

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aljoša Skubic

Kulturna diplomacija Slovenije v Jugovzhodni Evropi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aljoša Skubic

Mentor: doc. dr. Boštjan Udovič

Kulturna diplomacija Slovenije v Jugovzhodni Evropi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Za mojega sina Alekseja.

Ženi, staršem in sestri – hvala, ker ste verjeli!

*Posebna zahvala mentorju, doc. dr. Boštjanu Udoviču, za potrpežljivost in nasvete.
Iskrena hvala tudi vsem ostalim, ki ste z informacijami in nasveti pomagali pri
nastajanju diplomskega dela.*

Kulturna diplomacija Slovenije v Jugovzhodni Evropi

Sodelovanje v regionalnih multilateralnih povezavah v Jugovzhodni Evropi je kot eno izmed ključnih prioritet zunanje politike Slovenija opredelila v svojih temeljnih zunanjepolitičnih dokumentih. Za Slovenijo to predstavlja priložnost, da si na tem prostoru poveča svojo prepoznavnost, ugled in hkrati tudi politični vpliv. Preko koncepta kulturne diplomacije kot enega izmed sredstev zunanje politike, ki je zlasti privlačno za majhne države, predstavlja pa tudi pomemben element t. i. mehke moči, smo analizirali Svet ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope, saj nas je zanimalo, s katerimi aktivnostmi kulturne diplomacije v okviru te povezave uresničuje svoje zunanjepolitične cilje v Jugovzhodni Evropi. Diplomsko delo ponuja tudi pregled nekaterih drugih ključnih regionalnih povezav, saj smo želeli preveriti, ali je Svet ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope osrednja regionalna povezava s področja kulture v Jugovzhodni Evropi. Ugotovili smo, da je Slovenija izvajala določene aktivnosti kulturne diplomacije v okviru Sveta ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope, ki je na politični ravni osrednja povezava s področja kulture, vendar pa so možnosti za to omejene, saj sodelovanje prvenstveno temelji na projektih, ki jih članice povezave ne izvajajo.

Ključne besede: kulturna diplomacija, Slovenija, Svet ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope, CoMoCoSEE, regionalno multilateralno sodelovanje.

Cultural Diplomacy of Slovenia in South-East Europe

Slovenia has in its foreign policy basic documents as one of key priorities defined its cooperation in regional multilateral initiatives in South-East Europe. It presents a great opportunity for Slovenia to increase its recognisability, reputation, as well as political influence in this region. We have on the basis of the concept of cultural diplomacy as one of the means of foreign policy, which is particularly attractive to small countries, but also representing an important element of the so-called soft power, analysed the Council of Ministers of Culture of South-East Europe, focusing on the cultural diplomacy activities with which Slovenia within this initiative pursues its foreign policy goals. The thesis also offers an overview of some of the key regional initiatives, since it was our aim to determine if the Council of Ministers of Culture of South-East Europe is the central initiative in the field of culture in South-East Europe. We have established that Slovenia has carried out certain cultural diplomacy activities within the framework of the Council of Ministers of Culture of South-East Europe, which on the political scale represents the central regional initiative in the field of culture. The possibilities for such activities are however limited, as cooperation within the initiative is primarily based on specific projects, which are not being carried out by its members.

Key words: cultural diplomacy, Slovenia, Council of Ministers of Culture of South-East Europe, CoMoCoSEE, regional multilateral cooperation.

Kazalo

1	Uvod	8
1.1	Namen, cilji in omejitve diplomskega dela	10
1.2	Metodologija proučevanja in struktura diplomskega dela	11
2	Oprelitev in konceptualizacija osnovnih pojmov.....	13
2.1	Kultura	13
2.2	Zunanja politika	16
2.3	Moč v zunanji politiki.....	26
2.4	Diplomacija.....	28
2.5	Kulturna diplomacija	34
3	Analiza temeljnih dokumentov za zunanjepolitično delovanje Slovenije na področju kulture v Jugovzhodni Evropi.....	41
4	Regionalne povezave v Jugovzhodni Evropi in dejavnost Slovenije v teh povezavah	49
4.1	Forum slovanskih kultur	49
4.2	Jadransko-jonska pobuda.....	51
4.3	Proces Brdo.....	54
4.4	Srednjeevropska pobuda	57
4.5	Proces sodelovanja v Jugovzhodni Evropi	60
4.6	Svet za regionalno sodelovanje.....	62
4.7	Svet Evrope – pilotni projekti za lokalni razvoj	65
5	Svet ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope	66
6	Razprava in zaključek	79
7	Literatura	84

Seznam kratic

BIFC	<i>Balkan Incentive Fund for Culture</i> (Sklad za spodbujanje kulture na Balkanu)
CoMoCoBlaCau	<i>Council of Ministers of Culture of Black Sea and South Caucasus</i> (Svet ministrov za kulturo Črnega morja in Južnega Kavkaza)
CoMoCoSEE	<i>Council of Ministers of Culture of South-East Europe</i> (Svet ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope)
DeZB	Deklaracija o Zahodnem Balkanu
DeZPRS	Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije
DKDO	Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (<i>Vienna Convention on Diplomatic Relations</i>)
DKP	Diplomatsko-konzularno predstavništvo
EU	Evropska unija (<i>European Union</i>)
EUNIC	<i>European Union National Institutes for Culture</i> (Nacionalni kulturni inštituti Evropske Unije)
FDV	Fakulteta za družbene vede
FSK	Mednarodna ustanova Forum slovanskih kultur
IRPP/SAAH	<i>Integrated Rehabilitation Project Plan/Survey of the Architectural and Archaeological Heritage</i> (Načrt za projekte celovite obnove/Raziskava arhitekturne in arheološke dediščine)
ICBP	<i>Institutional Capacity Building Plan</i> (Načrt izgradnje institucionalnih zmogljivosti)
JJP	Jadransko-jonska pobuda (<i>Adriatic and Ionian Initiative</i>)
LDPP	<i>Local Development Pilot Projects</i> (Pilotni projekti za lokalni razvoj)
MGRT	Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo
MIZŠ	Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport
MIZKŠ	Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport
MK	Ministrstvo za kulturo
MZZ	Ministrstvo za zunanje zadeve
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> (Organizacija severnoatlantske pogodbe)
NPK	Nacionalni program za kulturo

OZN	Organizacija združenih narodov (<i>United Nations</i>)
RCC	<i>Regional Cooperation Council</i> (Svet za regionalno sodelovanje)
RPSEE	<i>Regional Programme on Cultural and Natural Heritage in South East Europe</i> (Regionalni program za kulturno in naravno dediščino v Jugovzhodni Evropi)
RS	Republika Slovenija
SEECF	<i>South-East European Cooperation Process</i> (Proces sodelovanja v Jugovzhodni Evropi)
SEP	Srednjeevropska pobuda (<i>Central European Initiative</i>)
SPIRIT	Javna agencija Republike Slovenije za spodbujanje podjetništva, internacionalizacije, tujih investicij in tehnologije
TFCS	<i>Task Force on Culture and Society</i> (Usmerjevalni odbor za kulturo in družbo)
UKOM	Urad Vlade Republike Slovenije za komuniciranje
UNESCO	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i> (Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo)
UPB	Uradno prečiščeno besedilo
Ur. l. RS	Uradni list Republike Slovenije
ZDA	Združene države Amerike
ZUJIK	Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo
ZZZ	Zakon o zunanjih zadevah

1 Uvod

Republika Slovenija (v nadaljevanju RS) je relativno mlada država, ki v letošnjem letu praznuje svojo 25. obletnico obstoja. Prav tako jo lahko opredelimo tudi kot majhno državo,¹ ki pri uresničevanju svojih zunanjepolitičnih ciljev zaradi omejenih finančnih, materialnih in človeških resursov ne more računati na uporabo ekonomskih sredstev (razen npr. v omejenem obsegu v okviru koalicije večih držav), predvsem pa sredstev (zlasti vojaških), ki vključujejo prisiljevanje² oziroma na t. i. trdo moč (*hard power*), ki je značilna za velike države, ki imajo »številno prebivalstvo, veliko ozemlje, naravna bogastva, veliko gospodarsko moč, velik kulturni vpliv« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2007, 5). Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije (DeZPRS) iz leta 1999 (Ur. l. RS, 108/1999) ugotavlja, da je RS država, »ki razpolaga z omejeno lastno močjo« ter da »lahko /.../ svoje nacionalne interese uveljavlja le z močjo argumentov.« Benko (1997, 252) pravi, da se majhne države »osredotočajo na diplomacijo kot najpomembnejši način vodenja poslov z drugimi političnimi subjekti« in hkrati poudarja, da se pomembnost diplomacije za strategijo majhnih držav kaže zlasti v večpolnem mednarodnem sistemu. Podobno ugotavljata tudi Požgan in Bojinović Fenkova (2012, 40), ko pravita, »da je kulturna diplomacija poleg 'čiste' diplomacije (pogajanj) najbolj privlačno sredstvo zunanje politike za male države, saj sodi v oblike sredstev prepričevanja (mehke moči oziroma *soft power*) in ne zahteva toliko (finančnih, kadrovskih) sredstev kot na primer sredstva prisiljevanja«, a tudi opozorita, da sta ravno prej navedeni prednosti kljub temu glavna ovira malih držav za kulturno diplomacijo,³ saj je za izvajanje tovrstne oblike moči kljub temu potrebno zagotoviti znatna sredstva.⁴ Kulturno diplomacijo med drugim lahko opredelimo tudi kot »sredstvo zunanje politike za doseganje dveh vsebinskih ciljev, in sicer sporočanja kulture države

¹ S podrobnejšo teoretsko opredelitvijo termina mala oziroma majhna država se v diplomskem delu ne bomo ukvarjali, saj za delo ta opredelitev ni nujna. Glede na ugotovitve drugih avtorjev, ki ta termin uporabijo (npr. Benko 1997, Petrič 1996, Brglez 2011, Požgan in Bojinović Fenko 2012, Bojinović Fenko in Požgan 2014a), sprejemamo dejstvo, da je RS fizično majhna država in ima omejene materialne in zunanjepolitične zmogljivosti ter vpliv v mednarodni skupnosti. Zadnji dve omejitvi v povezavi z velikostjo RS izpostavlja tudi dokument »Slovenija: varna, uspešna in v svetu spoštovana – Zunanja politika Republike Slovenije« (2015, 8).

² Bučar (2001, 151) tako pravi, da RS, poleg ekonomske pomoči »ostaneta na voljo le še javno mnenje in propaganda kot sredstvo uresničevanja svoje zunanje politike.«

³ Podobno ugotavlja tudi Hill (2003, 139), ko pravi, da je diplomacija kot sredstvo za implementacijo zunanje politike še zlasti pomembna za šibke države, ki imajo manj sredstev na razpolago, poleg tega pa tudi najmanjše in najmanj izkušene diplomatske službe.

⁴ To ugotavlja tudi Schneider (2006, 201) na primeru kulturne (javne) diplomacije Združenih držav Amerike (v nadaljevanju ZDA), saj »/m/ehka moč zahteva trde dolarje.«

in kontekstualizacijo zunanjepolitičnih ciljev države (ki vsebinsko niso vezani na promocijo kulture)« (Požgan in Bojinović Fenko 2012, 47). Pomen kulture v mednarodnih odnosih se namreč povečuje, hkrati z njim pa tudi težnja po vključevanju kulture v strategije in prakso zunanje politike (Bátora in Mokre 2011, 1–2). S to ugotovitvijo se strinjata tudi Požgan in Bojinović Fenkova (2012, 30), ki pravita, »da kultura postaja neke vrste središčni koncept medvladnega sodelovanja, pa tudi delovanja drugih subjektov mednarodne skupnosti.«⁵

V RS predstavlja Ministrstvo za zunanje zadeve (v nadaljevanju MZZ) osrednji državni organ, ki koordinira oblikovanje zunanje politike, le-ta pa se implementira predvsem preko »diplomatskih instrumentov zunanje politike in prvenstveno z multilateralno diplomacijo« (Bojinović Fenko in Šabič 2014, 51–52). Razvoj slovenske zunanje politike lahko sicer umestimo v tri faze, pri čemer je za prvo fazo značilen odklon od področja bivše Jugoslavije ter Balkana na splošno in premik bolj proti Srednji Evropi, v drugi fazi je bil poudarek na približevanju Evropski uniji (v nadaljevanju EU) in Organizaciji severnoatlantske pogodbe (v nadaljevanju NATO), v tretji fazi pa zopet zasledimo premik nazaj na področje Jugovzhodne Evrope⁶ (Bojinović Fenko in Šabič 2014, 53–56).

Sodelovanje v regionalnih povezavah v Jugovzhodni Evropi predstavlja za RS priložnost, da si izboljša svojo podobo, poveča prepoznavnost ter hkrati tudi politični vpliv. Bučar (1993, 23) pravi, da države določene regije preko regionalnih dogovorov »urejajo svoje politične, ekonomske ali druge odnose«, da pa je »gospodarsko, tehnično, kulturno in drugo sodelovanje pogoj za ohranitev miru in varnosti /.../« (prav tam). Nadalje tudi ugotavlja, »da so države spoznale, da je regionalno splošno politično in drugo sporazumevanje nuja v sodobnem svetu, ki ne glede na svojo formalno naravo prinaša določene koristi in rezultate ne samo sodelujočim državam, temveč tudi ostali

⁵ K mednarodnemu sodelovanju v kulturi (in izobraževanju) zavezuje države tudi Ustanovna listina Organizacije združenih narodov (v nadaljevanju OZN) v IX. poglavju (55. člen).

⁶ V diplomskem delu uporabljamo termin Jugovzhodna Evropa, saj je kot tak uporabljen v Ustanovni listini Sveta ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope, kjer sicer ni natančneje opredeljeno, katere države naj bi ta termin zajemal, saj je namreč »članstvo v Svetu odprto za vse države Jugovzhodne Evrope« (Ustanovna listina CoMoCoSEE 2005, 3. čl.). Skladno z opredelitvijo Šabiča (2009, op. 1), ki pravi, da je regijo Jugovzhodna Evropa na splošno možno razdeliti na dve podregiji: Zahodni Balkan (republike in avtonomne pokrajine bivše Jugoslavije ter Albanija) ter drugo, ki vključuje Romunijo, Bolgarijo, Grčijo in Turčijo, se osredotočam na države Zahodnega Balkana in v tem oziru zlasti na tiste države, ki (še) niso članice EU. O dilemi uporabe termina Jugovzhodna Evropa glej tudi v Kajnc (2008, op. 19).

mednarodni skupnosti« (Bučar 1993, 24), zasledimo pa tudi tendenco, da se »od trdih, pozitivnih mednarodnopravnih zavez, prehaja na mehke, prej politično in moralno zavezujoče oblike sodelovanja« (Bučar 1993, 37).

1.1 Namen, cilji in omejitve diplomskega dela

Glavni namen diplomskega dela je proučiti aktivnosti kulturne diplomacije RS v okviru regionalnih povezav v Jugovzhodni Evropi z osrednjim raziskovalnim poudarkom na Svetu ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope (*Council of Ministers of Culture of South-East Europe – CoMoCoSEE*),⁷ v tem okviru pa bo posebna pozornost namenjena zlasti enoletnemu slovenskemu predsedovanju tej regionalni povezavi med aprilom 2012 in aprilom 2013. Namen je tudi ugotoviti, ali je CoMoCoSEE glavna regionalna povezava s področja kulture v Jugovzhodni Evropi.

Tezi, ki ju bomo v sklopu diplomskega dela skušali preveriti, se glasita:

T1: *RS s sodelovanjem v CoMoCoSEE z različnimi aktivnostmi kulturne diplomacije uresničuje svoje zunanjepolitične cilje s področja kulture v Jugovzhodni Evropi.*

T2: *CoMoCoSEE je osrednja regionalna povezava v Jugovzhodni Evropi s področja kulture, v kateri sodeluje RS.*

Pri preverjanju navedenih tez si bomo pomagali tudi z odgovori na naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kateri so temeljni dokumenti, ki so podlaga za sodelovanje RS v regionalnih povezavah v Jugovzhodni Evropi ter kateri dokumenti opredeljujejo oziroma predvidevajo aktivnosti kulturne diplomacije?
2. Ali obstajajo tudi druge regionalne povezave s področja kulture, v katerih sodeluje RS, in katere so te povezave?
3. Zakaj se je RS pridružila CoMoCoSEE in kateri so ključni rezultati njenega delovanja?
4. Kakšen je proces oblikovanja izhodišč za delovanje RS v CoMoCoSEE in kakšna je pri tem vloga Ministrstva za kulturo (v nadaljevanju MK) in MZZ?

⁷ V diplomskem delu bomo uporabljali kratico (CoMoCoSEE), ki izhaja iz angleškega poimenovanja te regionalne povezave, saj se v takšni obliki uporablja tudi v uradnih dokumentih RS (npr. vladna gradiva).

5. Katere so tiste aktivnosti RS v CoMoCoSEE, ki jih lahko opredelimo kot kulturna diplomacija?

V diplomskem delu se bomo omejili na proučevanje aktivnosti države (oziroma državnih organov in v tem okviru MK ter MZZ) kot izvajalca kulturne diplomacije (čeprav jo lahko izvajajo tudi nedržavni akterji), prav tako pa bomo kulturno diplomacijo RS obravnavali kot multilateralno dejavnost, saj jo bomo proučevali v okviru zunanjepolitične dejavnosti države v regionalnih multilateralnih povezavah oziroma iniciativah, čeprav ima RS razvite tudi bilateralne odnose z državami v Jugovzhodni Evropi, ki tudi nudijo širok spekter možnosti za izvajanje kulturne diplomacije.

1.2 Metodologija proučevanja in struktura diplomskega dela

Osnovna metoda pri pisanju diplomskega dela bo interpretacija in analiza primarnih in sekundarnih virov. V drugem poglavju bomo opredelili in konceptualizirali osnovne pojme, ki jih v diplomskem delu predstavljajo zunanja politika, diplomacija in kot osrednji koncept zlasti kulturna diplomacija, posebno podpoglavje pa bo namenjeno tudi opredelitvi kulture ter moči v zunanji politiki. To poglavje bo temeljilo na analizi sekundarnih virov, zlasti znanstvenih virov (člankov in monografij), medtem ko bo tretje poglavje, v katerem bomo obravnavali in podrobneje analizirali temeljne strateške dokumente in deklaracije o zunanjepolitičnem delovanju RS v Jugovzhodni Evropi, temeljilo predvsem na primarnih virih, pri tem pa bomo pozornost prvenstveno namenili analizi umestitve sodelovanja na področju kulture v te dokumente oziroma v kolikšni meri je RS v svojih ključnih dokumentih opredelila aktivnosti kulturne diplomacije. Predstavitev nekaterih izbranih regionalnih povezav oziroma iniciativ v četrtem poglavju, ki bo temeljila tako na analizi primarnih (zlasti ustanovni akti predstavljenih regionalnih medvladnih povezav in njihovi strateški dokumenti ter sklepne deklaracije ministrskih srečanj in srečanj vodij držav in vlad) kot sekundarnih virov, nam bo pomagala pri odgovoru na zastavljeno tezo, hkrati pa bo tvorila tudi primerjalni okvir, preko katerega bomo lahko vsebinsko celovitejše predstavili, analizirali in na koncu podali konkretnjšo oceno glede kulturne diplomacije RS v CoMoCoSEE, s katerim se bomo ukvarjali v petem poglavju. Poleg primarnih in sekundarnih virov bo to poglavje, s katerim bomo skušali osvetliti in raziskati osnovni problem diplomskega dela,

temeljilo tudi na podatkih, pridobljenih na podlagi odgovorov, prejetih preko elektronske pošte ter poglobljenih polstrukturiranih intervjujev z javnimi uslužbenkami, ki so vsebinsko in organizacijsko sodelovale pri delovanju RS v CoMoCoSEE kot tudi pri enoletnem predsedovanju tej regionalni povezavi, hkrati pa imajo mnoge izkušnje s področja mednarodnega sodelovanja na področju kulture. Na koncu bo sledila razprava o opravljeni analizi, podali pa bomo tudi končne ugotovitve glede zastavljenih tez.

2 Opredelitev in konceptualizacija osnovnih pojmov

2.1 Kultura

Kultura je skozi različna zgodovinska obdobja za države in njihove voditelje pomenila način predstavljanja, utrjevanja njihove moči ter tudi vzpostavljanja trajajočih razmerij (Bound in drugi 2007, 11). Zlasti v zadnjih nekaj desetletjih je v mednarodnih odnosih pridobila na pomenu (Bátora in Mokre 2011; Bound in drugi 2007), razlog za to pa v določeni meri predstavlja tudi dejstvo, da je tuje dojemanje kulture in družbe določene države pogosto bolj pozitivno, kot pa pogled na njeno vlado in njene politike (Bátora in Mokre 2011, 2).

Začetke besede kultura lahko zasledimo v 13. in 14. stoletju v Italiji, kjer se je izraz '*cultura*' nanašal na obdelovanje (kultiviranje) zemlje in skrb za živali, ob koncu 18. stoletja pa se je ideja 'obdelovanja' oziroma kultiviranja pričela nanašati tudi na ljudi, sprva v smislu kultiviranja lepega obnašanja, kasneje pa se je razširila na širše področje intelektualne in družbene dejavnosti. V Evropi so bili namreč Francozi med prvimi, ki so besedo kultura začeli uporabljati v povezavi z vedenjskim razvojem posameznika. Kultura postane predmet umetnosti, literature in intelektualnih dosežkov (Reeves 2004, 14–15). Vendar pa je bila na mednarodnem prizorišču civilizacija prevladujoči koncept do začetka 20. stoletja. V nasprotju s kulturo, ki je pomenila osebno stvar posameznika, se je civilizacija nanašala na to, kar je bilo skupnega vsem. Koncept civilizacije je bil sprva vključujoč koncept, čeprav je predstavljal hierarhijo in se je preko koncepta civilizacije razlikovalo med civiliziranimi družbami in barbarskimi. Obstajala je samo ena civilizacija, izpostavljene so bile le razlike na verski osnovi, vendar pa so imeli vsi ljudje možnost, da postanejo 'civilizirani'. Ta ideja je tako predstavljala podlago za kolonialno ekspanzijo zlasti evropskih držav. Spremembe koncepta civilizacije v 19. stoletju so vplivale tudi na pojmovanje kulture. Civilizacija se je namreč začela navezovati na rasne teorije in biološki determinizem in tako svoj zaton v tem kontekstu doživela s prvo svetovno vojno in ustanovitvijo Društva narodov (Reeves 2004, 14–36).

Po koncu prve svetovne vojne v mednarodnih odnosih pridobi na pomenu humanistični koncept kulture, prav tako pa tudi ideja o mednarodnih kulturnih odnosih oziroma

kulturni internacionalizem. Kultura v okviru humanističnega koncepta predstavlja najboljše v umetnosti, glasbi, literaturi, človeških prizadevanjih in intelektualnih dosežkih. Predstavlja nekaj, za kar si moramo zavestno prizadevati, kar lahko pridobimo z izobrazbo in znanjem. Kultura pomeni napredek, ki ga družba lahko doseže (Reeves 2004, 1–3). Že Alfred Zimmern je predpostavljajal (Reeves 2004, 40–41), da bo namerno razvijanje in spodbujanje medsebojnega razumevanja med narodi vplivalo na ostale vidike mednarodnih odnosov, prav tako pa tudi na zunanjo politiko držav, medsebojno razumevanje pa bi po njegovem mnenju lahko dosegli z izmenjavami učiteljev, profesorjev in študentov (Reeves 2004, 47).

Drugi koncept k razumevanju kulture predstavlja antropološki koncept, ki se pojavi med prvo in drugo svetovno vojno v ZDA, ko je bil v ospredju humanistični koncept, proti koncu dvajsetega stoletja pa v ospredje stopi posebna različica antropološkega koncepta, t. i. esencialistični koncept (Reeves 2004). Kultura v antropološkem konceptu je nekaj, kar je »preprosto pridobljeno.« Pomeni celoten način življenja in predstavlja pomembno značilnost vsake skupnosti. Kultura je nekaj, kar je skupno vsem ljudem v posamezni skupnosti in kar jih razlikuje od drugih (Reeves 2004, 69–70).⁸

Kultura je tudi eden izmed glavnih dejavnikov, kako ljudje dojemamo drug drugega ter premoščamo medsebojne razlike. Naraščajoči stiki med ljudmi in izmenjave na globalni ravni so povzročili, da se različne kulture »srečujejo, mešajo in spreminjajo« (Bound in drugi 2007, 19). Kultura ima namreč sposobnost, da doseže znatno število ljudi, pa naj si bo to preko uveljavljenih kulturnih institucij, številnih razstav ali nastopov, popularne kulture, ali pa izobraževalnih programov in celo kulinarike⁹ (Bound in drugi 2007, 29).

⁸ V času hladne vojne je v znanosti o mednarodnih odnosih postala prevladujoča teorija realizem, delo Hansa Morgenthaua, *Politika med narodi (Politics Among Nations)*, pa predstavlja enega izmed ključnih del v zgodovinskem razvoju koncepta kulture znotraj discipline mednarodnih odnosov. Ideja kulture, na katero se je opiral Morgenthau, sloni na antropološkem konceptu (Reeves 2004, 97–98). Ne samo, da lahko razločujemo med različnimi kulturami, ampak kultura predstavlja vir razločevanja med različnimi družbami (Reeves 2004, 99–101), kar Morgenthau (1995, 229–236) pojasnjuje na konceptu nacionalnega značaja, ki predstavlja enega izmed elementov nacionalne moči, ki trajno in pogosto odločilno vpliva »na težo, ki jo ima nacija na tehtnici mednarodne politike« (Morgenthau 1995, 229). Za nacionalni značaj pravi, da se »nekatero kvalitete intelekta in značaja v eni naciji pogosteje pojavljajo in so bolj cenjene kot v drugi«, prav te kvalitete pa ločujejo eno državo od drugih (Morgenthau 1995, 230).

⁹ Bound in drugi (2007, 28–29) kot primer navajajo Tajsko, ki je leta 2003 predstavila program, s katerim so želeli povečati število tajskih restavracij po svetu z namenom povečanja turističnega obiska ter ozaveščenosti o Tajski.

Kultura je eden izmed najtežje opredeljivih konceptov v družboslovnih znanostih, pri čemer pa največjo težavo predstavlja vprašanje, kaj iz posamezne opredelitve izpustiti, in ne, kaj vključiti, hkrati pa je kultura tudi eden najlažje razumljivih konceptov (Hudson 1997, 2). Bátora in Mokre (2011, 4) celo pravita, da gre pri ustrezni opredelitvi kulture za »nerešljiv« problem. Pomen besede kultura se namreč spreminja glede na različne situacije in je v prvi vrsti odvisen od konteksta, v katerem besedo uporabljamo, ter tudi od že vzpostavljenih pomenov, ki jih koncept kulture vsebuje (prav tam).

Slovar slovenskega knjižnega jezika, na primer, kulturo med drugim opredeli kot:

a) skupek dosežkov, vrednot človeške družbe kot rezultat človekovega delovanja, ustvarjanja, b) dejavnost, ki obsega področje človekovega umskega, zlasti umetniškega delovanja, ustvarjanja ter c) lastnost človeka glede na obvladanje, uporabljanje splošno veljavnih načel, norm, pravil pri vedenju, ravnanju.

Omeniti velja definicijo kulture, ki jo UNESCO v Splošni deklaraciji o kulturni raznolikosti iz leta 2001¹⁰ opredeli kot »sklop posebnih duhovnih, materialnih, intelektualnih in emocionalnih značilnosti družbe ali družbene skupine in poleg umetnosti ter literature obsega tudi načine življenja in sobivanja, sisteme vrednot, tradicij in prepričanj.« Podobno pa kulturo opredeli tudi Regionalna strategija za kulturno sodelovanje CoMoCoSEE (CoMoCoSEE 2014b, 2. pogl. 1. tč.), ki jo razume kot »kontinuirano oblikovanje, združevanje in interakcijo materialnih, intelektualnih in emocionalnih značilnosti, v katerih se skupine in družbe izražajo, spodbujanje vrednot vključenosti, odprtosti in sprejemanje drugih na podlagi medsebojnega spoštovanja in razumevanja«, takšna opredelitev kulture pa »vključuje tako kulturno dediščino (snovno in nesnovno) kot tudi sodobne kulturne izraze v vseh njihovih manifestacijah kot nepogrešljivi vir spodbujanja dialoga, povezovanja in trajnostnega razvoja« (prav tam). Bučar (2007, 15) ugotavlja, da je »s/kupni imenovalec vseh definicij /.../ dejstvo, da se kultura prenaša znotraj družbe ter obsega tako fizične predmete kot kognitivno dimenzijo.«

¹⁰ Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti (*UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity*) je bila sprejeta 2. novembra 2011 na 31. zasedanju Generalne konference UNESCO.

2.2 Zunanja politika

Tako kot se nekateri avtorji (npr. Carlsnaes 2005) sprašujejo, kakšen je dejanski položaj področja proučevanja zunanje politike v znanosti o mednarodnih odnosih, zasledimo tudi številne opredelitve, kaj zunanja politika sploh je oziroma kaj pomeni. Russett in Starr (1996, 278–279) tako ugotavljata, da je zunanja politika predmet mednarodnih odnosov,¹¹ je proces in izraz države, predstavlja razmerje oziroma odnos ter tudi dejanje vplivanja na druge, prav tako pa tudi »sklop smernic za odločitve o ljudeh, krajih in stvareh onstran meja države.« Vukadinović (1989, 115–116) se strinja, da gre za (organizirano) aktivnost države, in nadalje pravi, da država preko nje uresničuje svoje interese v odnosu do drugih držav in ostalih subjektov v zunanjem okolju. Carlsnaes (2005, 334), kot eden izmed vidnejših teoretikov na področju proučevanja zunanje politike, pravi, da zunanja politika »obsega tista dejanja, izražena v obliki jasno določenih ciljev, zavez in/ali usmeritev ter jih zasledujejo vladni predstavniki, ki delujejo v imenu svojih suverenih skupnosti, so usmerjena k ciljem, pogojem in akterjem, tako vladnim kot nevladnim, na katere želijo vplivati in obstajajo onkraj njihove teritorialne legitimitete.« Zunanjo politiko lahko opredelimo tudi kot »zamisli ali dejanja, ki jih oblikujejo odločevalci v politiki z namenom rešitve problema ali spodbuditve sprememb v politiki, vedenju oziroma dejanjih druge države oziroma držav, pri nedržavnih akterjih (npr. terorističnih skupinah), v mednarodnem gospodarstvu ali v fizičnem okolju sveta« (Holsti 1995, 83) ali pa kot »vsoto uradnih zunanjih odnosov, ki jih izvaja neodvisni akter (običajno država) v mednarodnih odnosih« (Hill 2003, 3), samo oblikovanje zunanje politike pa je »kompleksen proces interakcije med mnogimi akterji« (Hill 2003, 28).

Benko (1997, 221) pravi, da so aktivnosti v zunanji politiki medsebojno bolj ali manj povezane, zunanjo politiko pa opredeli kot

/.../ institucionalizirani proces dejavnosti-akcij, ki jih določena, v državi organizirana družba opravlja nasproti širšemu in ožjemu mednarodnemu okolju z namenom uresničevati svoje materialne in nematerialne interese ter tako vplivati nanj, bodisi da realnosti v mednarodni skupnosti spreminja bodisi se jim prilagaja.

¹¹ Benko (1997, 256–257) govori o posrednih in neposrednih mednarodnih odnosih. Posredni »potekajo na institucionalizirani ravni med organi držav«, neposredni pa so tisti, »ki se v njih pojavljajo družbene skupine in posamezniki, ki živijo na različnih straneh meja.«

Zunanjo politiko lahko razumemo tudi kot »kompleksen socialni napor« (Kissinger v Benko 1997, 255), pri katerem velike sile proizvodnjo tega napora usmerjajo zlasti »v krepitev lastne moči in možnosti vplivanja na druge subjekte v mednarodni skupnosti«, za majhne države pa je to dejstvo pomembno »predvsem za tiste potrebe po varnosti in preživetju, ki jih je iskati pri predstavljanju kulturnih, znanstvenih, civilizacijskih in drugih vrednot« (Benko 1997, 255). Bučar (2001, 142) zunanjo politiko razume v okviru štirih faz, ki jih predstavljajo: 1) prizadevanja po rezultatu oziroma načrtovanje zunanje politike, 2) zaključek oziroma vsebina zunanje politike, 3) rezultat zunanjepolitičnega odločanja oziroma izvajanje zunanje politike ter 4) učinek oziroma implementacija rezultata, pomembno pa je tudi razumevanje okolja, ki ga predstavlja mednarodna skupnost, saj ta »ustvarja in omejuje možnosti za delovanje držav« (Bučar 2001, 143).

Države si v okviru svoje zunanje politike prizadevajo za uresničevanje določenih ciljev¹² in kot ugotavlja Benko (1997, 222), se »cilji neke države nasproti drugim državam /.../ v okolju mednarodne skupnosti neizbežno relativizirajo.« Petrič (2010, 228) meni, da je »določanje ciljev zunanje politike, ocena možnosti njihove uresničljivosti glede na stvaren mednarodni položaj in glede na položaj v državi ter glede na sredstva, ki so razpoložljiva in primerna, /.../ bistvo zunanjepolitičnega odločanja.« Država mora pri oblikovanju svoje zunanje politike upoštevati zlasti realne odnose v mednarodni skupnosti, saj »čim večja je skladnost teh ciljev s splošnimi tokovi in procesi v mednarodni skupnosti, tem večje so možnosti za njihovo uresničevanje« (Benko 1997, 227). Cilje z zunanji politiki »v širšem smislu lahko opišemo /.../ kot tiste stvari, za katere si prizadevajo voditelji držav« (Russett in Starr 1996, 283). Cilji tudi predstavljajo »pričakovano, zaželeno bodoče stanje ali konkretne učinke v mednarodni skupnosti ali v odnosih z drugo državo ali državami« (Petrič 2010, 247), z uresničitvijo zastavljenih ciljev pa »skuša država bodisi ohraniti bodisi izboljšati svoj položaj v odnosu z drugimi državami in tudi drugimi subjekti mednarodnih odnosov, oziroma izboljšati ali ohraniti svoj položaj v mednarodni skupnosti« (prav tam).

¹² Nekateri avtorji (npr. Holsti 1995; Hill 2003) govorijo o namenih (*purposes*), ki pa jih razumemo kot cilje.

Holsti (1995, 84) našteje štiri cilje, ki jih države zasledujejo: 1) varnost, 2) neodvisnost, 3) blaginja ter 4) status in prestiž, poleg ciljev pa zunanja politika vključuje tudi dejanja¹³ – stvari, ki jih vlade ene države storijo drugim z namenom obrambe ali doseganja zastavljenih ciljev (Holsti 1995, 117). Ugotavlja, da si države v idealnem svetu sicer želijo zasledovati vse naštete cilje, toda v realnem svetu je uresničevanje enega izmed njih lahko tudi na škodo drugega (Holsti 1995, 84). Poleg navedenih univerzalnih ciljev obstajajo tudi drugi cilji držav, od takojšnjih in konkretnih do abstraktnih in dolgoročnih, odvisni pa so tako od zunanjih okoliščin kot tudi od notranjega pritiska (Holsti 1995, 108–109) ter končno tudi od sredstev, ki jih ima država na razpolago (Petrič 2010, 144). Cilje lahko nadalje delimo na primarne in sekundarne (Petrič 2010, 249),¹⁴ mogoče pa jih je ločevati tudi na strateške,¹⁵ ki jih določajo najvišji organi države in imajo dolgoročni pomen, in taktične,¹⁶ ki so večinoma kratkotrajnega pomena (Petrič 2010, 253–259).¹⁷ Hill (2003, 118) ugotavlja, da zunanjepolitični akterji zasledujejo več zunanjepolitičnih ciljev hkrati. Cilji morajo biti umeščeni znotraj ustreznega časovnega okvira, morajo biti jasni in nedvoumni, temeljiti morajo na določenih vrednotah, opredeljene pa morajo biti tudi specifične tarče delovanja (posamezne države, elementi znotraj države, vlade in transnacionalni akterji) (Hill 2003, 120–123).

Petrič (2010, 248) pravi, da ni nujno, da so cilji med seboj usklajeni, saj so pogosto tudi v dejanskem nasprotju. Podobno ugotavljata tudi Russett in Starr (1996, 284), saj si namreč nekatere vlade prizadevajo za nezdržljive cilje ter skleneta, da »si torej voditelji držav prizadevajo za veliko različnih zasebnih in javnih ciljev, nekatere konkretne, nekatere povsem abstraktne in pogosto nasprotujoče si.«

¹³ Za Holstija (1995, 117) je dejanje »v osnovi oblika komunikacije, ki ima namen spremeniti ali vzdrževati odnos ali vedenje tistih, od katerih je vlada, ki ta dejanja izvaja, odvisna za doseg svojih ciljev.«

¹⁴ Primarni so vitalnega pomena za obstoj države, sekundarni pa so razni konkretni cilji, ki jih je moč uresničiti s političnimi sredstvi, torej s pogajanjem in kompromisi, ki pa niso neposredno povezani z nacionalnim interesom države (Petrič 2010, 249).

¹⁵ Strateški cilji so povezani s temeljnimi interesi in vrednotami države, med katerimi Petrič (2010, 254) izpostavlja suverenost države, neodvisnost, nedotakljivost, varnost, blagostanje, položaj države v mednarodnem okolju in njeno vlogo na določenem območju, odnose s sosedi, spoštovanje človekovih pravic, varstvo manjšin in položaj državljanov v tujini.

¹⁶ Pri taktičnih ciljih gre za državo manj pomembne zadeve, so pa taktični cilji pogosto povezani s strateškimi in jih je v praksi težko ločevati med seboj (Petrič 2010, 254).

¹⁷ Petrič (2010, 249) ugotavlja, da je možen zelo širok izbor zunanjepolitičnih ciljev, »zato lahko govorimo o političnih, varnostnih, gospodarskih, kulturnih, izobraževalnih, tehnoloških, okoljevarstvenih itd. ciljih zunanje politike, ki se pogosto med seboj dopolnjujejo« (prav tam).

Kajnčeva (2008, 92) ugotavlja, da »/cilje in strategije za doseganje najrazličnejših, splošnih in specifičnih, kratko- in daljnoročnih ciljev najdemo zapisane v uradnih dokumentih akterja zunanje politike, pa tudi v govorih nosilcev odločanja in v sporočilih za javnost«, kar je pomembno tudi v kontekstu proučevanja zastavljene problematike v tem diplomskem delu, saj naša analiza temelji tudi na tovrstnih virih. Petrič (2010, 250) pa opozarja še na naslednji element, ki je v zvezi z opredelitvijo zunanje politike pomemben v naši analizi, in sicer, da »običajna pot do uresničevanja zunanjepolitičnih ciljev vodi preko dejavnosti diplomacije«, da pa gre pogosto tudi za dejavnost, ki jo opravljajo drugi državni organi (prav tam).

Predstavili smo cilje zunanje politike, zato je nujno, da opredelimo tudi različna orodja oziroma sredstva,¹⁸ s katerimi države uresničujejo zastavljene cilje. Kajnčeva (2008, 95) tako sredstva opredeli kot »tisti konkretni mehanizmi, ki se jih države poslužujejo za uresničevanje svojih ciljev v skladu z idejami, normami in vrednotami svoje zunanje politike«, Petrič (2010, 344) pa kot »ukrepe materialne in nematerialne narave«, s katerimi države branijo svoje interese v odnosih z drugimi državami. Države so načeloma svobodne pri izbiri sredstev (Petrič 2010, 348), vendar pa je izbira omejena tako z notranjepolitičnimi razmerami v državi kot tudi z razmerami v njenem zunanjem okolju (Petrič 2010, 349), o čemer bomo govorili v nadaljevanju tega podpoglavja.

Za potrebe diplomskega dela bomo uporabili razdelitev sredstev zunanje politike Kajničeve (2008, 98), saj predstavlja smiselno sintezo številnih razdelitev, ki jih lahko zasledimo v literaturi.¹⁹ Sredstva tako razdelimo na diplomatska, ekonomska, vojaška in

¹⁸ Kajničeva (2008, op. 123) pojasni, da se v angleškem jeziku uporabljajo kot sopomenke tudi izrazi orodja (*tools*), sredstva/načini (*means*), instrumenti (*instruments*), vzvodi (*levers*) in tehnike (*techniques*).

¹⁹ Tako npr. Vukadinović (1989, 193) sredstva razdeli na politična (diplomacijo), ekonomska, propagandna in vojaška sredstva. Benko (1997, 255–272) na diplomacijo, ekonomska sredstva in sredstva prisiljevanja. Hill (2003, 129) na diplomatska, vojaška, ekonomska in kulturna. Petrič (2010, 365–441) na sredstva z uporabo sile, ekonomska sredstva, propagando, mirno reševanje sporov in mednarodno pravo, pogovore in pogajanja kot del diplomatskih sredstev, odpoklic in prekinitev diplomatskih odnosov ter obiske na visokih ravneh, vključno z obiski ministrov. Petrič (2010) sredstva deli tudi na posredna in neposredna. Posredna sredstva učinkujejo posredno in dolgoročno, prav tako pa se ne uporabljajo za doseg konkretnih ciljev (2010, 350). K posrednim sredstvom tako prišteva mednarodni položaj države, njen mednarodni status, članstvo v mednarodnih organizacijah, njena zaveznitva, njeno verodostojnost in ugled, ki ga uživa v mednarodnem javnem mnenju, politično, gospodarsko, vojaško moč, zunanjepolitične doktrine ter negovanje odnosov s pripadniki njenih manjšin v tujini in z izseljenci (Petrič 2010, 358–359). Med neposredna sredstva, s katerimi se dosejajo tako kratko- kot dolgoročni cilji, prišteva sredstva prisiljevanja in sredstva prepričevanja ter nadalje sredstva ločuje tudi na sredstva z uporabo vojaške sile, sredstva na področju gospodarstva in gospodarskih odnosov, na področju politike, sredstva vplivanja na javno mnenje v lastni in v drugi državi, sredstva mirnega reševanja sporov in diplomacijo (Petrič 2010, 361), ki pa sodijo bodisi med sredstva prisiljevanja bodisi prepričevanja, saj se

propagando, tehnike, ki se prepletajo pri uporabi navedenih sredstev, pa razdelimo na tehnike prepričevanja, podkupovanja in prisiljevanja.

Glede na to, da diplomacijo podrobneje obravnavamo v ločenem podpoglavju, bomo na tem mestu najprej predstavili ekonomska sredstva zunanje politike, ki jih predstavljajo ekonomske zmogljivosti, institucije, tehnike ali politike, s katerimi države uresničujejo različne cilje v svoji zunanji politiki (Benko 1997, 263). Benko (prav tam) našteje naslednje cilje: ekonomski (npr. zagotovitev surovin za delovanje lastnega gospodarstva), politični (npr. vplivanje na drugo državo z uporabo obljub, prepričevanja, groženj, nagrad in kazni), vojaški in psihološki (npr. z uporabo ekonomskih sredstev izražati simpatije oziroma prijateljstvo do druge države).

Benko (1997, 263–265) nadalje razlikuje tudi med tistimi ekonomskimi sredstvi, ki se uporabljajo za doseganje ekonomskih ciljev, in tistimi, ki se uporabljajo za doseganje neekonomskih oziroma političnih ciljev. V prvo skupino uvrsti tri tipe sredstev, in sicer: 1) sredstva, ki ustrezajo družbenoekonomskim odnosom v neki državi in njeni družbenoekonomski strukturi, 2) sredstva, ki se oblikujejo v skladu s splošnimi materialnimi interesi neke države (npr. akcije in ukrepi za zmanjšanje ali odpravo negativnih ekonomskih ali političnih posledic, do katerih bi lahko prišlo zaradi problemov v drugi državi), ter 3) sredstva, ki izražajo posebne interese neke države (npr. carine, ki imajo namen zaščititi interese domačih proizvajalcev pred tujo konkurenco). V drugo skupino pa uvrsti carine, kvote, licence, posebne administrativne postopke pri omejitvi uvoza, embargo, bojkot, blokado, zamrznitev imetja, uvedbo črnih list itd. Kajnčeva (2008, 100–101) povzema Baldwinovo klasifikacijo in ekonomska sredstva deli tudi na pozitivna²⁰ in negativna²¹ (znotraj posamezne kategorije pa ločuje med trgovinskimi in kapitalskimi ukrepi), »torej tista, s katerimi je mogoče obljubljeni

»p/ogosto /.../ v istem sredstvu zunanje politike prepleta tako prisiljevanje kot prepričevanje« (Petrič 2010, 362). »Prepletanje prisiljevanja in prepričevanja je tipično pri ultimatu« (prav tam).

²⁰ Med trgovinske ukrepe prišteva znižanje carin, (ugodno) carinsko diskriminiranje, uvedbo statusa države z največjimi ugodnostmi, podelitev licenc (za uvoz in izvoz), subvencije (uvozne ali izvozne), neposredni nakup ter obljube o uporabi navedenih sredstev, medtem ko med kapitalske ukrepe prišteva neposredno pomoč, jamstva za investicije, spodbujanje uvoza in izvoza zasebnega kapitala, (ugodno) obdavčenje ter obljube navedenih ukrepov.

²¹ Med trgovinske ukrepe prišteva embargo, bojkot, zvišanje carin, (neugodno) carinsko diskriminiranje, ukinitvev statusa države z največjimi ugodnostmi, črno listo, (uvozne ali izvozne) kvote, zavrnitev licenc (za uvoz ali izvoz), *dumping*, preprečevalne nakupe ter grožnje z uporabo navedenih sredstev, medtem ko med kapitalske ukrepe prišteva ukinitvev pomoči, nadzor nad izvozom in uvozom, (neugodno) obdavčenje, zamrznitev premoženja, razlastitev, zamrznitev članarin mednarodnim institucijam ter grožnje z uporabo navedenih sredstev.

ali dajati nagrade in pomoč, ter tista, s katerimi je mogoče kaznovati ali z uporabo katerih je mogoče groziti z namenom kaznovanja« (Kajnc 2008, 100).

Kot posebno kategorijo ekonomskih sredstev Benko (1997, 266) navaja ekonomsko pomoč, Petrič (2010, 382) pa k temu dodaja še finančno pomoč in druge ugodnosti, ki so »praviloma pomemben del graditve dobrih odnosov med državami in načeloma v obojestransko korist« (prav tam).

Pri ekonomskih sredstvih zunanje politike lahko ugotovimo, da gre za uporabo tako palice kot korenčka (*sticks and carrots*), saj segajo od prisiljevanja do prepričevanja, vključno z možnostjo nagrajevanja, predstavljajo lahko vzpodbudo gospodarskemu in drugemu sodelovanju, lahko pa to sodelovanje tudi omejujejo (Petrič 2010, 374–375). Petrič (2010, 376) še opozarja, da je uporaba ekonomskih sredstev v zunanji politiki tvegana, saj vedno učinkujejo tudi na državo, ki ta sredstva uporablja, in jih je torej potrebno uporabljati le izjemoma. Zlasti uporaba prisilnih ekonomskih sredstev pa pogosto povzroči protiukrepe tudi tretjih držav ter mednarodnih organizacij (Petrič 2010, 378). Ekonomska sredstva učinkujejo počasi in so tudi zapletena za izvajanje (Hill 2003, 149).

S sredstvi, pri katerih se uporabi tehnika prisiljevanja, se skuša drugo državo prisiliti »k določenemu ravnanju ali k opustitvi določenega ravnanja« (Petrič 2010, 364). Vojaška sredstva zunanje politike, kot najbolj tipična, ki uporabljajo tehniko prisiljevanja, tvorijo oborožene sile države²² in njene vojaške zmožnosti, glede na okolje, v katerem delujejo, pa jih delimo na kopenske, pomorske in zračne sile (Benko 1997, 269–270). Oborožene sile imajo lahko vlogo podpore v diplomatskih akcijah države oziroma se z njimi prikazuje moč države,²³ ali pa se jih uporabi neposredno v vojaških operacijah (Benko 1997, 270). Kajnceva (2008, 98–99) ugotavlja, da vojaška sredstva ne predstavljajo nujno vedno grožnje, kadar imajo podporno vlogo (ko npr. varujejo konvoje pomoči),

²² Oborožene sile predstavljajo vojaške, kopenske, pomorske, letalske in raketne enote ter orožje, s katerim so opremljena skladišča, vadišča, vojne baze, tovarne municije in orožja, med vojaške zmožnosti pa prištevamo pristanišča, komunikacije, človeške in surovinske vire ter državno organizacijo in vojaško pripravljenost naroda (Benko 1997, 269).

²³ Namen prikazovanja moči države je vplivati na javno mnenje tako v državi, zoper katero je ta usmerjena, kot tudi v državi, ki jo izvaja (npr. kot psihološka priprava za morebitno dejansko uporabo oborožene sile), zlasti pa želi vplivati na zunanjepolitične odločevalce v drugi državi z namenom spremembe njihovih odločitev (Petrič 2010, 370).

lahko pa se uporabijo tudi za nagrajevanje (npr. vojaška pomoč prek dobave orožja, obljubljanje zavezništva). Tovrstni primeri tako kažejo na to, da se vojaška sredstva lahko »uporabijo za širši spekter ciljev zunanje politike« in v določenih primerih tako ne delujejo kot sredstvo prisile (Kajnc 2008, 99).

Čeprav so oborožene sile po mednarodnem pravu »tisti del organov države, ki je pooblaščen, da ob vojnem konfliktu uporablja silo« (Benko 1997, 269), pa mednarodno pravo postavlja stroge omejitve glede njihove uporabe.²⁴ Ustanovna listina OZN (2. čl. 3. tč.) namreč države poziva, da »mednarodne spore rešujejo mirno, tako da ne ogrožajo mednarodnega miru in varnosti«, prepoveduje pa tako uporabo sile kot tudi grožnje s silo »zoper ozemeljsko celovitost ali politično neodvisnost katere koli države« (Ustanovna listina OZN, 2. čl. 4. tč.). Uporaba oborožene sile »za ohranitev ali vzpostavitev mednarodnega miru in varnosti« je dovoljena le izjemoma na podlagi odločitve Varnostnega sveta v skladu z 42. čl. VII. poglavja Ustanovne listine OZN, v kolikor »ukrepi, ki ne vključujejo oborožene sile« (Ustanovna listina OZN, 41. čl.), ne bi bili učinkoviti, države pa imajo tudi »neodtujivo pravico do individualne ali kolektivne samoobrambe« (Ustanovna listina OZN, 51. čl.), vendar le v primeru neposredne grožnje z napadom ali pa v primeru že izvedenega vojaškega napada (Petrič 2010, 366).

Čeprav so grožnje s silo, ne glede na omejitve, ki izhajajo iz mednarodnega prava, precej pogost pojav v sodobni mednarodni skupnosti (Benko 1997, 271), pa so te grožnje pogosto namenjene zlasti izsiljevanju (Hill 2003, 143) in tudi zastraševanju (*deterrence*) (Benko 1997, 271). Zasedimo lahko vse več primerov omejene (npr. t. i. *short of war*, ko še ne moremo govoriti o vojni, intervencija z oboroženo silo v notranje zadeve druge države z namenom pomoči prijateljskemu režimu ali kot pomoč upornikom) ter prikrite ali posredne uporabe oborožene sile (npr. že omenjeno prikazovanje moči države, razne subverzivne dejavnosti, uporaba plačancev, specialnih agentov, hujskanje in revolucije v neki državi ter pomoč tej revoluciji, diverzije) (Benko 1997, 271; Petrič 2010, 368–370), njihova bistvena značilnost pa je, da so organizirana od zunaj z namenom »destabilizirati družbeni red in s tem doseči spremembe v položaju in delovanju druge države« (Petrič 2010, 370).

²⁴ Ostali omejitvi predstavljata javno mnenje v državi in naklonjenost uporabi vojaških sredstev v javnosti (Kajnc 2008, 99).

Pri opredelitvi propagande naletimo na vrsto konceptualnih težav, saj jo moramo razumeti zlasti v odnosu do javne diplomacije, ki jo sicer nekoliko bolj podrobno obravnavamo v nadaljevanju diplomskega dela v odnosu do kulturne diplomacije. Kljub temu, da propagando lahko izvajajo tudi različni nedržavni akterji (Holsti 1995, 153), za razliko od javne diplomacije, ki je dejavnost države oziroma njenih organov, pa razlika med obema pojmomoma namreč ni tako zelo očitna. Ločevanje med obema namreč pogosto otežuje tudi dejstvo, da se v nekaterih javnih kampanjah držav prepletajo elementi tako moderne javne diplomacije kot tudi 'stare' propagande (Melissen 2005, 17). Tako lahko zasledimo tudi ugotovitve, da je »/javna diplomacija v bistvu propaganda« (Plavšak Krajnc 2004, 646). Da je razlikovanje med obema težavno, zasledimo tudi pri Kajnčevi (2008, 105), ki na podlagi definicij, »ki se osredotočijo na način delovanja sredstev«, ugotavlja, da je razlika med obema »izjemno subtilna.« Ključna podobnost med propagando in javno diplomacijo je v tem, da gre pri obeh za posredovanje informacij in idej tujim javnostim z namenom spreminjanja njihovih stališč do države, ki izvaja te dejavnosti, ali pa utrjevanja že obstoječih (Melissen 2005, 16). Kot ključni posebnosti pojma propagande v odnosu do javne diplomacije pa Melissen (2005, 17) izpostavlja njeno zgodovinsko obremenjenost, saj se pogosto razume kot koncept z močno negativno konotacijo zlasti zaradi nacistične propagande med 2. svetovno vojno, in razumevanje propagande kot sredstvo manipulacije in zavajanja. Glede vsebine propagande Holsti (1995, 154) sicer meni, da je »redko popolnoma 'resnična', vendar pa ni nikoli čisto napačna.« Da gre pri propagandi za »manipulacijo (prek komunikacije verbalnih in neverbalnih simbolov) z enoznačno, ponavadi polresnično komunikacijo«, ugotavlja tudi Kajnčeva (2008, 106), javna diplomacija pa se od nje razlikuje »po prepričevalnem komuniciranju, kjer je v ospredju informiranje« (prav tam). Pomemben faktor pri propagandi je čustveni odziv na posredovane simbole, saj izvajalci propagande skušajo zbuditi emocije (Holsti 1995, 157). Ključne razlike so torej v namenu ter tudi v smeri komunikacije, saj gre pri propagandi za enosmerno komunikacijo, s katero skuša ljudem povedati, kaj naj mislijo (Melissen 2005, 18), javna diplomacija pa nasprotno skuša prepričati ljudi, kaj naj mislijo. Javna diplomacija tudi posluša, kaj imajo ljudje za povedati – gre torej za prepričevanje preko dialoga (prav tam).

Za nadaljnje razumevanje koncepta zunanje politike je pomemben odnos med zunanjo in notranjo politiko, saj namreč temeljita na istih družbenih razmerah v državi in

odražata vrednostne in ideološke temelje iste države (Petrič 2010, 272). Ugotovimo lahko dve bistveni značilnosti povezave med njima, in sicer, da je zunanja politika relativno samostojna in je tako tudi notranja politika relativno samostojna ter da je zunanja politika le nadaljevanje notranje politike in je lahko tudi »v določenih primerih, notranja politika logično nadaljevanje zunanje« (Udovič 2009, 19). Petrič (2010, 269) zavrača stališče, da bi bila zunanja politika le »enostavno podaljšanje notranje« in pritrjuje ugotovitvi Udoviča (2009, 22), da »je povezava med obema aktivnostima najpogostejši odnos med njima.« Sicer se strinja tudi s tem, da zunanja politika vpliva na notranjo, a ugotavlja, da »je praviloma notranje politično dogajanje in procesi dominantno« (Petrič 2010, 270), saj »so v ozadju usmeritve zunanje politike marsikdaj konkretni notranjepolitični interesi, ki jih uveljavljajo politični, gospodarski in drugi dejavniki in pritiski, marsikdaj pa tudi javno mnenje« (prav tam).

Kot smo že omenili, morajo države pri oblikovanju in določanju ciljev ter sredstev za uresničevanje sprejetih ciljev upoštevati omejitve, ki jih predstavljajo tako notranji kot zunanji dejavniki,²⁵ saj se cilji oblikujejo »glede na notranje družbenoekonomske in politične odnose, materialne in nematerialne elemente, ki določajo njihov položaj (položaj države, op. a.) v mednarodni skupnosti oziroma značilnosti določenega mednarodnega sistema« (Benko 1997, 239). Determinante in dejavniki, ki jih Benko (1997, 233–235) razume kot notranje okolje zunanje politike, so: družba z območjem, prebivalstvo, struktura družbe, zgodovinski razvoj družbe in zgodovinski spomin, narodna integracija, ekonomske, kulturne, zdravstvene ter prosvetne determinante oziroma faktorji. Najpomembnejše območje notranjega okolja zunanje politike predstavlja »prevajanje družbenih odnosov v politiko z državo kot protagonistom teh

²⁵ Petrič (2010, 224) govori o eksogenih omejitvah (delujejo posredno in izvirajo iz mednarodnega okolja) in endogenih (vplivajo neposredno in izvirajo iz države) ter ugotavlja, da predvsem endogene »neposredno vplivajo na odločanje o zunanji politiki in na tiste osebe, ki o njej odločajo« (prav tam). Endogene omejitve predstavljajo: velikost ozemlja, lega ozemlja, kvaliteta ozemlja, prebivalstvo, javno mnenje, struktura organov, ki odločajo o zunanji politiki, kvaliteta birokratskega aparata, ki odloča o zunanji politiki, kamor sodi tudi diplomacija, osebne kvalitete tistih, ki imajo odločilni vpliv pri sprejemaju odločitev, izpostavi pa tudi predhodne odločitve o kakem zunanjepolitičnem vprašanju, »/r/esno endogeno omejitev zunanje politike lahko pomeni tudi splošna slaba podoba države, njen slab ugled, njena neverodostojnost« (Petrič 2010, 227).

Holsti (1995, 253) razlikuje med zunanji oziroma sistemskimi faktorji (struktura sistema, značilnosti oziroma struktura svetovnega gospodarstva, nameni oziroma cilji in dejanja drugih akterjev, globalni in regionalni problemi ter mednarodno pravo in svetovno mnenje) in domačim okoljem (*domestic context*) (socialno-ekonomske oziroma varnostne potrebe, geografske in topografske značilnosti, nacionalne lastnosti, struktura vlade in njena filozofija, javno mnenje, birokracija in etični vidiki), pri čemer pa zunanji faktorji vplivajo na domače okolje in obratno.

procesov«, pri tem pa med drugim kot bistvene izstopajo naslednje politične determinante in dejavniki: politična struktura s političnim sistemom, centralizacija, defederalizacija, koncentracija politične moči, vzorci političnega obnašanja, politične koalicije, procesi odločanja ter formuliranje, vodenje in uresničevanje zunanje politike, tipi zunanjepolitičnih odločitev, individualno in kolektivno odločanje, neformalne skupine in njihova vloga v procesih odločanja, institucije zunanje politike, diplomacija in vojska. Benko (1997, 235) zagovarja tezo, da ima za opredeljevanje zunanjepolitičnih ciljev bistven pomen prostor s številom prebivalstva, »na katerega se navezuje determinanta družbene strukture, predvsem političnega sistema, s katerim država vstopa v opredeljevanje ciljev in s katerim te cilje tudi spreminja« (prav tam). Država kot središče političnega sistema obvladuje tako proces odločanja kot tudi uporabo odločitev v zunanji politiki, a Benko (1997, 235–236) opozarja, da se v obeh fazah pojavljajo tudi nedejavni dejavniki in hkrati ugotavlja, »da je v analizi zunanje politike koristno razločevati med determinantami in dejavniki s tem, da dajemo determinantam višji, za določanje ciljev in načinov delovanja v zunanji politiki odločujoči status« (Benko 1997, 235). Po drugi strani pa determinante, ki oblikujejo zunanje okolje in izhajajo iz značilnosti mednarodnega sistema, predstavljajo tipi držav, tipi obnašanja držav, dejavniki združevanja in razdruževanja, komunikacija v mednarodni skupnosti, pomen ekonomije in dejavnik politike v mednarodnih odnosih, moč transnacionalnih procesov in subjektov, vloga mednarodnega prava ter vloga mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij. Nadalje so za zunanjepolitično delovanje v regionalnih okvirih mednarodne skupnosti pomembne tudi fizične lastnosti okolja, v katerem država deluje, ekonomske in tehnološke lastnosti ter kulturne in strukturne lastnosti (Benko 1997, 236). Glede na to, da je kultura ena izmed determinant, ki določa notranje okolje zunanje politike, Bučar (2007, 19) ugotavlja, da kultura

/d/oloča vse od načina organiziranosti družbe in družbenih institucij do njenih vrednot ter ideologije, kar se v končni fazi prevede v formulacijo, cilje in način izvajanja zunanje politike. Prav tako kultura vpliva na zunanje spremenljivke, pa naj si bo to na nivoju odnosov med državami (kjer gre za stike med različnimi kulturami, vrednotami, ideologijami), pri vrednotenju in oceni o tem, kaj so aktualni problemi v mednarodni skupnosti, ali pa percepcijo svetovnega javnega mnenja.

Za zaključek tega podpoglavja velja izpostaviti še nekatere posebnosti zunanje politike majhnih držav, za katere Benko (1997, 252) pravi, da je zunanja politika za njih izrednega pomena, saj je »vprašanje zunanje politike majhnih držav /.../ v bistvu vprašanje njihovega preživetja.« Nadalje tudi ugotavlja, da »so majhne države usmerjene le k bližnjemu mednarodnemu okolju, vendar pri tem upoštevajo globalne povezave« (prav tam). Bistvene razlike pri oblikovanju in uresničevanju zunanje politike med velikimi državami oziroma velikimi silami ter majhnimi državami lahko vidimo v različnem tipu problemov, s katerimi se srečujejo, različnem obsegu njihovega delovanja, različnem načinu vodenja zunanje politike ter v različnih zunanjepolitičnih sredstvih, ki jih uporabljajo (prav tam). Tako so majhnim državam na razpolago zlasti sredstva prepričevanja (Petrič 2010, 347). Petrič (2010, 227) pri majhnih državah izpostavlja »nesorazmerno velik« ugled, ki so si ga zagotovile »s svojo gospodarsko uspešnostjo, politično stabilnostjo, aktivnim zavzemanjem za urejanje mednarodnih problemov, s humanitarno pomočjo in /.../ diplomacijo.« Ugled namreč »v njihovem primeru v veliki meri relativizira omejitve njihove zunanje politike, ki izhajajo iz njihove majhnosti« (Petrič 2010, 227–228).

2.3 Moč v zunanji politiki

Moč je sredstvo, ki temelji na virih (Holsti 1995, 119), lahko si jo predstavljamo kot odnos in proces ter kot sposobnost oziroma zmogljivost države, da vpliva na druge (Holsti 1995, 118–119; Russett in Starr 1996, 213–214), »čeprav si sam sorazmerno majhen in šibek« (Russett in Starr 1996, 214). Moč torej sestavljajo: 1) dejanja (proces, odnos) vplivanja na druge države, 2) viri oziroma vzvodi kot podlaga uspešnemu izvajanju vpliva ter 3) odzivi na dejanja (Holsti 1995, 119).

Hill (2003, 129) opredeljuje tri različne dimenzije moči: moč kot cilj, moč kot valuta (*currency*) oziroma sredstvo in moč kot kontekst oziroma struktura, razlikuje pa tudi med trdo (*hard power*) in mehko močjo (*soft power*), pri čemer pojasni, da je razlikovanje med njima evolucija razlikovanja med močjo in vplivom (Hill 2003, 135). Trdo moč tako opredeli kot »ciljno usmerjeno, prisilno, pogosto s takojšnjim učinkom in fizično«, mehko moč pa kot »posredno in dolgoročno, deluje pa bolj s prepričevanjem kot s silo« (prav tam). Na kontinuumu moči v zunanji politiki predstavljajo kultura, diplomacija in propaganda najbolj mehke vidike moči (prav tam).

Trda moč se osredotoča direktno na cilj (*target*), mehka moč pa primarno poskuša spremeniti njegovo okolje (prav tam) oziroma, kot pravi utemeljitelj pojma mehke moči Nye (1990, 167), je mehka moč »sposobnost prepričati druge, da želijo, kar želiš sam«, trda (oziroma ukazovalna) moč pa »ukazovati drugim, da naredijo kar želiš« (Nye 1990, 166). Nye koncept mehke moči opredeljuje tako v pomenu virov (zmogljivost) kot v pomenu odnosov (vpliv) (Bojinović Fenko 2014, 9). Sposobnost vplivanja na potrebe drugih držav²⁶ je povezana z neoprijemljivimi viri moči kot je kultura, ideologija in (mednarodne) institucije (Nye 1990, 166–167). Nye (1990, 154) nadalje ugotavlja, da tehnologija, izobrazba in gospodarska rast pridobivajo na pomenu, medtem ko tradicionalni viri moči v mednarodnem okolju (velikost ozemlja, število prebivalcev in posedovanje naravnih surovin) postajajo manj pomembni.²⁷ Dejanski dokaz moči tako ni v virih, ki jih država poseduje, ampak v sposobnosti, da spremeni vedenje držav (Nye 1990, 155). Russett in Starr (1996, 226) opozarjata, da »postanejo zmogljivosti²⁸ držav pomembne šele v razmerju s cilji neke države ter z zmogljivostmi in cilji drugih.« Bátora in Mokre (2011, 1) navajata tri možne odnose med kulturo in politično močjo, in sicer: kultura kot grožnja politični moči, kultura kot varovanka (*protégé*) politične moči in kot način izvajanja politične moči brez nasilja, pri čemer zadnjega lahko razumemo v okviru koncepta mehke moči.

Tudi Kajnčeva (2008, 92) v tem smislu izpostavlja, da se državam »/z/a povečanje statusa in prestiža v mednarodni skupnosti /.../ nudi obilica področij, na katerih se lahko dokazujejo. Od znanosti in tehnologije, umetnosti, športa, turizma ipd.« Sredstva, ki jih država v okviru svoje mehke moči lahko uporabi, so kulturna diplomacija, tradicionalna ('čista') diplomacija, javna diplomacija, gospodarska in trgovinska diplomacija ter propaganda – »torej vsakršna neprisilna sredstva, ki temeljijo na družbenih in vladnih pobudah« (Bojinović Fenko 2014, 9).

²⁶ Bistveni element vpliva je tudi sposobnost preprečiti drugim storiti nekaj, kar hočejo storiti, tudi v smislu odvračanja (*deterrence*) (Russett in Starr 1996, 217), »zato je ugled osrednjega pomena za odvračanje in potencialno vplivanje« (Russett in Starr 1996, 225).

²⁷ Nye (1990, 160) govori tudi o difuziji oziroma razpršitvi moči in ugotavlja, da so tudi majhne države na številnih področjih postale močnejše. Po njegovem je na to vplivalo vsaj pet trendov v mednarodni skupnosti: ekonomska soodvisnost, transnacionalni akterji, nacionalizem v šibkejših državah, razmah tehnologije in spreminjajoče politične teme.

²⁸ Hill (2003, 136–138) odnos med viri, zmogljivostmi in sredstvi pojasnjuje kot piramidalno razmerje. Viri tako predstavljajo zgodovinske in geografske elemente, ki določajo omejitve držav pri njihovem vplivu v svetu (naravne surovine, rodovitnost prsti, podnebje, velikost in lega države, število prebivalstva, stopnja razvoja), te vire pa mora država pretvoriti v zmogljivosti (oborožene sile, tehnološke zmogljivosti, stopnje izobraženosti, moč gospodarstva).

2.4 Diplomacija

Za diplomacijo z začetka 21. stoletja sta pomembni dve značilnosti, in sicer: diplomacija je globalna po obsegu ter kompleksna in fragmentirana, saj vključuje mnoge akterje, zapletene večstranske in dvostranske procese, prav tako pa vsebinsko pokriva širši sklop področij kot kdaj koli prej (White 2005, 393). Temeljna dokumenta, ki predstavljata pomemben element kodifikacije moderne diplomacije, sta vsekakor Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (v nadaljevanju DKDO), sprejeta leta 1961, in Dunajska konvencija o konzularnih odnosih, sprejeta leta 1963 (Jazbec 2009, 40).

Tako kot za opredelitev zunanje politike velja tudi za diplomacijo, da različni avtorji podajajo različne definicije. Udovič (2009, 35) diplomacijo uvršča med klasična politična sredstva zunanje politike, kot drugo politično sredstvo pa navaja javno mnenje oziroma propagando. Ugotavlja tudi, da ju je zaradi kompleksnosti in prepletanja danes težko ločiti (prav tam). Za Benka (1997, 257) je država ključni dejavnik v diplomaciji, saj se »še s teritorializiranimi družbenimi skupinami in državo kot bistveno obliko njihove organiziranosti /.../ pojavlja diplomacija«, za katero pravi, da »je institucija družbe, organizirane v državi, ki je nastala s pojavom in razvojem mednarodnih odnosov z nalogo, da na posredni in formalizirani ravni predstavlja državo in njene interese, jih prevaja v ustne in pisne dogovore ter z instrumentom pogajanj usklajuje kooperativna in razrešuje konfliktna razmerja med njimi« (Benko 1998, 40). White (2005, 388–389) diplomacijo opredeljuje iz makro in mikro vidika. Iz makro vidika se nanaša na proces komunikacije, pri čemer diplomacija predstavlja obliko interakcije, ki se osredotoča na razreševanje konfliktov z dialogom in pogajanj. Pri mikro vidiku pa diplomacija predstavlja enega izmed instrumentov oziroma sredstev politike za doseganje zunanjepolitičnih ciljev. Diplomacija kot sredstvo se lahko uporablja neposredno (čista diplomacija) ali pa skupaj z drugimi sredstvi zunanje politike (mešana diplomacija) (White 2005, 389). White (2005, 396) nadalje ugotavlja, da »diplomacija kot vladna dejavnost ne predstavlja le posebnega sredstva politike, ampak se nanaša na celotni proces ustvarjanja politike in njene implementacije.«

Država pa ni edini subjekt v diplomaciji. Lahko jo razumemo kot poseben del državnega aparata, kot posebno dejavnost ali kot sinonim za pogajanja (Petrič 2010,

307), vendar pa je »bistvo diplomacije komuniciranje med državami s pomočjo posebnega osebja« ter tudi komuniciranje z mednarodnimi organizacijami²⁹ (prav tam). Jönsson in Hall (2005, 25–26) obravnavata diplomacijo kot institucijo na ravni mednarodne skupnosti kot celote, komunikacija, predstavljanje in reprodukcija mednarodne skupnosti pa predstavljajo tri ključne dimenzije diplomacije.³⁰ Jazbec (2009, 21) v svoji definiciji diplomacije povzame več definicij in pravi,

*da je diplomacija po eni strani način urejanja odnosov med suverenimi državami (ter preostalimi subjekti mednarodnega prava) po mirni poti (pogovori, pogajanja), po drugi strani pa je diplomacija kot organizacija (zunanje ministrstvo in diplomatsko-konzularna predstavništva) sredstvo za izvajanje tega urejanja odnosov med suverenimi državami (ter preostalimi subjekti mednarodnega prava) in s tem tudi njihove zunanje politike.*³¹

Brglez (1998, 59) ugotavlja, da je sodobna diplomacija ena izmed osnovnih značilnosti sodobne mednarodne skupnosti, opredeli pa jo kot »instrument miroljubnega posredovanja med subjekti mednarodnega prava ter hkrati kot obliko in proces njihovega medsebojnega komuniciranja« (Brglez 1998, 61). V tem smislu lahko tudi rečemo, da je na splošno diplomacija večšina sporazumevanja (Simoniti 1995, 9).

Udovič (2009, 40) opozarja na pogosto nerazumevanje razlike med sredstvi zunanje politike, o katerih smo govorili v prejšnjem podpoglavju, ter sredstvi diplomacije, ki jih v izogib morebitni zmešnjavi poimenuje instrumenti. Med instrumente diplomacije tako prišteva pogajanja kot najpomembnejši instrument, protokol, obveščanje oziroma vohunjenje, prepričevanje ter diplomatsko korespondenco, dodatno pa navaja tudi

²⁹ Predstavljanje držav v mednarodnih organizacijah je urejeno z Dunajsko konvencijo o predstavljanju držav v njihovih odnosih z mednarodnimi organizacijami univerzalnega značaja (*Vienna Convention on the Representation of States in Their Relations With International Organizations of a Universal Character*), ki je bila sprejeta 14. marca 1975 na Dunaju.

³⁰ Opozarjata tudi, da se institucija in organizacija v tem okviru ne smeta obravnavati kot medsebojno zamenljiva pojma, saj pod pojmom organizacija razumeta ministrstvo za zunanje zadeve na ravni posameznih držav, ključni koncepti pri razumevanju institucije pa so norme, pravila in vloge (Jönsson in Hall 2005, 25–26).

³¹ Čeprav so osrednji akter diplomatske dejavnosti v državah ministrstva za zunanje zadeve, v sklopu katerih delujejo tudi diplomatsko-konzularna predstavništva (v nadaljevanju DKP), pa White (2005, 401) ugotavlja, da se poleg ministrstev za zunanje zadeve in profesionalnih diplomatov čedalje več drugih vladnih akterjev ukvarja z mednarodno diplomacijo. Države v okviru svojih DKP zaposlujejo tudi osebe, strokovnjake, ki so zadolžene posebno za posamezna področja, npr. vojaški in kulturni atašaji (Petrič 2010, 332).

različne aktivnosti vodij in drugih sodelavcev DKP (organizacijo večerij, prireditev in druženj) (prav tam).

Benko (1997, 253) trdi, da je diplomacija glavno sredstvo uresničevanja zunanje politike majhnih držav in hkrati tudi ugotavlja, da obstaja »znatna razlika med velikimi silami in majhnimi državami v uporabi diplomacije kot sredstva za uresničevanje zunanje politike«, saj majhne države delujejo predvsem regionalno in se tako njihova diplomacija ukvarja z manj problemi, manjša pa je tudi razpršenost njene dejavnosti (prav tam).

Z opredelitvijo diplomacije in njenih bistvenih instrumentov pa prehajamo na pregled njenih temeljnih funkcij. DKDO (1961, 3. čl.) navaja naslednje funkcije diplomacije v okviru diplomatskih predstavništev:

- a) predstavljanje države pošiljateljice v državi sprejemnici;*
- b) varovanje interesov države pošiljateljice in njenih državljanov v državi sprejemnici v mejah, ki jih dovoljuje mednarodno pravo;*
- c) pogajanja z vlado države sprejemnice;*
- d) seznanjanje z razmerami in razvojem dogodkov v državi sprejemnici z vsemi dovoljenimi sredstvi ter poročanje o tem vladi države pošiljateljice;*
- e) spodbujanje prijateljskih odnosov med državo pošiljateljico in državo sprejemnico ter razvijanje medsebojnega gospodarskega, kulturnega in znanstvenega sodelovanja.*

Tudi nekateri drugi avtorji so predstavili svoj vidik glede funkcij oziroma nalog diplomacije. Jazbec (2009, 29) tako pravi, da »je temeljna naloga sodobne diplomacije, da svoji vladi zagotavlja tiste informacije, ki so vitalnega pomena za poznavanje procesa sprejemanja najpomembnejših političnih odločitev v državi sprejemnici in za spremljanje njegovega funkcioniranja«, Simoniti (1995, 8) pa kot temeljne naloge diplomacije navaja »vzpostavljanje, spreminjanje in vzdrževanje mednarodne ureditve.« Berridge (2005, 91) navaja šest glavnih funkcij diplomacije: 1) zbiranje informacij, 2) lobiranje, 3) pojasnjevanje namer, 4) podpiranje gospodarskih in finančnih dejavnosti, 5) pomoč državljanom v tujini ter 6) spodbujanje naklonjenosti prebivalstva do zunanje politike države tako doma kot v tujini. White (2005, 396) k navedenim (poleg zbiranja informacij in konzularne dejavnosti) dodaja še svetovanje glede oblikovanja politik,

predstavljanje in pogajanja, Petrič (2010, 309; 331) pa seznanjanje mednarodnih organizacij s stališči lastne države ter pomoč pri neposrednih stikih med organi držav na raznih področjih sodelovanja.

Osnovni obliki glede na število udeleženi akterjev v sedanji diplomatski praksi predstavljata bilateralna (dvostranska) in multilateralna (večstranska) diplomacija, zato se bomo njima posvetili najprej. Za Simonitija (1995, 7) bilateralna in multilateralna diplomacija predstavljata izraza, ki označujeta »dva načina (poti) za reševanje problemov na diplomatski, torej miroljuben način«, pri čemer je diplomatsko predstavništvo v tuji državi za države »še vedno izredno uporaben in nenadomestljiv instrument« (Simoniti 1995, 8).³²

Bilateralna diplomacija »je del diplomatske prakse od njenih začetkov, saj zaznamuje komunikacijo zaradi urejanja odprtih zadev med dvema subjektoma«, multilateralna diplomacija pa se pojavi z nastankom prvih mednarodnih konferenc, »na katerih so se različni in številni vladarji (oz. njihovi predstavniki) dogovarjali o urejanju odprtih medsebojnih zadev« (Jazbec 2009, 25). Tako mednarodne konference, ki se pojavijo v 19. stoletju, kot tudi mednarodne organizacije doživijo svoj razcvet v 20. stoletju in se vzpostavijo »kot odločilna značilnost moderne diplomacije« (prav tam). Kot smo že omenili, je temelj bilateralne oziroma dvostranske diplomacije »na dvostranski uradni komunikaciji med predstavniki države pošiljateljice in države sprejemnice« (prav tam). Bilateralna diplomatska komunikacija namreč »vedno poteka na sedežu institucije države sprejemnice (diplomat države pošiljateljice gre vedno na pogovor k predstavniku države sprejemnice, nikoli obratno) in je značilna po svoji dvojnosti oz. zrcalnosti« (Jazbec 2009, 26). Čeprav je bilateralno urejanje medsebojnih zadev med državami še vedno »temelj diplomatske prakse« (Jazbec 2009, 40–41), pa se je »multilateralna diplomacija v sedanjem svetu tako razširila, da v nekaterih primerih kompenzira, če ne celo izriva, dvostransko, v vsakem primeru pa ji daje možnosti za njen nadaljnji obstoj« (prav tam). S tem se strinja tudi White (2005, 401), vendar celo (mogoče nekoliko pretirano) ugotavlja, da so bilateralne meddržavne odnose nadomestile multilateralne oblike diplomacije.

³² Med druge bilateralne in multilateralne instrumente, ki so po njegovem komplementarni diplomatskemu predstavništvu, Simoniti (1995, 8) prišteva tudi srečanja na vrhu, srečanja ministrov in visokih funkcionarjev, specialne misije, ekspertna srečanja itd.

Multilateralna diplomacija predstavlja večstransko uradno komunikacijo držav v okviru mednarodnih organizacij in mednarodnih konferenc (Jazbec 2009, 27; Petrič 2010, 335). Njena funkcija je »zagotoviti delovanje mednarodnega sistema (mednarodne ureditve), v katerem so številni akterji (države, mednarodne organizacije, osvobodilna gibanja in številni drugi nosilci politične moči) z različnimi interesi« (Simoniti 1995, 9), gre pa tudi za »prizadevanje z ad hoc zavezništvi, v večstranskih pogajanjih, uveljaviti lastna stališča kot skupna stališča, ali pa vsaj preprečiti lastnim interesom škodljive in nevarne sklepe« preko usklajevalnih pogajanj o osnutkih sklepov, oblikovanju skupnih stališč, priprav izjav in glasovanj (Petrič 2010, 336). Petrič (2010, 335) k multilateralni diplomaciji prišteva tudi »tisti del diplomacije držav, ki se ukvarja z multilateralno problematiko, bodisi v ministrstvu za zunanje zadeve, bodisi v okviru stalnih predstavništev pri mednarodnih organizacijah«, poleg tega pa tudi predstavništva in osebje mednarodnih organizacij (prav tam). Prednost multilateralne diplomacije je namreč tudi v tem, da omogoča, pa naj si bo to na sedežu mednarodnih organizacij ali pa na drugih vrhunskih srečanjih najvišjih državnih predstavnikov oziroma konferencah, hkratna bilateralna srečanja predstavnikov držav (Jazbec 2009, 28–29). Zlasti za majhne države tovrstna praksa predstavlja veliko prednost, saj jih veliko »nima dovolj kadrovskih in drugih potencialov, da bi lahko bile dvostransko navzoče v veliko državah«, in lahko tako preko bilateralnega srečevanja ob robu multilateralnih dogodkov prihranijo tudi veliko finančnih sredstev (Jazbec 2009, 41). Vsekakor pa velja tudi obratno, saj se poleg bilateralnih tem »diplomatski predstavniki države pošiljateljice v državi sprejemnici /.../ v vedno večji meri ukvarjajo tudi z multilateralnimi« (Jazbec 2009, 28).

Razlika med bilateralno in multilateralno diplomacijo je v praksi predvsem glede nalog, s katerimi se ukvarjata, okolja, kjer delujeta, tehnik, ki jih uporabljata, ter znanj, ki jih potrebujeta (Petrič 2010, 335). Petrič (prav tam) glede razlik med obema pojasni:

Če so pri bilateralni diplomaciji v ospredju konkretni politični, varnostni, gospodarski in drugi interesi lastne države v soočanju z državo sprejema ali v njej ter zaščita lastnih fizičnih in pravnih oseb v državi sprejema, je pri multilateralni diplomaciji v ospredju uveljavljanje interesov in stališč lastne države pri urejanju svetovnih ali regionalnih problemov, ki so v pristojnosti mednarodne organizacije. Interesi države se tu praviloma uveljavljajo na posreden način.

»Diplomati v bilateralni diplomaciji /.../ delujejo na sedežu veleposlaništva ali konzulata«, medtem ko »/v/ multilateralni diplomaciji /.../ delo diplomatov poteka praviloma na sedežu mednarodne organizacije, kjer so akreditirani« (Petrič 2010, 336). Jazbec (2009, 28) kot glavne razlike med njima med drugim navaja število in vrsto tem, s katerimi se ukvarjata, poslanstvo sogovornika, naravo komunikacije in njen jezik, metode dela, iniciativo v interakciji ter sedež dogajanja, a hkrati ugotavlja, da se v sodobni diplomatski praksi bilateralna in multilateralna diplomacija med seboj pomembno dopolnjujeta (prav tam).

Poleg bilateralne in multilateralne diplomacije poznamo tudi plurilateralno oziroma mnogostransko diplomacijo, ki pa jo Simoniti (1995, 8) obravnava zgolj kot sinonim za multilateralno diplomacijo. Zasledimo tudi izraz polilateralna diplomacija oziroma »polilateralizem«, ki je posledica »naraščajočega udejstvovanja različnih akterjev« (Jönsson in Hall 2005, 152). Za Wiesmana (2010) predstavlja t. i. tretjo dimenzijo diplomacije, opredeli pa jo kot »odnose med uradnimi subjekti (državo, več državami, ki delujejo skupaj ali mednarodno organizacijo, ki jo tvorijo države) ter vsaj enim neuradnim, nedržavnim subjektom /.../ in vključuje neko obliko poročanja, komunikacije, pogajanj in predstavljanja, ne vključuje pa medsebojnega priznavanja kot suverenih, enakovrednih subjektov« (prav tam).

Diplomacijo nadalje lahko delimo glede na temeljna področja, s katerimi se ukvarja. Za potrebe diplomatskega dela bomo uporabili klasifikacijo Udoviča (2009, 38), ki v tem okviru diplomacijo razdeli na vojaško, kulturno in ekonomsko. Udovič (2009, 39) navaja še nekatere podzvrsti oziroma oblike diplomacije, in sicer diplomacijo na vrhu oziroma t. i. *summit* diplomacijo, dolarsko diplomacijo, *shuttle* diplomacijo in diplomacijo virov, pri nekaterih drugih avtorjih (npr. White 2005) zasledimo tudi razvojno diplomacijo, diplomacijo velikih sil, jedrsko diplomacijo in krizno diplomacijo, medtem ko Jazbec (2009; 2011) k temu dodaja še obrambno, parlamentarno, znanstveno, okoljsko ter t. i. paradiplomacijo.³³

³³ O paradiplomaciji Jazbec (2011, 108) pravi, da jo »razumemo v vertikalnem smislu tako, da vključuje v diplomatsko delovanje nad- in poddržavne, se pravi nedržavne igralce, ter v horizontalnem smislu tako, da vključuje v to delovanje zraven vladnih tudi nevladne igralce.« V medijih pa smo lahko zasledili tudi uporabo »*baseball diplomacy*« ob nedavnem obisku ameriškega predsednika na Kubi (Oppmann 2016) ter »*gastro diplomacy*« (The Economist 2002).

2.5 Kulturna diplomacija

Čeprav lahko vzpostavimo jasno ločnico med 'tradicionalno' diplomacijo in javno diplomacijo, pri čemer se, kot smo že ugotovili, prva nanaša na odnose med državami in drugimi subjekti mednarodnega prava (npr. Jazbec 2009; Petrič 2010), javna diplomacija pa učinkuje na splošno javnost v tujih družbah, neuradne skupine, organizacije in posameznike (Melissen 2005, 5), pa je odnos med javno in kulturno diplomacijo manj očiten. Kot nekateri avtorji (npr. de Vries 2008, 9; Mark 2009) ugotavljajo, je kulturna diplomacija sicer del javne diplomacije ali pa celo jedro oziroma glavni element javne diplomacije (U.S. Department of State 2005), pa kljub vsemu ni sinonim za javno diplomacijo, čeprav se z njo pogosto zamenjuje oziroma so meje med njima pogosto zabrisane.³⁴ Bound in drugi (2007, 12) zagovarjajo stališče, da kultura ne bi smela biti uporabljena zgolj kot del javne diplomacije, ampak pravijo, da je vrednost kulturnih dejavnosti ravno v njeni neodvisnosti. Ugotavljajo celo, da je kulturna diplomacija tista, ki neposredno vpliva na bolj tradicionalno javno diplomacijo (Bound in drugi 2007, 17), se pa strinjajo, da ju kljub vsemu ne moremo kar tako ločiti (Bound in drugi 2007, 23).

Cull (v Podgornik in drugi 2012, 44) javno diplomacijo definira »kot proces, s katerim želijo mednarodni subjekti doseči cilje svoje zunanje politike s povezovanjem s tujimi javnostmi«, Signitzer in Coombs (v Plavšak Krajnc 2004, 644) pa pravita, da je »način, s katerim tako vlada kot privatni posamezniki in skupine vplivajo neposredno ali posredno na tista javna stališča in mnenja, ki direktno oblikujejo zunanjepolitične odločitve druge vlade.« Plavšak Krajnc (2004, 645) meni, da »lahko javno diplomacijo preprosto opredelimo kot obliko prepričevalnega komuniciranja s tujimi javnostmi v kontekstu uresničevanja zunanjepolitičnih ciljev.« Pomembna značilnost javne diplomacije je, kot smo ugotovili že pri opredelitvi odnosa javne diplomacije in propagande, da predstavlja »dvosmerni proces komunikacije, ki vključuje tako predstavljanje podobe lastne države in njenih vrednot drugim državam in ljudem, kot tudi sprejemanje informacij in poskus razumevanja kulture, vrednot in podobe drugih

³⁴ Nekateri avtorji (npr. Požgan in Bojinović Fenko 2012) razlikujejo tudi med kulturno diplomacijo in mednarodnimi odnosi v kulturi, vendar pa Podgornik in drugi (2012, 52) v svoji analizi ugotavljajo, da je to razlikovanje »bolj teoretično kot praktično.« Kulturno diplomacijo se pogosto povezuje tudi s propagando (Fisher in Figueira 2011, 11).

držav in njihovih prebivalcev« (Wyszomirski in drugi 2003, 1). Ugotovimo lahko, da z javno diplomacijo države uresničujejo lastne zunanje politične cilje tako preko posredovanja različnih informacij tujim javnostim kot tudi upoštevanja sprejetih informacij, vendar pa Melissen (2005, 15) opozarja, da je določena distanca med javno diplomacijo in zunanje političnimi cilji nujna, saj bi to lahko ogrozilo verodostojnost komuniciranja s tujimi javnostmi.

Med ključne aktivnosti javne diplomacije bi tako lahko prištevali promocijo ciljev in politik države, sporočanje idej, idealov, prepričanj in vrednot države ter izgradnjo skupnega razumevanja in odnosov³⁵ (Jian Wang v Bound in drugi 2007, 25–26). Melissen (2006, 3–4) ugotavlja, da javna diplomacija deluje oziroma učinkuje na petih ravneh, in sicer: 1) lahko pripomore k izboljšanju gospodarskih kazalcev prek promocije turizma in spodbujanja tujih investicij, 2) podpira dolgoročne zunanje politične cilje (npr. približevanje držav EU), 3) povečuje vidnost države v tujini, 4) pomaga pri odpravljanju stereotipov, ki so povezani z določenimi dogodki v preteklosti ter 5) odvrta negativne percepcije države v tujini. Ugotavlja tudi, da je javna diplomacija postala ključni del v diplomatskih odnosih v regijah, za katere je značilna visoka stopnja gospodarske in/ali politične soodvisnosti kot tudi močna medsebojna povezanost na ravni civilne družbe (Melissen 2005, 11).

Kulturna diplomacija³⁶ vsekakor ni moderen pojav, saj so že »dolgo pred tem, ko se je 'stara' diplomacija domnevno umaknila 'novi', zunanja ministrstva in diplomati spoznali prednosti, ki jih prinaša ugajanje javnostim izven evropskih kabinetov in uradov« (Hamilton in Langhorne 1995, 127), vendar pa tudi ni pritegnila veliko akademskega zanimanja znotraj področja mednarodnih odnosov (Mark 2009, 2). Požgan in Bojinović Fenkova (2012, 32) podobno ugotavljata, da »kulturna diplomacija obstaja že vsaj tako dolgo kot zunanja politika sama«, vendar pa je »eden novejših konceptov v okviru proučevanja zunanje politike in mednarodnih odnosov« (prav tam). Mark (2009, 3) meni, da je lahko eden izmed razlogov, zakaj kulturna diplomacija ni dobila toliko pozornosti, v tem, da je težko določiti dolgoročne učinke kulturne diplomacije na

³⁵ Kulturna diplomacija lahko deluje na vseh treh navedenih ravneh.

³⁶ Različne države različno poimenujejo svoje dejavnosti, ki jih obravnavamo kot kulturna diplomacija. Tako se uporabljajo izrazi kot je mednarodni kulturni odnosi, mednarodna kulturna politika in kulturna izmenjava, kulturna diplomacija pa se uporablja zelo poredko (npr. Francija) (Wyszomirski in drugi 2003).

vedenje ljudi. Ugotavlja tudi, da niti ne obstaja splošno strinjanje o tem, kaj so cilji kulturne diplomacije, niti kaj beseda »kulturna« sploh pomeni (Mark 2009, 5). Tradicionalno je »kulturni« del kulturne diplomacije namreč pomenil »visoko kulturo«, kot je npr. literatura, gledališča, ples in glasba, torej kulturni izrazi, ki so bili domena intelektualnih elit, sedaj pa kulturna diplomacija pogosto vključuje »popularno kulturo«, ki privlači bolj široko občinstvo (prav tam).

Zlasti Francija je že v 19. stoletju namreč zelo aktivno podpirala poučevanje francoskega jezika in literature v tujini, leta 1910 pa je prva »vzpostavila administrativno povezavo med kulturo in diplomacijo« s tem, ko je na zunanjem ministrstvu ustavnovila Urad za francoske šole in ustanove v tujini, ki je usklajeval državno podporo organizacijam, ki so delovale na tem področju (Hamilton in Langhorne 1995, 127–128), francosko zunanje ministrstvo pa je bilo v dvajsetih letih 20. stoletja neposredno angažirano pri ustanavljanju oddelkov francoske literature na univerzah v vzhodni in srednji Evropi, pri promociji razstav francoske umetnosti ter tudi pri spodbujanju tujega turizma v Franciji (Hamilton in Langhorne 1995, 173–174). Po koncu prve svetovne vojne zasledimo prve poskuse vzpostavljanja javne podobe držav preko nacionalnih meja (Melissen 2005, 4), vendar pa je kulturna diplomacija na svojem praktičnem pomenu pridobila predvsem v času hladne vojne, ko sta ZDA in Sovjetska zveza namenoma in zelo intenzivno uporabljali kulturna sredstva za uresničevanje svojih zunanjepolitičnih ciljev (Schneider 2006; Bound in drugi 2007). Čeprav je zanimanje ZDA za kulturno diplomacijo po koncu hladne vojne upadlo, saj je namreč prevladalo mišljenje, da je »preživela svoj namen« (Schneider 2006, 193), pa je v zadnjih letih potrebno izpostaviti azijske države, predvsem Kitajsko, ki so prepoznale pomen kulture in jo tudi »zavestno uporabljajo kot sredstvo za predstavljanje ne le drugim državam in vladam, ampak celotnemu globalnemu javnemu mnenju in potencialnim partnerjem ter zaveznikom« (Bound in drugi 2007, 17). Kulturna diplomacija, ki je sprva predstavljala odnos med elitami (*few-to-few*), je prešla v fazo, ko predstavlja odnos med posameznimi državljani in skupinami državljanov (*many-to-many*) (Bound in drugi 2007, 16), saj so posamezniki in skupine danes tisti, ki lahko spreminjajo javno mnenje (Bound in drugi 2007, 75).

Medtem ko Hamilton in Langhorne (1995, 127) kulturno diplomacijo razumeta kot dejavnost vlade za zaščito in promocijo kulture v tujini, pa vloge države nekateri v svoji

definiciji sploh ne upoštevajo. Eno izmed najbolj znanih definicij predstavlja Cummingsova (2009, 1), ki kulturno diplomacijo opredeli kot »izmenjavo idej, informacij, umetnosti in drugih vidikov kulture med narodi in ljudmi z namenom spodbujanja medsebojnega razumevanja«, a dodaja, da je kulturna diplomacija kljub vsemu »lahko tudi bolj enosmerna cesta kot dvosmerna izmenjava, ko se en narod osredotoči na promocijo jezika, pojasnjevanje svojih politik in stališč ali pa preprosto, da 'pove svojo zgodbo' ostalemu svetu« (prav tam). Toda de Vries (2008, 14) ugotavlja, da »pri kulturni diplomaciji ne gre samo za ustvarjanje medsebojnega razumevanja«, ampak, kar je po njegovem mnenju ključno, gre tudi za promocijo temeljnih vrednot (prav tam).

Širšo definicijo kulturne diplomacije, ki vključuje tako vlogo države kot tudi javnosti, podaja Mark (2008, 3), saj jo opredeli kot »diplomatsko prakso vlad v podporo vladnim zunanjepolitičnim ciljem ali diplomaciji (ali obema) /.../, ki vključuje različne oblike manifestacij kulture države /.../, usmerjenih na širšo javnost kot tudi elite«, takšno delovanje vlad pa običajno neposredno ali posredno vključuje zunanja ministrstva (prav tam).

V skladu s Hillovo (2003) opredelitvijo moči, o kateri smo že pisali, kulturna diplomacija predstavlja najbolj mehke vidike moči oziroma, kot pravi Mark (2009, 37), »m/oč kulturne diplomacije sloni na njenem križanju z nacionalno kulturo, nacionalnimi vrednotami, identiteto in narodnim ponosom.« Melissen (2005, 4) mehko moč razume kot »postmoderna različica moči nad mnenjem.«

De Vries (2008, 14) identificira tri razloge, zakaj bi si država želela razviti strategijo kulturne diplomacije, in sicer: 1) za izvajanje vpliva v podporo zunanjepolitičnim prioritetam,³⁷ 2) za ohranjanje ali izboljšanje podobe države v tujini in 3) zaradi gospodarskih učinkov kulturnih industrij.³⁸ Dobra podoba države ne pripomore le k

³⁷ Kulturni odnosi lahko nudijo podporo diplomatskim prizadevanjem, učinkovitost komunikacije preko kulture se lahko pokaže, ko običajni diplomatski stiki ne obstajajo, ali pa so šibki, lahko pa tudi olajša delo diplomatov v tistih državah, v katerih le s težavo opravljajo svoje delo (de Vries 2008, 14).

³⁸ Med kulturne industrije uvrščamo oglaševanje, arhitekturo, umetnost, umetne obrti, izobraževalno in prostočasno programsko opremo, modna oblačila, film, glasbo, notranje oblikovanje, muzeje, fotografijo in televizijo, radio, video in drugo avdiovizualno produkcijo, literaturo in založništvo (de Vries 2008, 14–15).

pospeševanju gospodarskih interesov in privabljanju tujih neposrednih investicij, ampak privablja tudi novo izobraženo delovno silo, turiste in študente (Mark 2009, 23).

Schneider (2006, 196) na primeru ZDA izpostavi naslednje ključne značilnosti kulturne diplomacije:

- je dvosmerni odnos,
- deluje na dolgi rok,
- ne razlaga nepriljubljenih ukrepov oziroma politik države,
- lahko poveča razumevanje med različnimi narodi in kulturami,
- lahko razvedri ali zabava, medtem ko sporoča vidike kulture države,
- lahko »odpira vrata« med diplomati države pošiljateljice in države sprejemnice, tudi ko so odnosi med državama napeti,
- jo težko učinkovito merimo, saj so njeni učinki kvalitativni in ne kvantitativni,
- je najbolj učinkovita takrat, kadar je prilagojena okolju, v katerem se izvaja,
- mora biti ustvarjalna, fleksibilna in oportunistična.

Mark (2009, 9) cilje kulturne diplomacije deli na idealistične in funkcionalistične. Idealistični cilj predstavlja »doseganje razumevanja in sodelovanja med nacionalnimi družbami v njihovo vzajemno korist« (Mark 2009, 19), vendar pa v praksi idealistični cilji, ki pogosto vključujejo idejo o dvosmernem odnosu, ki temelji na medsebojni izmenjavi, niso tako vzajemni (Mark 2009, 9). Med funkcionalistične cilje prišteva uresničevanje trgovinskih, političnih, diplomatskih in gospodarskih interesov, razvijanje bilateralnih odnosov, vzpostavljanje povezav s pomembnimi skupinami v tujini (npr. diasporami) in pomoč pri vzdrževanju bilateralnih stikov v času napetosti med državama (prav tam). Požgan in Bojinović Fenkova (2012, 41) med cilje kulturne diplomacije prištevata promocijo kulture, učenje jezika, izobraževalne izmenjave, ustvarjanje pozitivnega mnenja o državi, spreminjanje negativnih ali napačnih stereotipov in ustvarjanje vzajemnega razumevanja med kulturami.

Države za uresničevanje ciljev kulturne diplomacije uporabljajo določena orodja oziroma izvajajo aktivnosti, ki med drugim vključujejo:³⁹

- izmenjave posameznikov v izobraževalne in kulturne namene,

³⁹ Wyszomirski in drugi (2003) to ugotovijo na podlagi primerjalne raziskave devetih držav (Avstralija, Avstrija, Francija, Japonska, Kanada, Nizozemska, Singapur, Švedska in Velika Britanija).

- pošiljanje razstav in predstav oziroma uprizoritev v tujino,
- sponzoriranje seminarjev in konferenc doma in v tujini z mednarodno udeležbo,
- podporo študijskim programom in institucijam za učenje jezika,
- podporo infrastrukturi v obliki kulturnih inštitutov, centrov oziroma forumov v tujini,
- podporo študijskim programom o posameznih državah (npr. Ameriške študije, Avstrijske študije itd.),
- mednarodno sodelovanje pri kulturnih programih in projektih,
- aktivnosti, ki so povezane s trgovanjem s kulturnimi produkti in storitvami (Wyszomirski in drugi 2003, 12).

Podgornik in drugi (2012, 62) ugotavljajo, da bi morala biti vloga države v aktivnostih kulturne diplomacije »predvsem podporne in koordinativne narave« in poudarjajo, da je »/g/lavna naloga državnih organov /.../, da s podpisovanjem bilateralnih in multilateralnih sporazumov /.../ poskrbijo za pravno podlago in koordinacijo uporabe orodij kulturne diplomacije.« V tem smislu razumemo tudi ugotovitev Schneiderjeve (2006, 194), da je neodvisnost kulturne diplomacije ključna za njeno verodostojnost. V RS lahko z vidika multilateralnih odnosov na področju kulturne diplomacije izpostavimo zlasti Sektor za javno diplomacijo in mednarodne odnose v kulturi na MZZ⁴⁰ ter Službo za evropske zadeve in mednarodno sodelovanje na MK.

Požgan in Bojinović Fenkova (2012, 35) v svoji analizi kulturne diplomacije izpostavita kulturna predstavništva⁴¹ (v okviru veleposlaništev ali kot samostojne institucije) kot glavne vzvode »izvajanja zunanje politike, v katerih sodelujejo nedržavni izvajalci kulturne produkcije.« Poudarita tudi, da »vloga države v kulturni diplomaciji ni primarna, kot to velja za druga sredstva zunanje politike« (prav tam). Kulturna predstavništva posameznih držav, ki so v Evropi združena v okviru mreže nacionalnih kulturnih inštitutov (*European Union National Institutes for Culture – EUNIC*),⁴² so lahko bolj ali manj odvisna oziroma povezana z matično državo. Britanski svet (*British Council*), ki je sicer registriran kot dobrodelna ustanova, predstavlja primer od vlade relativno neodvisnega predstavništva, ki pa deluje pod pokroviteljstvom britanskega

⁴⁰ Sektor deluje v okviru Direktorata za gospodarsko in javno diplomacijo (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016e).

⁴¹ Uporabljata se tudi besedi »centri« in »inštituti«.

⁴² Član EUNIC je tudi slovensko MK (EUNIC 2016).

ministrstva za zunanje zadeve (*Foreign and Commonwealth Office*) (Wyszomirski in drugi 2003, 65), Slovenski kulturno-informacijski center na Dunaju (SKICA) in v letošnjem letu ustanovljeni Slovenski kulturni center Berlin, ki je začel delovati 1. junija (Vesenjak 2016), pa predstavljata z vlado neposredno povezani predstavništvi.⁴³

Kulturna diplomacija nima pozitivnih učinkov le v tujini, ampak tudi doma, saj lahko »poveča narodno samozavest in družbeno kohezijo«, zlasti, če je usmerjena na manjšinske etnične skupine (Mark 2009, 36). Mark (2009, 31–32) govori tudi o t. i. *feel-good* učinku kulturne diplomacije, ki je sicer nenačrtovan in nepričakovan ter posledica pozitivnega priznanja kulture določene države oziroma mednarodnega uspeha njene kulture, učinek pa je odvisen predvsem od intenzivnosti medijskega poročanja – »večje kot je medijsko poročanje, večji je *feel-good* učinek.«

Ena izmed bistvenih razlik med javno in kulturno diplomacijo je tudi ta, da ima javna diplomacija širši spekter aktivnosti, saj vključuje aktivnosti, ki jih kulturna diplomacija ne (npr. obveščanje medijev, informiranje tujih medijskih dopisnikov, ki ne vključuje kulture države, vladni odnosi s tujimi mediji in javnostjo, s katerimi želi vlada pojasniti svoje zunanjepolitično vedenje in stališča) (Mark 2009, 15–16), imajo pa kulturne dejavnosti lahko pomemben prispevek v javni diplomaciji zlasti na področju strateškega komuniciranja in izgrajevanja odnosov (Bound in drugi 2007, 24–25). Za razliko od javne diplomacije pa kulturna diplomacija vključuje tudi pogajanja o kulturnih sporazumih med državami (Mark 2008, 3).

⁴³ SKICA je dislocirana enota Veleposlaništva RS na Dunaju in je skupni projekt MZZ in MK (Slovenski kulturno-informacijski center 2016), center v Berlinu pa deluje v prostorih veleposlaništva (Vlada RS 2016). Center SKICA je bil sicer ustanovljen leta 2011, a ga je leta 2013 Vlada RS za kratek čas celo ukinila (Ministrstvo za kulturo 2013c). V obeh je zaposlena samo po ena oseba. Pred leti je bil sicer s strani MK pripravljen tudi predlog za vzpostavitev Slovenskega kulturnega centra v Zagrebu, »vendar dlje kot do predloga ni prišlo« (Ministrstvo za kulturo 2011a, 384).

3 Analiza temeljnih dokumentov za zunanjepolitično delovanje Slovenije na področju kulture v Jugovzhodni Evropi

RS je sprejela vrsto dokumentov, tako splošne kot tudi bolj konkretne, ki opredeljujejo temeljne zunanjepolitične usmeritve glede delovanja na področju Jugovzhodne Evrope.⁴⁴ Ključna dokumenta, ki opredeljujeta aktualno zunanjepolitično usmeritev RS, sta Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije (v nadaljevanju DeZPRS-1), ki jo je Državni zbor RS sprejel 10. julija 2015 (Ur. l. RS 53/2015), ter strateški dokument zunanje politike z naslovom »Slovenija: varna, uspešna in v svetu spoštovana – zunanja politika Republike Slovenije«, ki ga je Vlada RS sprejela 29. julija 2015 (v nadaljevanju Strateški dokument zunanje politike RS). DeZPRS-1 predstavlja splošne zunanjepolitične smernice, medtem ko Strateški dokument zunanje politike RS »podrobneje pojasnjuje cilje in prednostne naloge iz Deklaracije ter jih operacionalizira« (Vlada RS 2015b, 22).

V okviru razumevanja raziskovalne problematike bomo najprej izpostavili nekatere temeljne usmeritve iz Deklaracije o zunanji politiki Republike Slovenije (v nadaljevanju DeZPRS), ki jo je Državni zbor RS sprejel 17. decembra 1999 (Ur. l. RS, 108/1999), saj je bila sprejeta in veljavna v obdobju, ko se je RS pridružila nekaterim multilateralnim regionalnim povezavam oziroma pobudam, ki jih obravnavamo v naslednjem poglavju. DeZPRS (1999, uvod) o zunanji politiki pravi, da »mora biti učinkovit instrument razvoja slovenskega gospodarstva in promocije Slovenije v svetu«, med prioritetskimi cilji zunanje politike pa je pomembno tudi utrjevanje mednarodnega položaja in ugleda RS. Pomemben vsebinski poudarek je sicer na pridruževanju EU ter NATO, kar je razumljivo, saj je bila RS takrat v intenzivnem obdobju pridruževanja navedenima organizacijama. Pomembni so tudi urejeni odnosi in sodelovanje s sosednjimi državami ter sodelovanje in povezovanje na širšem srednjeevropskem prostoru, zlasti na gospodarskem in kulturnem področju. Vsekakor pa moramo poudariti pomen, ki ga, v nasprotju z DeZPRS-1, daje področju Jugovzhodne Evrope, saj mu namenja posebno poglavje. Glede vloge RS v regiji DeZPRS (1999, poglavje Jugovzhodna Evropa) tako navaja, da se je »Republika Slovenija /.../ s svojim uspešnim razvojem in z zunanjo

⁴⁴ V dokumentih, ki jih bomo analizirali, se pojavljata tako Jugovzhodna Evropa kot Zahodni Balkan za poimenovanje regije oziroma področja, ki je jugovzhodno od RS, v določenih primerih zasledimo celo hkratno uporabo obeh poimenovanj. Iz DeZPRS (1999, poglavje Jugovzhodna Evropa) lahko ugotovimo, da Jugovzhodna Evropa zajema vsaj države s področja bivše Jugoslavije in Albanijo.

politiko uveljavila kot srednjeevropska država. S tem so nastali potrebni pogoji, pa tudi pričakovanja mednarodne skupnosti, za njeno aktivno angažiranje v kriznem območju jugovzhodno od nje« in v nadaljevanju poudarja, da je »/s/tabilnost Jugovzhodne Evrope /.../ v življenjskem interesu Slovenije« ter da je to prostor, »kjer se Slovenija skupaj s svojimi partnerji mora uveljavljati kot pomemben mednarodni dejavnik« (prav tam). RS se bo v regiji uveljavljala z aktivnim delovanjem v različnih oblikah regionalnega sodelovanja in s tem krepila tudi svojo mednarodno pozicijo (DeZPRS 1999, poglavje Regionalna politika).

DeZPRS-1, ki je nadomestila DeZPRS iz leta 1999, v uvodu kot nacionalni interes RS med drugim navaja varnost državljanek in državljanov, varovanje in uveljavitev nacionalne kulture, skrb za avtohtone slovenske narodne manjšine v sosednjih državah in za Slovence po svetu ter ohranitev in razvoj skupnega slovenskega kulturnega prostora. Ključne cilje zunanje politike med drugim predstavljajo varnost in politična stabilnost v sosedstvu, ugled in prepoznavnost RS ter »prepoznavnost slovenske kulturne, znanstvene in izobraževalne odličnosti v mednarodnem prostoru, ohranitev in razvoj slovenskih manjšin v sosednjih državah ter slovenskih skupnosti v svetu, uveljavitev slovenskega jezika v zamejstvu, Evropski uniji in svetu« (DeZPRS-1, 2. pogl.). Med prednostnimi področji zunanje politike (DeZPRS-1, 3. pogl.) je nadalje navedena »podpora uveljavitvi slovenskega znanja na tujem in pretoku znanja, podpora kulturni, znanstveni, izobraževalni, turistični in siceršnji prepoznavnosti ter ugledu Republike Slovenije«, poleg tega pa tudi dejavna podpora širitvi EU, nadgradnja slovenske prisotnosti na Zahodnem Balkanu, konzularna dejavnost, ki »podpira mednarodno gospodarsko, kulturno, znanstveno in izobraževalno sodelovanje«⁴⁵ ter krepitev medkulturnega dialoga (prav tam). Z DeZPRS-1 (4. pogl.) je predvidena osrednja vloga MZZ⁴⁶ »pri usklajevanju vseh mednarodnih dejavnosti in vseh deležnikov na področju mednarodnih odnosov Republike Slovenije /.../« ter

⁴⁵ Konzularna dejavnost je opredeljena skladno z drugo točko 24. člena ZZZ-1 (Ur. l. RS 113/2003-UPB, s spremembami in dopolnitvami).

⁴⁶ V tretji točki 2. člena ZZZ-1 (Ur. l. RS 113/2003-UPB, s spremembami in dopolnitvami) je med drugim navedeno tudi, da MZZ spodbuja medkulturni dialog in izvaja kulturno sodelovanje v zunanjih odnosih, druga ministrstva in vladne službe pa opravljajo zunanje zadeve v okviru svojih pooblastil. V skladu z drugim odstavkom 2. člena Pravilnika o sofinanciranju kulturnih projektov s sodelovanjem diplomatskih predstavništev in konzulatov Republike Slovenije v tujini (Ur. l. RS 26/2011) je »/c/ilj sofinanciranja /.../ spodbujanje medkulturnega dialoga in izvajanje kulturnega sodelovanja v zunanjih odnosih, ki se uresničuje s predstavitvijo odličnosti slovenskih dosežkov v kulturi ter s spodbujanjem bilateralnega in multilateralnega sodelovanja.«

»povezovalna vloga /.../ pri oblikovanju in izvajanju gospodarske diplomacije«, med ključnimi elementi pa »dejavno in usklajeno sodelovanje vseh ministrstev v /.../ mednarodnih in regionalnih organizacijah« in tudi »čim širša prisotnost Republike Slovenije v tujini in mednarodnih organizacijah /.../« (prav tam).

Strateški dokument zunanje politike RS (Vlada RS 2015a, 8), ki nadgrajuje in konkretizira DeZPRS-1, ugotavlja, da »je zdaj v ospredju doseganje prepoznavnosti in ugleda RS« in hkrati priznava ključno vlogo diplomacije kot sredstva zunanje politike pri uveljavljanju nacionalnih interesov⁴⁷ v mednarodnih odnosih. Med ključnimi prioritetami navaja prisotnost RS na Zahodnem Balkanu oziroma v Jugovzhodni Evropi, krepitev področja kulturne diplomacije ter tudi medkulturni dialog, kot eno izmed nič slovenske zunanje politike (Vlada RS 2015a, 3–4). Privlačnost RS v državah Zahodnega Balkana je namreč povezana z »jasno razpoznavno celostno podobo iskrenega prijatelja regije« (Vlada RS 2015a, 18). Priznava pomen močne skupne zunanje in varnostne politike EU, saj bo tudi prek nje RS uresničevala svoje zunanjepolitične cilje, pri oblikovanju politik EU pa bo RS dejavna zlasti pri regionalnih temah, ki so v njenem strateškem interesu. Krepitev sodelovanja z državami regije za RS predstavlja pomemben element stabilizacije regije (Vlada RS 2015a, 19), delovanje znotraj multilateralnih okvirjev pa zlasti veliko priložnost za povečanje prepoznavnosti in ugleda ter tudi uveljavljanje vrednot in interesov (Vlada RS 2015a, 23). Kot cilj sodelovanja v regiji Strateški dokument zunanje politike RS (Vlada RS 2015a, 20) navaja medsebojno spoštovanje, vzajemno priznavanje in vključitev v mednarodne organizacije. Zahodni Balkan se tako omenja predvsem kot območje, kjer ima RS močne gospodarske interese, svoje izkušnje in (razvojno) pomoč pa lahko nudi pri vključevanju držav regije v evro-atlantske integracije in tudi na področju varstva manjšin (Vlada RS 2015a, 18). Zanimiv je nekoliko bolj 'osebni' pristop, ki mu bo RS sledila, saj bo »posebej pozorna na oživljanje in razvijanje stikov s posamezniki in institucijami, ki so v preteklosti že vzpostavili /.../ povezave s Slovenijo in zdaj zavzemajo pomembna mesta na političnem, gospodarskem, znanstvenem ali kulturnem

⁴⁷Strateški dokument zunanje politike RS (Vlada RS 2015a, 9) nacionalni interes opredeljuje kot »demokratsko oblikovan lasten nadzor nad pogoji, ki omogočajo reprodukcijo države in družbe ter njune infrastrukture«, nacionalni interes RS pa je »utemeljen v tem, čemur država in njeni državljani pripisujejo največjo vrednost, ter v tem, kar se izraža v nacionalni in narodni istovetnosti.« Med vitalne interese Strateški dokument zunanje politike RS (prav tam) prišteva obstoj RS, njeno suverenost, ozemeljsko celovitost in politično neodvisnost, obstoj temeljnih vrednot in načel Ustave RS, obstoj slovenskega naroda in slovenskih manjšin, slovenske kulture in jezika.

področju«, hkrati pa so v smislu ciljne publike zunanjepolitičnega delovanja RS pomembni tudi mladi v regiji, ki »take osebne izkušnje Slovenije še nimajo« (prav tam). V tem lahko vidimo tudi pomembna izhodišča za izvajanje aktivnosti kulturne diplomacije, ki ji je v dokumentu namenjeno več pozornosti. Tudi sicer zasledimo večjo izpostavljenost različnih vrst diplomacije, saj ima poleg okoljske, ekonomske in gospodarske ter kulturne in javne diplomacije posebno mesto tudi znanstvena diplomacija na področju znanosti, inovacij in visokega šolstva, med njene ključne naloge pa med drugim sodi spodbujanje mobilnosti študentov, predavateljev in raziskovalcev, pretok znanja in idej zunaj meja RS ter krepitev prepoznavnosti slovenske znanstvene in izobraževalne odličnosti (Vlada RS 2015a, 29). Dokument prepoznava, da je »/d/ejavnost diplomacije /.../ izrednega pomena za krepitev ugleda in gospodarske uspešnosti RS na tujem«, zunanja politika in diplomacija pa »ustvarjata prve pogoje za uspešno mednarodno gospodarsko sodelovanje RS, pa tudi za sodelovanje na znanstvenem, razvojnem, raziskovalnem in izobraževalnem področju« (Vlada RS 2015a, 28). V celoti gledano so prednostno področje delovanja diplomacije sicer še vedno gospodarski interesi, poudariti pa moramo, da dokument v tem oziru izpostavlja tudi pomen slovenskih državljanov v tujini (zdomci in izseljenci), ki lahko pomembno prispevajo k povezavam na gospodarskem, znanstvenem, razvojno-raziskovalnem in izobraževalnem področju (Vlada RS 2015a, 29).

Kulturna diplomacija je opredeljena kot »orodje, s katerim RS dosega svoje cilje v mednarodni skupnosti, pri prepoznavnosti države, zlasti na geografskih področjih, kjer ustrezna javna podoba države ugodno vpliva na politične in gospodarske stike«, pri čemer se »kulturna diplomacija tesno povezuje s področjem mednarodnih odnosov v kulturi« (Vlada RS 2015a, 30). V sklopu aktivnosti kulturne diplomacije je navedeno, da morajo biti zastopane različne zvrsti kulture in umetnosti, vsekakor pa je pomemben tudi poudarek, da »njihova predstavitev s pomočjo države verno odraža umetniško avtonomnost ter družbeno raznolikost« (prav tam). Ključne naloge, ki jih bo RS izvajala z aktivnostmi kulturne diplomacije, so posredovanje in razširjanje informacij ter vedenja o posebnostih slovenske kulturne zgodovine, bogastvu kulturne dediščine in dosežkih slovenske kulture, kar je pomembno tudi za razvoj kulturnega turizma. Nadalje med nalogami kulturne diplomacije dokument izpostavlja uveljavljanje slovenskega jezika ter spodbujanje rabe in učenja slovenščine zlasti na področjih, kjer

živijo slovenske skupnosti.⁴⁸ Zopet je izpostavljena potreba po imenovanju kulturnih atašejev ali vzpostavitvi kulturnih centrov,⁴⁹ hkrati pa naj bi poskrbeli tudi za ustrezno usposobljenost slovenskih diplomatskih predstavnikov za opravljanje vloge ambasadorjev slovenske kulture. Ugotovimo lahko, da Strateški dokument zunanje politike RS na formalni ravni daje pomembnejši položaj kulturni diplomaciji v zunanji politiki, tudi z vidika mehke moči, saj so »strateško komuniciranje, javna in kulturna diplomacija /.../ pomembni elementi mehke moči slovenske zunanje politike« ter da je »/p/repoznavnost RS kot varne, odprte, odgovorne, kulturno bogate in uspešne države /.../ ključna za utrditev gospodarskega položaja države« (Vlada RS 2015a, 31). Javna diplomacija⁵⁰ je sicer obravnavana bolj v smislu promocije RS, saj je izpostavljena zlasti turistična promocija za najširšo javnost, v izvajanje le-te, predvsem s klasičnimi promocijskimi sredstvi in sredstvi digitalne diplomacije, pa naj bi bili vključeni tudi drugi vladni resorji in agencije. Pomembna naloga pri promociji RS je sicer zaupana DKP,⁵¹ v katere bi se morali vključevati tudi predstavniki drugih državnih organov s področja promocije (prav tam), za uspešno in učinkovito delovanje MZZ in diplomacije pa bi bilo potrebno zagotoviti dodatna finančna sredstva (Vlada RS 2015a, 33). Posebna pozornost je namenjena varstvu slovenskih manjšin v sosednjih državah ter ohranitvi slovenske identitete in jezika, izkušnje pri varstvu manjšin pa bi lahko predstavljale nišo slovenske zunanje politike (Vlada RS 2015a, 20).

⁴⁸ Med konkretnimi ukrepi Strateški dokument zunanje politike RS (Vlada RS 2015a, 30) navaja »podporo lektoratom slovenskega jezika na tujih univerzah, dejavnostim *Centra za slovenščino kot drugi/tuji jezik*, znanstvenemu sodelovanju, mreženju in drugim oblikam spoznavanja in učenja slovenščine v tujini.«

⁴⁹ Strateški dokument zunanje politike RS (Vlada RS 2015a, 30–31) ne opredeljuje natančno, v katerih državah naj bi imenovali kulturne atašeje oziroma vzpostavili kulturne centre, saj govori le o »ključnih lokacijah« ter izpostavi prednostna geografska področja, ki so »države naših tradicionalnih trgov ter države, kjer je navzoča slovenska manjšina.« Predvideno je sicer, da naj bi bili integrirani v diplomatska predstavništva in konzulate, navaja pa se tudi možnost »izjemoma in kjer organski razvoj tako narekuje« fizično ločenih kulturnih predstavništev, tudi kot del t. i. Slovenske hiše. Le-ta naj bi predstavljala celovito obliko politično-diplomatske, gospodarske, izobraževalne, znanstvene in kulturne navzočnosti RS. Koncept slovenske hiše predvideva oblikovanje grozda slovenske prisotnosti na nekaterih ključnih gospodarskih in politično pomembnih lokacijah okoli diplomatskih predstavništev, ali pa samo začasno ob pomembnih mednarodnih dogodkih.

⁵⁰ Javna diplomacija bi morala pri svojem delovanju upoštevati kulturno in naravno dediščino RS, specifično geografsko in prometno lego, biotsko raznovrstnost, vode, gozdove, slovanstvo (Forum slovanskih kultur), jezik, slovenske manjšine v zamejstvu, zdomce, izseljence, športnike ter tudi državljane in Slovence po rodu, ki so se v svetu uveljavili na področju gospodarstva, kulture, znanosti, izobraževanja oziroma s katerimi drugimi dosežki – vse naštetu pa predstavlja tudi ključne elemente celostne podobe RS (Vlada RS 2015a, 31).

⁵¹ Med drugim naj bi bila posebna pozornost namenjena opremljanju diplomatskih predstavništev z reprezentativnimi umetniškimi deli (Vlada RS 2015a, 33).

Leta 2010 je bila sprejeta posebna Deklaracija o Zahodnem Balkanu (v nadaljevanju DeZB),⁵² s katero je na simbolni ravni RS ločeno opredelila sicer bolj splošne usmeritve zunanje politike do enega izmed prioritetenih območij svojega delovanja. DeZB (uvod) tako poudarja pomen krepitve odnosov z državami Zahodnega Balkana, krepitev gospodarske diplomacije in medkulturnega dialoga ter poglobitev regionalnega sodelovanja na številnih področjih, med drugim na kulturnem, šolskem in izobraževalnem ter znanstvenem, tudi v luči podpore približevanju držav na tem območju evro-atlantskim integracijam (DeZB, 2. in 3. tč.). Velja pa izpostaviti namen RS, da si bo v sodelovanju s civilno družbo v izobraževalnih programih in medijih držav regije prizadevala za zmanjšanje oziroma preprečevanje sovražnega govora (DeZB, 9. tč.).

Z namenom izboljšanja koordinacije številnih aktivnosti je Vlada RS leta 2010 sprejela vsebinsko konkretnije Smernice za delovanje Republike Slovenije do Zahodnega Balkana⁵³ (v nadaljevanju Smernice za delovanje RS do ZB), ki »definirajo prednostna področja in ukrepe, ki so potrebni za bolj usklajen in koordiniran nastop vseh subjektov RS, tako državnih kot gospodarskih in drugih, v regiji« (Vlada RS 2012c, 1. pogl.). Iz Smernic za delovanje RS do ZB je razvidno zavedanje o pomembnosti promocije⁵⁴ ter prepoznavnosti RS, hkrati pa je, poleg jasno izpostavljene gospodarske diplomacije, poudarjena potreba po razvoju tudi drugih oblik diplomacije, saj delovanje države v regiji, stališča do regije in konkretne aktivnosti »potrebujejo dobro zasnovano in medresorsko izvajano komunikacijsko podporo ter okrepljeno javno diplomacijo«, ki se bo izvajala v RS, v regiji kot tudi v EU (Vlada RS 2012c, 2. pogl. 19. tč.). Nadalje je v Smernicah za delovanje RS do ZB predvidena vzpostavitev funkcije posebnih okoljskih atašeev na DKP z namenom aktivnega povezovanja okoljske in gospodarske diplomacije (Vlada RS 2012c, 2. pogl. 8. tč.). Izpostavljena je krepitev sodelovanja v regionalnih organizacijah in povezavah, proces Brdo pa predstavlja pobudo, preko katere želi RS povezati regijo na »vseh področjih medsebojnega sodelovanja« (Vlada RS 2012c, 2. pogl. 15. tč.). RS bo sicer sodelovala le v tistih regionalnih podbudah, za

⁵² DeZB (Ur. l. RS 58/2010) je Državni zbor RS sprejel 15. julija 2010.

⁵³ Vlada RS je Smernice za delovanje RS do ZB potrdila 8. julija 2010, 23. avgusta 2012 pa je sprejela vsebinsko obnovljene smernice.

⁵⁴ V ta namen Smernice za delovanje RS do ZB (Vlada RS 2012c, 2. pogl. 18. tč.) predvidevajo tudi projekt »Povezovanje Balkana«, ki naj bi ga oblikoval MZZ. Spletna stran v okviru tega projekta naj bi predstavljala stično točko glede delovanja RS v regiji, vključno z informacijami glede štipendij, gospodarskih priložnosti, razpisi, natečaji ipd.

katere bo ocenila, da je to »smiselno ali v njenem interesu« (prav tam). Mednarodno sodelovanje v kulturi ter medkulturni dialog se navaja v povezavi s krepitvijo sodelovanja v regionalnih kulturnih povezavah, projektih in podbudah, pri čemer je izrecno naveden CoMoCoSEE, v okviru sodelovanja na področju kulturne dediščine je kot prioriteta izpostavljeno prizadevanje za nadaljnje sodelovanje v t. i. Ljubljanskem procesu, Vlada RS pa je v Smernice za delovanje RS do ZB zapisala tudi vzpostavitev Informacijske platforme za Jugovzhodno Evropo v okviru Sklada za spodbujanje kulture na Balkanu (*Balkan Incentive Fund for Culture - BIFC*) (Vlada RS, 2. pogl. 11. tč.). Velik poudarek je tudi na okrepitvi delovanja slovenske manjšine v regiji, med drugim s širjenjem mreže društev na države, kjer te še ne delujejo, gospodarski krepitvi manjšin, njenih struktur in inštitucij ter širjenje znanja slovenskega jezika tudi med pripadnike drugih narodov v posameznih državah (Vlada RS 2012c, 2. pogl. 17. tč.). Nadalje vsekakor velja omeniti sodelovanje (institucij in posameznikov) in izmenjave (izkušenj in dobrih praks ter učiteljev, sodelavcev in študentov) na področju (visokošolskega) izobraževanja, RS pa ima namen tudi aktivno spodbujati šolanje študentov iz regije v RS (preko štipendiranja ter drugih finančnih spodbud) (Vlada RS 2012c, 2. pogl. 9. tč.). Vloga koordinatorja aktivnosti na Zahodnem Balkanu je zaupana MZZ in DKP. MZZ skrbi tudi za »učinkovito informiranje in promocijske dejavnosti« glede izvajanja Smernic za delovanje RS do ZB, DKP pa imajo v regiji vlogo »povezovalca in informacijskega središča za slovenske akterje« (Vlada RS 2012c, 2. pogl. 18. tč.). Uresničevanje sprejetih Smernic za delovanje RS do ZB je zaupano nacionalnemu koordinatorju za Zahodni Balkan, ki vodi poseben Koordinacijski odbor, sestavljen iz predstavnikov ministrstev, vladnih služb, predstavnikov gospodarstva, akademskih vrst in nevladnih organizacij, odbor pa za uresničevanje nalog pripravlja letni akcijski načrt (prav tam).

Za zunanjepolitično delovanje RS na področju kulture ima pomen tudi Nacionalni program za kulturo 2014–2017 (v nadaljevanju NPK 2014–2017),⁵⁵ v katerem je navedeno, da je mednarodno sodelovanje v kulturi »najpomembnejša oblika promocije

⁵⁵ Resolucijo o nacionalnem programu za kulturo 2014–2017 (ReNPK14-17) je Državni zbor RS sprejel 27. novembra 2013 (Ur. l. RS 99/2013). V 10. členu Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK) je nacionalni program za kulturo opredeljen kot »strateški dokument razvojnega načrtovanja kulturne politike, ki izhaja iz zgodovinsko doseženega položaja kulture in s katerim se ugotovi vloga kulture v razvoju Slovenije in slovenskega naroda ter javni interes zanjo, opredeli področja kulture, kjer se zagotavljajo kulturne dobrine kot javne dobrine, načrtuje investicije v javno kulturno infrastrukturo, postavi cilje in prioritete kulturne politike in določi čas za njihovo uresničenje ter kazalce, po katerih se bo merilo njihovo doseganje« (Ur. l. RS 77/2007 – UPB, s spremembami in dopolnitvami).

države« in »sestavni del njene zunanje politike« (Ministrstvo za kulturo 2014, 134). Pomemben je poudarek na povezovanju kulture z različnimi področji (zunanjo politiko, javno diplomacijo, mednarodno razvojno pomočjo, izobraževanjem, sosedsko politiko, kulturnimi in kreativnimi sektorji itd.) ter poleg MK tudi potreba po vključenosti drugih akterjev v promocijo slovenske kulture v tujini (npr. UKOM, MZZ, MGRT, SPIRIT). Večja prepoznavnost slovenske kulture ter zlasti kulturne dediščine v mednarodnem prostoru je eden izmed ciljev NPK 2014–2017, pri čemer je prioriteta MK, v sodelovanju z MZZ,⁵⁶ tudi imenovanje kulturnih atašejev v DKP oziroma ustrezna usposobljenost diplomatov za opravljanje vloge ambasadorjev slovenske kulture. Naslednji cilj predstavlja večja mobilnost umetnikov, kot tretji pa je navedena bolj aktivna vloga RS na področju kulture v mednarodnih in regionalnih organizacijah in povezavah (npr. Svet Evrope, UNESCO, CoMoCoSEE, Srednjeevropska pobuda - SEP), pri čemer NPK 2014–2017 (Ministrstvo za kulturo 2014, 136) poudarja, da bo v okviru teh organizacij in povezav MK krepilo prizadevanja na področju kulturne diplomacije »s ciljem večjega izkoristka njihovega potenciala za podporo in spodbujanje slovenske kulturne ustvarjalnosti, njeno povezovanje ter uveljavljanje v mednarodnem prostoru.« Med konkretnimi ukrepi NPK 2014–2017 (prav tam) med drugim navaja:

- Spodbujanje aktivnega sodelovanja pri projektih in programih v okviru Sveta Evrope, UNESCO, CoMoCoSEE, SEP itd.,
- podpora možnosti za sodelovanje in financiranje slovenskih projektov in programov,
- podpora projektom s sinergijskimi učinki (npr. Ljubljanski proces),
- uveljavljanje tehnične pomoči slovenskih strokovnjakov in dobrih praks (npr. pilotni projekti za lokalni razvoj Sveta Evrope).

⁵⁶ Že Resolucija o Nacionalnem programu za kulturo 2008–2011 (ReNPK0811) (Ur. l. RS 35/2008, 8. pogl. 2. tč.) je glede promocije kulture v tujini ugotavljala, da je zaželeno, da »pri njej sodelujejo tudi naša veleposlaništva v tujini«, čeprav je ravno tako poudarjala pomen sodelovanja med MK in MZZ ter tudi ostalimi resorji.

4 Regionalne povezave v Jugovzhodni Evropi in dejavnost Slovenije v teh povezavah

4.1 Forum slovanskih kultur

RS tudi v okviru Mednarodne ustanove – Foruma slovanskih kultur (v nadaljevanju FSK) krepi sodelovanje na področju kulture. S posebnim aktom⁵⁷ je ustanovo kot pravno osebo zasebnega prava (Ministrstvo za kulturo 2004, 1. čl.) ustanovilo MK,⁵⁸ ustanovna seja pa je potekala 29. junija 2004 v Ljubljani. Ustanovnih članic je bilo osem,⁵⁹ danes pa povezuje trinajst slovanskih držav,⁶⁰ od tega je deset rednih članic ter tri opazovalke (Forum slovanskih kultur 2016a). FSK je neprofitna in nevladna organizacija, ki deluje v javnem interesu s sedežem v Ljubljani⁶¹ (Forum slovanskih kultur, 2. čl.). Ustanovo vodi uprava, ki jo, skladno z Aktom o ustanovitvi (Ministrstvo za kulturo 2004, 9. čl.), sestavlja osem članov, vendar je s statutom FSK določeno, da lahko naknadno »v/saka država, v kateri govorijo slovanske jezike, /.../ imenuje enega člana« (Forum slovanskih kultur 2012, 6. čl.), člani uprave pa med seboj izvolijo predsednika uprave (Ministrstvo za kulturo 2004, 9. čl.). Ustanova ima programski svet, ki ga sestavljajo tako predstavniki članic kot opazovalk (Forum slovanskih kultur 2016a). Člane programskega sveta imenujejo države »iz vrst oseb s strokovnim znanjem in z mednarodno priznanimi izkušnjami na področju kulture ali iz vrst donatorjev« (Forum slovanskih kultur 2012, 15. čl.). Poslovodni organ ustanove je direktor, ki organizira in vodi delo ustanove, imenuje in razrešuje pa ga predsednik uprave⁶² (Forum slovanskih kultur 2012, 21. čl.). Programski svet in uprava se sestajata tudi v drugih državah članicah, kot na primer leta 2006 v Makedoniji in Rusiji (Ministrstvo za

⁵⁷ Akt o ustanovitvi ustanove »Mednarodna ustanova – Forum slovanskih kultur« (v nadaljevanju Akt o ustanovitvi) z dne 29. junij 2004.

⁵⁸ Pobuda za vzpostavitev FSK je bila prvič predstavljena leta 2001 na Vrhu Bush-Putin na Brdu pri Kranju (Culture.si 2016b). Ustanovitev FSK je bila tudi uresničitev enega izmed ciljev NPK s področja mednarodnega sodelovanja (Ministrstvo za kulturo 2011a, 370). V letu 2006 je pristojnost za FSK iz MK prešla na MZZ, v letu 2010 pa zopet nazaj na MK (Ministrstvo za kulturo 2011a, 383).

⁵⁹ Republika Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Republika Hrvaška, Republika Makedonija, Republika Poljska, Ruska federacija, RS ter Srbija in Črna gora (Ministrstvo za kulturo 2004, 1. čl.).

⁶⁰ Redne članice so, poleg RS, Bosna in Hercegovina, Republika Belorusija, Republika Bolgarija, Republika Črna gora, Republika Hrvaška, Republika Makedonija, Republika Srbija, Ruska federacija in Ukrajina. Države opazovalke so Češka republika, Republika Poljska in Slovaška republika (Forum slovanskih kultur 2016a).

⁶¹ Pred tem je imel sedež na gradu Jable.

⁶² Trenutno je direktorica FSK mag. Andreja Rihter, tudi bivša ministrica za kulturo RS (Forum slovanskih kultur 2016a).

zunanje zadeve 2007, 75 in 91) ter leta 2011 v Bolgariji (Ministrstvo za zunanje zadeve 2012c, 43).

Kot je opredeljeno v 4. členu Akta o ustanovitvi (Ministrstvo za kulturo 2004), je namen ustanove »spodbujanje razvoja kulturnega sodelovanja med vsemi državami, katerih prebivalci govorijo slovanske jezike.« Sodelovanje naj bi potekalo zlasti na jezikovnem področju ter na področju književnosti, kulture in umetnosti, izobraževanja in komunikacij, prav tako pa FSK »omogoča izvajanje skupnih programov med državami, katerih prebivalci govorijo slovanske jezike, spodbuja bilateralno sodelovanje med njimi in sodelovanje s tretjimi državami.« Podrobneje je namen delovanja FSK opredeljen v statutu FSK (Forum slovanskih kultur 2012), kjer so v 4. členu »/z/a uresničitev namena Mednarodne ustanove« navedene naslednje dejavnosti:

- 1) spodbujanje pretoka informacij s področja kulture vseh držav, katerih prebivalci govorijo slovanske jezike;*
- 2) spodbujanje realizacije skupnih kulturnih projektov na vseh področjih držav, katerih prebivalci govorijo slovanske jezike;*
- 3) vzpostavitev programov izobraževanja v obliki štipendij za umetniške akademije;*
- 4) spodbujanje mobilnosti umetnikov med državami, katerih prebivalci govorijo slovanske jezike;*
- 5) sprejemanje pobud za kulturne projekte, izmenjave ali gostovanja iz vseh držav, katerih prebivalci govorijo slovanske jezike, ter pomoč pri iskanju ustreznih partnerjev v teh državah;*
- 6) pospeševanje skupnih raziskav na področju kulture;*
- 7) pospeševanje sodelovanja na področju lingvistike in slovanskih študijev na splošno;*
- 8) organiziranje konferenc, kolokvijev in drugih srečanj;*
- 9) spodbujanje pretoka informacij s področja kulture, sodelovanja in realizacije skupnih kulturnih projektov s tretjimi državami.*

FSK se pri svojem delovanju osredotoča predvsem na področje literature, jezikoslovja in prevodoslovja, muzeologije in arhivistike, etnografije, folkloristike, izobraževanja, gledališča in glasbe (Forum slovanskih kultur 2016a). Izvaja številne projekte in dolgoročneje programe, med katerimi velja omeniti Zbirko 100 slovanskih romanov, Kulturnik v rezidenci, Slovenske matice ter Slovanske prestolnice v 2D (Forum

slovanskih kultur 2016b; 2016c), v letu 2004 pa je odprl prvi lokalni FSK center v Radljah ob Dravi (RTVSLO MMC 2015, 6. april). FSK je projekte izvedel tudi v času predsedovanja RS Svetu EU leta 2008, med najodmevnejšimi so bili literarni projekt Slovanski most v Cankarjevem domu v Ljubljani, Filmski festival slovanskega filma v centru Flagey v Bruslju in etnografska razstava Slovani Evrope v Bruslju (Ministrstvo za kulturo 2011a, 383), v okviru slovenskega predsedovanja Odboru ministrov Sveta Evrope v letu 2009 pa je v kontekstu medkulturnega dialoga pripravil tri prireditve v Strasbourgu, in sicer literarni večer Slovanski most, 2. festival slovanskega filma v kinu Odyssee ter koncert slovanske ljudske glasbe (Ministrstvo za zunanje zadeve 2011, 21; Ministrstvo za kulturo 2011a, 383).

4.2 Jadransko-jonska pobuda

Jadransko-jonska pobuda (v nadaljevanju JJP) je regionalna pobuda, ki povezuje osem držav vzdolž Jadranskega in Jonskega morja. Na pobudo Italije⁶³ je bila formalno ustanovljena 20. maja 2000 v Anconi ob zaključku Konference za razvoj in varnost v Jadranskem in Jonskem morju, s tem ko so ministri za zunanje zadeve šestih držav ustanoviteljic (Italija, Albanija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Grčija in RS) v prisotnosti takratnega predsednika Evropske komisije Romana Prodijskega podpisali t. i. Deklaracijo iz Ancone⁶⁴ (Vlada RS 2003b; Jadransko-jonska pobuda 2016b; Ministrstvo za zunanje zadeve 2016d). Kasneje sta se JJP pridružili tudi Črna gora in Srbija. Za RS je sodelovanje v JJP »pomembno z vidika njene vloge pomorske, jadranske in sredozemske države« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2011, 156), namen po krepitevi »dodane vrednosti pobude z njeno tesno povezanostjo s strategijo EU za jadransko-jonsko makroregijo« pa je zapisan tudi v Strateškem dokumentu zunanje politike RS (Vlada RS 2015a, 18). Tako je že leta 2002 slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel glede slovenskega sodelovanja v JJP poudaril, da si RS »s sodelovanjem v njej

⁶³ Italija je predstavila namen organizacije Konference za razvoj in varnost v Jadranskem in Jonskem morju ter s tem tudi idejo o JJP že na Evropskem svetu oktobra 1999 v finskem mestu Tampere (Jadransko-jonska pobuda 2016b).

⁶⁴ V Deklaraciji iz Ancone (Jadransko-jonska pobuda 2000, 3., 6. in 7. tč.) so se ministri med drugim zavezali tudi k okrepitevi sodelovanja na področju kulture, izobraževanja in znanosti ter turizma. Izpostavili so pomen krepiteve sodelovanja v visokem šolstvu in na področju poklicnega usposabljanja, zlasti vzpostavitvi partnerskih odnosov med univerzami, akademskimi ter drugimi institucijami s področja usposabljanja in kulturnimi ter raziskovalnimi centri. V deklaraciji so poudarili potrebo po vzpostavitvi izmenjav na področju poučevanja in učenja na šolski ravni, spodbujanju neposrednih stikov med umetniškim in književnim sektorjem kot tudi v kulturni industriji, spodbujanju sodelovanja za ohranitev snovne in nesnovne kulturne dediščine ter trajnostnem kulturnem turizmu, saj »turizem predstavlja trdno osnovo za promocijo identitete Jadransko-jonske regije.«

krepi svojo identiteto sredozemske države«, hkrati pa je tudi izpostavil možnosti, ki jih ponuja za krepitev vezi na političnem, gospodarskem in kulturnem področju med državami (Ministrstvo za zunanje zadeve 2002). Države predsedujejo JJP na podlagi letne rotacije, pri predsedovanju pa se vrstijo po angleškem abecednem vrstnem redu. Organi JJP so: Jadransko-jonski svet,⁶⁵ Komite visokih predstavnikov⁶⁶ in Stalni sekretariat⁶⁷ (Jadransko-jonska pobuda 2016c; Ministrstvo za zunanje zadeve 2016d). V okviru JJP deluje tudi parlamentarna dimenzija, saj se pred koncem vsakokratnega predsedovanja srečajo predsedniki parlamentov držav članic na povabilo predsednika parlamenta predsedujoče države (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016d).

JJP je »pomembna spodbuda in sredstvo v procesu širitve EU na države Zahodnega Balkana« (Državni zbor RS 2013), področja skupnega interesa, ki jih JJP obravnava v okviru štirih delovnih omizij, pa so: mala in srednje velika podjetja, promet in pomorsko sodelovanje, turizem, kultura in meduniverzitetno sodelovanje, okolje in varovanje pred požari (Jadransko-jonska pobuda 2016č). Hrvaška je v času svojega predsedovanja od junija 2007 do junija 2008 preoblikovala način dela delovnih omizij ter skrčila njihovo število, saj so države izkazale interes za sodelovanje predvsem na področjih civilne zaščite (boj proti gozdnim požarom), turizma, pomorskega prometa ter kulture (Ministrstvo za zunanje zadeve 2009b, 118).

JJP se pri svojem delovanju povezuje z drugimi regionalnimi povezavami v Jugovzhodni Evropi, med drugim s SEP, Svetom za regionalno sodelovanje (v nadaljevanju RCC) in Procesom sodelovanja v Jugovzhodni Evropi (v nadaljevanju SEECP) (Jadransko-jonska pobuda 2016c).⁶⁸

⁶⁵ T. i. Svet zunanjih ministrov je glavno telo pobude v formatu zunanjih ministrov, ki sprejema odločitve in se redno sestaja enkrat letno. V Jadransko-jonskem svetu ima svojega predstavnika tudi Evropska komisija. Leta 2003 se je zgodilo, da je Italija ob srečanju Sveta zunanjih ministrov sklicala tudi sestanek predsednikov vlad držav članic (Vlada RS 2003).

⁶⁶ Je izvršno telo pobude, ki se sestaja najmanj trikrat letno, in pripravlja gradiva za sestanke Jadransko-jonskega sveta.

⁶⁷ Ima sedež v Anconi, ustanovljen je bil 19. junija 2008. Zagotavlja kontinuiteto med predsedovanji posameznih držav in deluje kot koordinator pri izvajanju skupnih projektov med partnerji iz držav JJP (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016d). Tako sklep o delovanju stalnega sekretariata kot tudi pravilnik in poslovnik za njegovo delovanje so bili sprejeti v času hrvaškega predsedovanja pobudi med junijem 2007 in junijem 2008 (Ministrstvo za zunanje zadeve 2009b, 118).

⁶⁸ Tako je bilo npr. v času črnogorskega predsedovanja pobudi v obdobju 2010 do 2011 tudi neformalno srečanje zunanjih ministrov JJP, SEP in SEECP (Ministrstvo za zunanje zadeve 2012c, 146).

V okviru JJP je bil za leto 2012 vzpostavljen program so-financiranja manjših projektov, t. i. Program regionalnega sodelovanja (*Regional Cooperation Programme*). Namen tega programa je bil krepitev regionalnega sodelovanja na področju malih in srednjih podjetij, turizma in razvoja podeželja ter sofinanciranje projektov v podporo pripravi in zagonu EU strategije za Jadransko-jonsko makro regijo (Jadransko-jonska pobuda 2012a). V sklopu tega programa so v skladu z razpisom Stalnega sekretariata leta 2012 prijavitelji iz RS, v sodelovanju z drugimi državami, pridobili finančna sredstva za štiri projekte (Jadransko-jonska pobuda 2012b).

RS je JJP predsedovala dvakrat. V okviru prvega predsedovanja, ki ga je maja 2003 prevzela od Italije, so bila v programu poudarjena zlasti vprašanja, povezana z morjem in obmorskim pasom, saj JJP »predstavlja dodatno priložnost za uveljavljanje RS kot pomorske države« (Vlada RS 2003b). V okviru delovnega omizja za kulturo se je RS osredotočila na celosten pristop k ohranitvi kulturne dediščine⁶⁹ in implementaciji mednarodnih pravnih instrumentov s tega področja (Culture.si 2016a). Ostale izpostavljene teme na področju kulture so bile podvodna arheologija, soline, obzidna in pristaniška mesta ter arheološko raziskovanje. Program se je na področju turizma osredotočil na izvajanje skupnih projektov s področja grozdov, podjetniškega svetovanja in podjetniškega izobraževanja mladih, v okviru izobraževanja in meduniverzitetnega sodelovanja pa je RS sodelovala z Univerzo na Primorskem, z vsebinskim poudarkom na slovenski obali ter povezovanju izobraževanja z gospodarstvom in turizmom na tem prostoru (Vlada RS 2003b).

Vprašanja, povezana z morjem in obmorskim pasom, so bila osnovno izhodišče tudi drugega predsedovanja JJP v obdobju od junija 2012 do junija 2013 (Ministrstvo za zunanje zadeve 2013c). V programu predsedovanja je RS poudarila teme, povezane s področjem okolja, kulturne dediščine (podvodna kulturna dediščina) in pomorstva, poleg tega pa tudi področje varstva pred (gozdnimi) požari ter nadaljnjo krepitev parlamentarnega sodelovanja. V okviru teme kulturne dediščine je program izpostavil

⁶⁹ V sklepni deklaraciji (Jadransko-jonska pobuda 2004), ki jo je sprejel Jadransko-jonski svet v Portorožu 25. maja 2004, t. i. Portoroška deklaracija, je zapisano, da bi morala kulturna dediščina predstavljati osnovo za trajnostni razvoj, potrebno pa je tudi spodbujati sodelovanje na področju visokega šolstva preko skupnih projektov, mobilnosti, izmenjave informacij in dobrih praks ter skupnih študijskih projektov. Pomemben element deklaracije pa je tudi ugotovitev, da veliki športni dogodki (deklaracija se namreč navezuje na olimpijske igre v Atenah leta 2004) predstavljajo dobro priložnost za promocijo turizma vseh držav članic pobude.

pomen podvodnih arheoloških najdišč in obalnega pasu ter priložnosti, ki jih v tem okviru prinašajo trajnostne oblike turizma z namenom promocije (Jadransko-jonska pobuda 2016a). Univerza na Primorskem je v okviru predsedovanja univerzitetni mreži JJP UNIADRION organizirala skupščino te mreže ter okroglo mizo o meduniverzitetnem sodelovanju (Ministrstvo za zunanje zadeve 2013c). Pomemben element predsedovanja je bil tudi zavzemanje RS za dokončanje strategije EU za Jadransko-jonsko makro regijo.

4.3 Proces Brdo⁷⁰

»Proces Brdo je prva pobuda samostojnega regionalnega sodelovanja Slovenije in držav Zahodnega Balkana na politični ravni« ter tudi »neposreden rezultat otoplitve odnosov med Slovenijo in Hrvaško« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2012c, 147) potem, ko sta državi podpisali arbitražni sporazum o ureditvi meja med državama. Dogodek, ki je pripomogel k zagonu procesa Brdo, je bila konferenca o Zahodnem Balkanu »Skupaj za Evropsko unijo: prispevek Zahodnega Balkana k evropski prihodnosti«,⁷¹ ki sta jo 20. marca 2010 na Brdu pri Kranju gostila predsednika slovenske in hrvaške vlade, ideja za izvedbo konference pa je nastala na neformalnem srečanju obeh predsednikov v Kranjski Gori 13. januarja 2010 (Urad Vlade RS za komuniciranje 2010; Ministrstvo za zunanje zadeve 2016b). RS je tudi v Smernice za delovanje RS do ZB zapisala, da bo »krepila regionalno sodelovanje, začeto na srečanju voditeljev držav Zahodnega Balkana na Brdu 20. marca 2010, oz. t. i. Brdo proces, s katerim želimo povezati regijo na vseh področjih medsebojnega sodelovanja in vzajemne pomoči na poti v evroatlantske integracije« (Vlada RS 2012c). Proces Brdo »predstavlja forum za sodelovanje

⁷⁰ Na spletni strani predsednika RS, MZZ in v nekaterih dokumentih (npr. Ministrstvo za zunanje zadeve 2012a, 4) zasledimo, da se je sprva uporabljalo ime proces Brdo (oziroma Brdo proces, kot je tudi mogoče zaslediti v Smernicah za delovanje RS do ZB), potem pa se je zlasti od leta 2015 dalje začelo uporabljati ime Brdo Brijuni Process (spletna stran predsednika RS), Brdo-Brioni proces (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016a, 10) ter tudi Brdo-Brijuni proces (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016c, 2). Ob pomanjkanju uradnega pojasnila glede trenutnega poimenovanja lahko iz zapisov v nekaterih medijih (npr. Vodovnik 2015) razumemo, da je dodatek »Brioni« k imenu dodala Hrvaška, kar pa naj bi povzročilo nemalo zapletov med državama v okviru procesa Brdo v preteklih letih. V besedilu, kjer ne sledimo dobesednim zapisom v posameznem viru, ki ga navajamo, uporabljamo prvotno ime proces Brdo.

⁷¹ Konference so se udeležili predsedniki vlad Bosne in Hercegovine, Makedonije, Črne gore, Kosova in Albanije ter evropski komisar za širitev Štefan Füle, manjkal pa je srbski predsednik vlade. Na konferenci so predsedniki vlad sprejeli skupno deklaracijo, v kateri so se med drugim zavezali za nadaljevanje širitve EU, dobrososedske odnose in sodelovanje v projektih skupnega interesa, izmenjavo izkušenj, krepitev regionalnega sodelovanja in izvajanje regionalnih aktivnosti, pri čemer so izpostavili področje prometne in energetske infrastrukture, poudarili pa so tudi odločenost, da se bodo redno sestajali v okviru procesa Brdo (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016b).

med državami EU in Zahodnega Balkana«, zaradi svojega formata pa je tudi »komplementaren ostalim širšim pobudam v jugovzhodni Evropi /.../ in kot takšen predstavlja dobro platformo za iskanje sinergij in skupnih projektov« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2015a, 9). Namen procesa Brdo je »povezati regijo in pospešiti reševanje vseh vprašanj, ki so v skupnem interesu vseh držav, ter si vzajemno pomagati na poti v evro-atlantske integracije« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2012b, 2), hkrati pa »s/luži tudi kot platforma za razpravo o dolgoročni strategiji za stabilnost in varnost jugovzhodne Evrope in tudi kot forum za naslavljanje odprtih dvostranskih in regionalnih vprašanj« (Predsednik RS 2016), ki naj bi se reševala »na neformalen način, v obliki odprtega pogovora in dialoga ter z zaupanjem« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2011, 157).

Najodmevnejši dogodki v okviru procesa Brdo so zagotovo srečanja voditeljev držav, ki so se ponovno začela v letu 2013,⁷² sicer pa sodelovanje poteka tudi na ravni resornih ministrstev.⁷³ Prvo predsedniško srečanje,⁷⁴ ki sta ga gostila slovenski predsednik Borut Pahor ter hrvaški predsednik Ivo Josipović, je potekalo na Brdu pri Kranju 25. julija 2013. Poseben gost srečanja je bil predsednik Francoske republike François Hollande, ki je dogodku dal dodatno težo, tudi iz vidika širitve EU, hkrati pa je bil prvi voditelj ene izmed najpomembnejših držav EU, ki se je udeležil srečanja. Poudarek srečanja je bil na pomenu reform, medsebojnega sodelovanja in vzajemne podpore med državami ter deljenje izkušenj glede širitvenega procesa, v sklepnih listini pa so voditelji med drugim poudarili, da je glavni cilj vključitev držav Zahodnega Balkana v EU, pri čemer

⁷² Tudi v letu 2011 sta se v okviru procesa Brdo takratna predsednika vlad RS in Hrvaške, Borut Pahor in Jadranka Kosor, srečala s srbskim predsednikom Borisom Tadićem (Ministrstvo za zunanje zadeve 2012c, 57).

⁷³ Prva ministrska konferenca, ki je bila organizirana po vzoru procesa Brdo, kot je bil sprejet na konferenci marca 2010, je bilo srečanje ministrov za promet in infrastrukturo julija 2010 v Zagrebu (Ministrstvo za zunanje zadeve 2011, 17). Ministrstvo za notranje zadeve je sicer proces Brdo začelo že v letu 2001, zadnja ministrska konferenca v prvotnem širšem formatu pa je bila organizirana leta 2010. Poleg RS so takrat sodelovale še Avstrija, Albanija, Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Črna gora, Grčija, Hrvaška, Italija, Madžarska, Makedonija, Romunija, Srbija in Turčija (Ministrstvo za zunanje zadeve 2012a, 17). Z letom 2012 je tudi Ministrstvo za notranje zadeve preoblikovalo proces Brdo ter zmanjšalo format le na države Zahodnega Balkana in povabilo tudi Kosovo (Ministrstvo za zunanje zadeve 2013b, 16). Tako so, na primer, v letu 2012 aktivnosti v okviru procesa Brdo potekale tudi na področju notranjih zadev, pravosodja, prometa in tajnih podatkov (Ministrstvo za zunanje zadeve 2013b, 4), v letu 2013 pa so bila srečanja ministrov za zunanje zadeve, za notranje zadeve ter ministrov za obrambo (Vlada RS 2014b, 3).

⁷⁴ Srečanja so se udeležili tudi predsednik Srbije, predsednica Kosova, predsednik Črne gore, Makedonije, Albanije ter iz Bosne in Hercegovine predsedujoči predsedstvu (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016b), potekalo pa je tudi srečanje zunanjih ministrov (Ministrstvo za zunanje zadeve 2014b, 14).

bosta RS in Hrvaška ostali trdni podpornici širitvenemu procesu in bosta pomagali pri komunikaciji med državami regije ter EU. Slovenski predsednik je opozoril, da je »eden od glavnih namenov Brdo Process prikazati številne značilnosti in posebnosti regije kot edinstvene priložnosti, da bo ta regija zanimiva tudi za širitev« (Predsednik RS 2013).

Srečanja v Dubrovniku 15. julija 2014 se je udeležila tudi kanclerka Zvezne republike Nemčije Angela Merkel.⁷⁵ Voditelji so se znova zavzeli za okrepljeno sodelovanje v regiji ter hkrati tudi med regijo in EU. Poudarili so zavezo k notranjim reformnim procesom ter boljšemu sodelovanju na vseh področjih skupnega interesa. V ospredju prizadevanj držav bi moralo biti dobro upravljanje (*good governance*), trajnostni gospodarski razvoj, vladavina prava in ničelna toleranca do korupcije. Posebej so izpostavili dve področji, na katerih bi bilo potrebno okrepiti regionalno sodelovanje. Prvo področje je izobraževanje mladih iz Zahodnega Balkana, podpreti pa bi bilo potrebno tudi vse iniciative, s katerimi bi povečali možnosti štipendiranja ter študija v državah EU. Drugo področje pa je slaba infrastruktura, zlasti transportna in energetska (Predsednik RS 2014).

V letu 2015 sta potekali dve srečanju, eno redno in eno izredno. 8. junija 2015 je potekalo redno srečanje⁷⁶ v Budvi v Črni gori, ki se ga je kot posebni gost udeležil avstrijski predsednik Heinz Fischer. V sklepnem dokumentu so voditelji izrazili potrebo po izboljšanju programov mobilnosti mladih, vključno z večjim številom štipendij, kar bi moralo predstavljati tudi pomemben del aktivnosti EU v regiji, voditelji pa so izrazili podporo skupnim univerzitetnim programom ter izmenjavi študentov med državami regije ter državami EU. Podprli so t. i. Pozitivno agendo za mlade na Zahodnem Balkanu, ki je bila s podporo Evropske komisije sprožena na srečanju ministrov za zunanje zadeve procesa Brdo, ki ga je Slovenija skupaj s Francijo organizirala aprila 2015 (Predsednik RS 2015a; Ministrstvo za zunanje zadeve 2016c, 2). Cilj te pobude je namreč »izkoristiti vse obstoječe mehanizme, da se mladim iz regije omogoči stik z evropskimi vrednotami« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016c, 2). Na tem srečanju se

⁷⁵ Srečanja so se poleg nemške kanclerke udeležili tudi predsedniki Srbije, Kosova, Črne gore, Makedonije, Albanije ter vsi člani predsedstva Bosne in Hercegovine, evropski komisar za energetiko Günther Oettinger, francoski državni minister za evropske zadeve ter ministri za zunanje zadeve RS, Hrvaške, Albanije, Makedonije in Kosova (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016b).

⁷⁶ Srečanja so se poleg gostitelja, črnogorskega predsednika, slovenskega predsednika in hrvaške predsednice udeležili še predsedniki Makedonije, Srbije, predsedujoči predsedstvu Bosne in Hercegovine, Albanije in Kosova (Predsednik RS 2015a).

je tudi prvič zgodilo, da so voditelji pooblastili slovenskega predsednika in hrvaško predsednico, da z njihovim mandatom obiščeta Makedonijo, ki se je takrat soočala s politično krizo.⁷⁷

Izredni vrh je potekal 25. novembra 2015 v Zagrebu. Srečanja se je ponovno kot gost udeležil avstrijski predsednik, posebna gosta pa sta bila podpredsednik ZDA Joe Biden in predsednik Evropskega sveta Donald Tusk (Predsednik RS 2015c). Predsednik RS je pojasnil (Predsednik RS 2015b), da je bilo to izredno srečanje, zaradi povečanih varnostnih tveganj v Evropi, od samega začetka mišljeno kot »oblika preventivne politike oz. diplomacije«, udeležba visokih gostov pa sporočilo mednarodni skupnosti in državam udeleženkam, »da je skrb za varnost Zahodnega Balkana odgovornost mednarodne skupnosti v celoti«. V skupni deklaraciji so voditelji poudarili pomembnost dialoga med državami Jugovzhodne Evrope, EU in ZDA v luči zoperstavljanja globalnim varnostnim grožnjam ter hkrati krepitev partnerstva med EU in ZDA, izražena pa je bila tudi podpora EU in ZDA državam v regiji pri vključevanju v evroatlantske integracije. Ponovno so voditelji izpostavili potrebo po izboljšanju gospodarskega sodelovanja ter povezanost preko regionalnih infrastrukturnih projektov, zlasti na področju energetske varnosti (Predsednik RS 2015c).

V letošnjem letu je srečanje voditeljev potekalo 28. in 29. maja v Sarajevu. V ospredju pogovorov so bili ponovno stabilnost in varnost v Jugovzhodni Evropi, napredek držav regije pri pridruževanju evroatlantskim integracijam, poudarili pa so tudi potrebo po nadaljnjem spodbujanju evropskih vrednot z reformami na političnem, pravosodnem, družbenem in gospodarskem področju ter izboljšanje izobraževalnih sistemov in položaja mladih (Predsednik RS 2016).

4.4 Srednjeevropska pobuda

Srednjeevropska pobuda (SEP) je regionalni medvladni forum, ustanovljen leta 1989 v Budimpešti.⁷⁸ Trenutno združuje 18 držav članic,⁷⁹ od tega je 10 držav članic EU in 8

⁷⁷ Obisk v Makedoniji je potekal 12. in 13. aprila 2016, o čemer so poročali tudi nekateri mediji (npr. Večer 2016).

⁷⁸ Prvo poimenovanje pobude je bilo Kvadragnala (Avstrija, Italija, Madžarska in Jugoslavija), nato se je leta 1990 preimenovala v Pentagonalo (priključitev Češkoslovaške), leta 1991 s pridružitvijo Poljske pa v Heksagonalo. Po razpadu Jugoslavije so se leta 1992 pobudi pridružile RS, Hrvaška ter Bosna in Hercegovina, pobuda pa se je preimenovala v SEP (Državni zbor RS 2016).

držav, ki niso članice EU (Srednjeevropska pobuda 2016a). RS je članica od 18. junija 1992 (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016d). Predsedovanje pobudi letno rotira med državami članicami.

SEP deluje v okviru treh temeljnih stebrov, ki jih predstavljajo vladna dimenzija, parlamentarna dimenzija ter poslovna dimenzija. Odločitve sprejemajo in potrjujejo predsedniki vlad držav članic, ki se enkrat letno sestanejo v predsedujoči državi. Znotraj vladne dimenzije se enkrat letno sestajajo tudi ministri za zunanje zadeve, ki sprejemajo odločitve o organizacijskih in finančnih zadevah, tekom svojega enoletnega predsedovanja pa ima vsaka država članica tudi možnost sklicati ministrska in druga srečanja na visoki ravni na področjih, ki so zanjo posebej pomembne (Srednjeevropska pobuda 2016b). Komite nacionalnih koordinatorjev, ki ga sestavljajo predstavniki ministrstev za zunanje zadeve, je ključni organ, odgovoren za oblikovanje, koordinacijo, upravljanje in implementacijo sodelovanja ter izvedbo programov in projektov pobude (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016d; Srednjeevropska pobuda 2016b). Mreža kontaktnih točk (t. i. *Network of Focal Points*) predstavlja še zadnji element vladne dimenzije sodelovanja, ki jo sestavljajo predstavniki pristojnih ministrstev ter drugih vladnih inštitucij iz vseh držav članic, njihova naloga pa je med drugim tudi predlaganje in implementacija aktivnosti SEP kot tudi sodelovanje pri oblikovanju strategij za različna področja (prav tam). Za administrativno podporo SEP skrbi stalni sekretariat,⁸⁰ ki ima pravni status mednarodne organizacije, s sedežem v Trstu, na čelu sekretariata pa je generalni sekretar (Srednjeevropska pobuda 2016d).

Ključni strateški cilji SEP so podpora članicam, ki še niso članice EU, pri njihovih prizadevanjih v približevanju evropskim integracijam, pri čemer se izpostavlja tudi prenos znanja in izmenjavo izkušenj znotraj SEP med članicami in nečlanicami EU, spodbujanje približevanja članic SEP EU standardom ter implementacija malih in srednjih projektov (Srednjeevropska pobuda 2016č), zavzema pa se tudi za učinkovitejšo koordinacijo in sodelovanje z drugimi pobudami v regiji (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016d). Na podlagi sklepa predsednikov vlad leta 2007 v času predsedovanja Bolgarije se je v SEP, z namenom učinkovitejšega delovanja in

⁷⁹ Albanija, Avstrija, Belorusija, Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Češka republika, Črna gora, Hrvaška, Italija, Madžarska, Makedonija, Moldavija, Poljska, Romunija, Slovaška, RS, Srbija in Ukrajina (Srednjeevropska pobuda 2016c).

⁸⁰ Vzpostavljen leta 1996 v času avstrijskega predsedovanja.

prilagoditve novim razmeram,⁸¹ začel proces zmanjševanja števila področij delovanja, hkrati pa okrepitev sodelovanja z EU ter zlasti povečanje pozornosti približevanju EU tistih članic SEP, ki še niso (bile) članice EU (Ministrstvo za zunanje zadeve 2010b, 127). RS je navedene spremembe podprla, saj so pomenile tudi prizadevanja SEP »za večjo relevantnost in prepoznavnost v novih okoliščinah in ob konkurenci podobnih pobud v istem geografskem prostoru« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2008, 132). Slovenski zunanji minister dr. Dimitrij Rupel je že leta 2006 »opozoril na potrebo po večji pozornosti pobude do Jugovzhodne Evrope« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2007, 123).

RS je pobudi predsedovala v letu 2004. V tem obdobju je bil vzpostavljen program SEP za izmenjavo znanja (t. i. *CEI Know-how Exchange Programme*), operativna sta postala SEP Univerza (t. i. *CEI University*) ter znanstvene in tehnološke mreže (t. i. *Science and Technology Networks*). RS je med svojim predsedovanjem prispevala tudi k izdaji publikacije »Manjšine in Srednjeevropska pobuda«, ki je bila izdana ob deseti obletnici instrumenta SEP za pravice manjšin (Srednjeevropska pobuda 2014).

Načrt aktivnosti SEP za obdobje 2014-2016⁸² izpostavlja 10 temeljnih področij sodelovanja, ki so razporejena v tri glavne tematske stebre⁸³ (Srednjeevropska pobuda 2013, 9), dejavnosti pa se financirajo prek različnih skladov in inštrumentov.⁸⁴ Nadalje so na področju medkulturnega sodelovanja, kot enega izmed temeljnih področij sodelovanja, izpostavljene tri temeljne prioritete, in sicer: krepitev medkulturnega

⁸¹ Med drugim so se tradicionalne delovne skupine preoblikovale v mrežo kontaktnih točk, med letoma 2008 in 2009 pa je potekal tudi proces krepitev sodelovanja z drugimi regionalnimi povezavami, med drugim z JJP in RCC (Srednjeevropska pobuda 2014).

⁸² Sprejeli so ga predsedniki vlad držav članic 12. decembra 2013.

⁸³ Na znanju temelječa družba vključuje: raziskave in inovacije, vseživljenjsko izobraževanje, informacijsko družbo; trajnostno gospodarstvo in razvoj vključuje: transport, logistiko in dostopnost, energetska učinkovitost in obnovljiva energija, podnebje, okolje in razvoj podeželja, majhna in srednja podjetja in razvoj podjetništva; vključujoča družba vključuje: medkulturno sodelovanje, medije in civilno družbo.

⁸⁴ Kooperacijski sklad SEP (sredstva prispevajo vse članice, podpira pa različne seminarje, delavnice, konference, kratkotrajne izobraževalne tečaje in druge oblike srečanj), sklad SEP pri Evropski banki za obnovo in razvoj (ustanovila ga je Italija leta 1992, ki tudi prispeva znaten delež sredstev, sklad upravlja posebna pisarna pri banki, podpira pa projekte, ki so usmerjeni na celotno regijo SEP, predvsem za projekte tehničnega sodelovanja), program SEP za izmenjavo znanja (t. i. KEP, instrument za sofinanciranje projektov, ki se osredotočajo na prenos znanja in dobrih praks na članice SEP, ki še niso članice EU), sodelovanje pri EU projektih (zlasti na področju znotrajregionalnega in čezmejnega sodelovanja, transporta, energije, trajnostnega razvoja, informacijske družbe, majhnih in srednjih podjetij, civilne zaščite, kulture, visokega izobraževanja, znanosti in tehnologije) (Srednjeevropska pobuda 2016a).

dialoga in ohranjanje kulturne raznolikosti, razvoj zmogljivosti za »upravljanje raznolikosti« ter podpiranje kulturnih in kreativnih industrij (Srednjeevropska pobuda 2013, 18–19).

RS, ki sicer »podpira tradicionalno vlogo SEP kot foruma za politični dialog na visoki ravni«, je bila v SEP aktivna zlasti na področju sodelovanja med članicami EU in nečlanicami EU pri njihovih prizadevanjih za približevanje evropskim integracijam ter pri povezovanju in podpori pri vključevanju v ustrezne programe EU in pospeševanju razvoja civilne družbe (Ministrstvo za zunanje zadeve 2011, 156). Slovensko zunanje ministrstvo (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016a, 8–9) ugotavlja, da s članstvom v SEP RS »potrjuje svojo srednjeevropsko identiteto«, članstvo pa ji tudi omogoča, »da se s sorazmerno nizkimi stroški (iz Kooperacijskega sklada SEP skoraj vedno dobi za svoje projekte več, kot letno vplača vanj) uveljavlja kot spoštovan regionalni igralec na širokem področju med Balkanom, srednjo Evropo in vzhodno soseščino« (prav tam).

Iz sklada SEP pri Evropski banki za obnovo in razvoj sta bila v letu 2011 sofinancirana dva slovenska projekta, ki sta bila namenjena Črni gori in Makedoniji, nosilec projektov pa je bil skupaj s Svetovno banko Center za razvoj financ (Ministrstvo za zunanje zadeve 2012c, 146). Omeniti velja tudi Mednarodni literarni festival Vilenica, v sklopu katerega SEP v sodelovanju z Društvom slovenskih pisateljev tradicionalno podeljuje pisateljsko štipendijo SEP, ki je »namenjena /.../ spodbujanju meddržavnega sodelovanja in promocije na področju literature za mlade avtorje /.../ iz držav članic SEP, ki niso del Evropske unije« (Mednarodni literarni festival Vilenica 2016a), poleg tega pa SEP sofinancira izdajo publikacije Okrogla miza SEP na Vilenici (Mednarodni literarni festival Vilenica 2016b).

4.5 Proces sodelovanja v Jugovzhodni Evropi

Proces sodelovanja v Jugovzhodni Evropi (*South-East European Cooperation Process – SEECP*) predstavlja forum za politični dialog držav regije. Nastal je na pobudo Bolgarije leta 1996 z namenom spodbujanja procesa stabilizacije, razvoja dobrososedskih odnosov med sodelujočimi državami ter povrnitve zaupanja ljudi. Listina o dobrososedskih odnosih, stabilnosti in sodelovanju v Jugovzhodni Evropi (*Charter on Good-Neighbourly Relations, Stability, Security and Cooperation in South-*

East Europe), ki je bila sprejeta na srečanju vodij držav in vlad v Bukarešti leta 2000, predstavlja prelomno točko v razvoju SEECP, saj je postala ključni dokument, ki opredeljuje temeljna področja sodelovanja. Podpisalo jo je osem soustanoviteljic procesa: Albanija, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Grčija, Makedonija, Romunija, Srbija⁸⁵ in Turčija. Hrvaška se je pridružila leta 2005, Moldavija leta 2006, Črna gora v letu 2007 ter Kosovo leta 2014⁸⁶ (Proces sodelovanja v Jugovzhodni Evropi 2016). RS je v skladu s Smernicami za delovanje RS do ZB postala dvanajsta članica 23. junija 2010 na srečanju vodij držav in vlad v Istanbulu (Ministrstvo za zunanje zadeve 2011, 155; 2016a, 7).

Bistvena značilnost SEECP je, da je nastal na lastno pobudo držav v regiji in ne na podlagi vplivov zunanjih dejavnikov (npr. mednarodnih organizacij), sodelovanje pa poteka na podlagi multilateralnega formalnega in neformalnega dialoga (Proces sodelovanja v Jugovzhodni Evropi 2016). Sodelovanje v SEECP poteka na političnem področju, na področju varnosti, gospodarstva in investicij, človeških virov, demokracije, pravosodja in notranjih zadev, trgovine in investicij, transporta in prometne infrastrukture, skupnih regionalnih programov, kulture oziroma kulturne dediščine, ilegalnih migracij, izobraževanja, varstva okolja in preprečevanja ter odpravljanja posledic naravnih nesreč, energetike ter tudi na področju svobode medijev in svobode izražanja, pomembna pa je tudi podpora državam v regiji pri njihovem pridruževanju evroatlantskim integracijam (SEECP Sofia Summit Declaration 2016; Ministrstvo za zunanje zadeve 2016a). Deklaracija, ki je bila sprejeta ob 20. obletnici delovanja SEECP junija 2016, je poudarila tudi potrebo po okrepitvi medčloveških odnosov, zlasti mladih v regiji, ki predstavljajo most med različnimi narodi in kulturami (SEECP Sofia Summit Declaration 2016, 7).

RCC od leta 2008 predstavlja institucionaliziran operativni del SEECP, ki pozna tudi parlamentarno dimenzijo sodelovanja. Sodelovanje med parlamenti držav SEECP lahko zopet pripišemo pobudi Bolgarije, saj je bil v času njenega drugega predsedovanja podpisan sporazum o medparlamentarnem sodelovanju, s katerim je bil ustanovljen sekretariat regionalnega parlamentarnega sodelovanja v Jugovzhodni Evropi s sedežem

⁸⁵ V SEECP je vstopila še kot skupna država Srbija in Črna gora.

⁸⁶ V SEECP sodeluje enakopravno, vendar brez polnopravnega članstva (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016a, 7).

v Sofiji (Proces sodelovanja v Jugovzhodni Evropi 2016). Nadaljnja krepitev medparlamentarnega sodelovanja je bila potrjena s sprejetjem Deklaracije o inavguraciji parlamentarne skupščine SEECP kot oblike medparlamentarnega sodelovanja v Bukarešti leta 2014 (SEECP Sofia Summit Declaration 2016, 3). Bolgarija je bila na tem področju sodelovanja aktivna tudi tekom zadnjega predsedovanja, ki se je iztekel konec junija 2016, saj so vzpostavili dialog z Evropskim parlamentom in z namenom institucionalizacije sodelovanja tudi predlagali podpis Sporazuma o sodelovanju med Parlamentarno skupščino SEECP in Evropskim parlamentom (SEECP Sofia Summit Declaration 2016, 3). Aktivnosti Bolgarije kot predsedujoče so potekale tudi na področju kulturne dediščine, saj je pripravila razstavo mojstrov in predstavitev kulinarike ter filmov iz celotne regije, poleg tega pa je tudi organizirala zimsko šolo za mlade diplomate.

RS vidi svoje članstvo v SEECP kot koristno (Ministrstvo za zunanje zadeve 2010a), saj je »na operativni ravni /.../ članstvo v SEECP okrepilo tudi status RS znotraj Sveta za regionalno sodelovanje« ter hkrati povečalo možnosti za večji delež v projektih, ki jih RCC izvaja (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016a, 7). Mnenje slovenskega zunanjega ministra Karla Erjavca je, da »naj SEECP kot politična nadgradnja RCC v prihodnje sprejema ključne usmeritve glede posameznih projektov za regijo« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2013č). Slovenija bo SEECP predsedovala v obdobju 2017 do 2018 (SEECP Sofia Summit Declaration 2016, 8).

4.6 Svet za regionalno sodelovanje

Svet za regionalno sodelovanje (*Regional Cooperation Council – RCC*),⁸⁷ ki ima status mednarodne organizacije (Proces sodelovanja v Jugovzhodni Evropi 2016), sestavlja 46 držav, organizacij ter mednarodnih finančnih institucij,⁸⁸ podporo delovanju RCC, kot tudi SEECP, pa nudi Sekretariat, ki ga vodi Generalni sekretar⁸⁹ (Regional Cooperation

⁸⁷ RCC je bil uradno ustanovljen 27. februarja 2008 na srečanju ministrov za zunanje zadeve SEECP v Sofiji v Bolgariji kot naslednik Pakta stabilnosti za Jugovzhodno Evropo (Regional Cooperation Council 2016a).

⁸⁸ Članstvo med drugim tvorijo države udeleženke SEECP, Kosovo, EU (trojka: predsedstvo EU, Evropska komisija, Sekretariat Sveta EU), Svet Evrope, NATO, OZN, Svetovna banka, Evropska banka za obnovo in razvoj, Evropska investicijska banka in ZDA (Regional Cooperation Council 2016b).

⁸⁹ Sekretariat ima sedež v Sarajevu v Bosni in Hercegovini. Generalnega sekretarja imenujejo zunanji ministri SEECP, potrdijo pa ga vodje držav in vlad SEECP (Regional Cooperation Council 2016b). RCC ima zaradi vzdrževanja stikov z evro-atlantskimi integracijami pisarno tudi v Bruslju.

Council 2016b). RS je postala članica RCC s tem, ko se je junija 2010 na vrhu predsednikov vlad in držav v Istanbulu pridružila SEECP (Ministrstvo za zunanje zadeve 2013a, 16–17). RS je članica upravnega odbora RCC,⁹⁰ kar ji »omogoča neposredni dostop do informacij o projektih in sodelovanje v odločanju o načinih njihove izvedbe« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016a, 8).

RCC se osredotoča na spodbujanje in krepitev sodelovanja v Jugovzhodni Evropi ter podpira prizadevanja držav v regiji pri njihovem približevanju evroatlantskim integracijam. Deluje tudi kot stična točka številnih pobud regionalnega sodelovanja, pripravlja in koordinira različne razvojne projekte ter ustvarja pogoje za njihovo implementacijo. Prioritetna področja delovanja so gospodarski in družbeni razvoj, energetika in infrastruktura, pravosodje in notranje zadeve, sodelovanje na varnostnem področju, razvoj človeškega kapitala ter tudi dejavnost na področju parlamentarnega sodelovanja, medijev, civilne družbe in enakosti spolov (Regional Cooperation Council 2016a). RCC je v zadnjih letih uspel okrepiti svoje sodelovanje z Evropsko komisijo ter si s tem tudi izboriti večjo finančno podporo (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016a, 8).

RS je na področju kulture aktivna v t. i. Usmerjevalnem odboru za kulturo in družbo (*RCC Task Force on Culture and Society – RCC TFCS*),⁹¹ v katerem sodeluje MK (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016a, 34). Cilji odbora so spodbujanje regionalnega sodelovanja na področju kulture in medkulturnega dialoga, dviganje zavesti o pomembnosti kulture za družbo, usklajevanje in koordinacija aktivnosti z ostalimi prednostnimi področji delovanja RCC, izmenjava informacij in koordinacija aktivnosti v Jugovzhodni Evropi ter priprava predlogov aktivnosti za RCC in SEECP (Regional Cooperation Council TFCS 2016b), aktivnosti pa izvajajo tudi preko različnih projektov.

⁹⁰ V upravnem odboru RCC, ki operativno vodi organizacijo ter vrši nadzor nad delovanjem, sodelujejo tiste članice, ki prispevajo v proračun Sekretariata, ter tudi EU (Regional Cooperation Council 2016b).

⁹¹ Na podlagi strateškega dokumenta RCC za delo v letih 2011-2013 je bil RCC TFCS ustanovljen 16. septembra 2010 z odločitvijo upravnega odbora RCC, ustanovni sestanek pa je potekal na Cetinju v Črni gori 22. in 23. junija 2011, kjer ima na tamkajšnjem Ministrstvu za kulturo sedež tudi sekretariat TFCS. Sekretariat skrbi za tehnično izvajanje aktivnosti in projektov TFCS ter dnevno vrednotenje aktivnosti. Kot predsedujoča TFCS je bila imenovana Makedonija, RS pa kot sopredsedujoča. Člani so predstavniki RCC, Evropske komisije, Sveta Evrope ter po en predstavnik vladnih institucij članic RCC iz Jugovzhodne Evrope: Albanije, Bolgarije, Bosne in Hercegovine, Črne gore, Grčije, Hrvaške, Kosova, Makedonije, Moldavije, Romunije, RS, Srbije in Turčije (Regional Cooperation Council TFCS 2016b).

Odbor je koordiniral izvajanje uspešnega regionalnega projekta s področja kulturne dediščine, t. i. Ljubljanski proces II: obnova naše skupne dediščine,⁹² v okviru katerega je potekala obnova spomenikov in spomeniških obeležij in v katerem se je RS uveljavila »kot prepoznaven partner v Jugovzhodni Evropi« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016a, 34). Cilj izvedbe projektov obnove kulturne dediščine v okviru t. i. Ljubljanskega procesa je bil, da imajo neposredni učinek pri krepitvi gospodarskega razvoja in povečanju zaposlenosti (Svet Evrope 2014), pomembni pa so bili »tudi kot način zблиževanja skupnosti, graditve medsebojnega zaupanja in spodbujanja medkulturnega dialoga« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2009a). V mnogočem so prispevali tudi »h krepitvi zmogljivosti in stabilnosti regije, ohranjanju kulturne raznolikosti, spodbujanju dialoga in sodelovanja pri spodbujanju večjih naložb iz državnih in mednarodnih virov« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2009c). Deležniki v projektu so bili Albanija, Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Črna gora, Hrvaška, Kosovo, Makedonija, Romunija in Srbija, status opazovalk pa so imele kot članice RCC Grčija, Moldavija, RS in Turčija (Regional Cooperation Council TFCS 2016a). Odbor skrbi »tudi za implementacijo aktivnosti na področju kulture v okviru Strategije 2020 za Jugovzhodno Evropo« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016a, 34), pri kateri koordinira dimenzijo kulturnih in kreativnih sektorjev v sklopu stebra pametne rasti (Regional Cooperation Council TFCS 2016b). Strategija 2020 namreč predstavlja »temeljno platformo prihodnjega delovanja RCC« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016a, 8).

RS je v RCC poleg navedenega dejavna tudi na področju »varnostnega in obrambnega sodelovanja, pravosodja in notranjih zadev, infrastrukture, energetike« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2012c, 146; 2016a, 24) ter na področju varovanja tajnih podatkov (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016a, 29).

⁹² T. i. Ljubljanski proces je od leta 2010 pomenil nadaljevanje skupnega programa Sveta Evrope in EU »Načrt za projekte celovite obnove/Raziskava arhitekturne in arheološke dediščine« (*Integrated Rehabilitation Project Plan/Survey of the Architectural and Archaeological Heritage - IRPP/SAAH*), ki je bil od leta 2003 del Regionalnega programa za kulturno in naravno dediščino v Jugovzhodni Evropi Sveta Evrope. Zadnja faza (2010–2014) programa IRPP/SAAH t. i. »Ljubljanski proces – Financiranje obnove dediščine v Jugovzhodni Evropi« je temeljila na prepričanju, da je obnova spomenikov kulturne dediščine del rešitve izzivov gospodarskega razvoja in ne prepreka (Regional Cooperation Council TFCS 2016a). Pomemben zagon drugi fazi Ljubljanskega procesa in s tem tudi prenos koordinacije nad projektom na RCC je dala ljubljanska Konferenca o obnovi naše skupne dediščine, ki je potekala 6. in 7. novembra 2009, in s katero je RS zaključevala svoje polletno obdobje predsedovanja Odboru ministrov Sveta Evrope. V okviru predsedovanja Odboru ministrov Sveta Evrope je bila pripravljena tudi razstava »Ljubljanski proces – obnova naše skupne dediščine«, ki je bila na ogled na sedežu Sveta Evrope v Strasbourgu (Ministrstvo za zunanje zadeve 2009c) ter v Ljubljani (Ministrstvo za zunanje zadeve 2009č). Častni pokrovitelj tako konference kot razstave je bil predsednik RS dr. Danilo Türk.

4.7 Svet Evrope – pilotni projekti za lokalni razvoj

Čeprav pilotni projekti za lokalni razvoj (*Local Development Pilot Projects – LDPP*) niso posebna regionalna pobuda oziroma iniciativa v Jugovzhodni Evropi, ki bi jo lahko s tega vidika neposredno primerjali z do sedaj analiziranimi pobudami, vendar pa je s stališča doprinosa znanja RS v regiji kljub vsemu pomembna in potrebna omembe.

LDPP so del regionalnega programa Sveta Evrope o kulturni in naravni dediščini v Jugovzhodni Evropi⁹³ (*Regional Programme on Cultural and Natural Heritage in South East Europe – RPSEE*) s podporo EU, ki se je začel leta 2003, temelji pa na metodologiji, ki je bila razvita na podlagi izvedenega pilotnega projekta Kras v RS, ki je potekal med leti 1998 in 2002 (Svet Evrope 2016c). Ključna lastnost LDPP je, da »/g/ra za neposredno povezovanje kulturne dediščine z lokalno skupnostjo in lokalnim trajnostnim razvojem«, pri posameznih projektih pa je bistveno oblikovanje takšnih strategij, »ki spodbujajo povezanost med ekonomsko učinkovitostjo, kulturno raznolikostjo, socialno kohezijo in ekološkim ravnotežjem« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016c).

LDPP temeljijo na načelih, da ima lokalno prebivalstvo ključno vlogo v razvoju, da se dediščino obravnava kot dobrino ter da se ustvarjajo sinergije za skupni projekt (Svet Evrope 2016a), ključni cilji LDPP pa so sledeči (prav tam):

- *spodbujanje in upravljanje lokalne kulturne, naravne in človeške dediščine kot trajnostnih virov in skupnega dobrega,*
- *načrtovati in razvijati določena območja tako na družbenem kot gospodarskem področju, na način, da se spoštujejo njihove posebnosti,*
- *priprava inovativnih projektov, ki lahko ustvarjajo investicije, ki so bolj prilagojene lokalnim resursom in integrirane v javne ukrepe,*
- *potrjevanje novih postopkov in metod dela, ki se jih lahko uporabi tudi na drugih območjih na nacionalnem kot tudi mednarodnem nivoju.*

⁹³ RPSEE, ki se je sprva osredotočal zlasti na po-konfliktna vprašanja v regiji, sestoji iz treh komponent, in sicer: načrt izgradnje institucionalnih zmogljivosti (*Institutional Capacity Building Plan – ICBP*), obnova dediščine (*Heritage Rehabilitation – IRPP/SAAH*), del katere je bil do leta 2014 tudi t. i. Ljubljanski proces, ter LDPP (Svet Evrope 2016b).

5 Svet ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope

Svet ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope (CoMoCoSEE) je bil ustanovljen 31. marca 2005 v Kopenhagenu s podpisom Ustanovne listine. Ustanovljen je bil po zgledu regionalnega sodelovanja v okviru Nordijskega sveta⁹⁴ (Ministrstvo za kulturo 2013b). Člani CoMoCoSEE so ministri, pristojni za kulturo, iz dvanajstih držav: Albanije, Bosne in Hercegovine, Bolgarije, Hrvaške, Grčije, Črne gore, Romunije, RS, Srbije, Makedonije, Moldavije in Turčije. Predsedovanje CoMoCoSEE rotira vsako leto.⁹⁵ Predsedujoča država pripravi program letnega srečanja ministrov, osnutek sklepov ter predloge skupnih projektov, o katerih bodo odločali ministri, odločitve pa se sprejemajo na podlagi konsenza (Ustanovna listina CoMoCoSEE 2005, 8.–10. čl.).

Namen ustanovitve CoMoCoSEE je bil »ustvariti forum za kulturno svobodo in izmenjave v Jugovzhodni Evropi« in hkrati prvič »postaviti sodelovanje na področju kulture na višje politične in odločevalske ravni v /.../ regiji« (Ustanovna listina CoMoCoSEE 2005, preambula), pri tem pa bo CoMoCoSEE zasledoval tri ključne cilje (Ustanovna listina CoMoCoSEE 2005, 1. čl.):

- 1) *spodbujanje dialoga, miru, razumevanja, povezovanja in celovitih kulturnih politik v Jugovzhodni Evropi;*
- 2) *prepoznavanje in izkoristek potenciala kulture za trajnostni razvoj v regiji;*

⁹⁴ Nordijsko sodelovanje vključuje Dansko, Finsko, Islandijo, Norveško in Švedsko ter Alandske otoke, Ferske otoke in Grenlandijo. Nordijski svet ministrov, ki je bil ustanovljen leta 1971, predstavlja uradni forum za medvladno sodelovanje v Nordijski regiji, Nordijski svet, ustanovljen leta 1952, pa medparlamentarno sodelovanje. Nordijski svet ministrov dejansko tvori več ministrskih svetov z različnih področij sodelovanja, med drugim tudi Nordijski svet ministrov za kulturo. V sklopu Nordijskega sveta ministrov delujejo številne informacijske pisarne, pisarne, info točke in tudi telefonske informacijske storitve, tako v Nordijskih državah kot tudi v Litvi, Latviji in Estoniji. Te pisarne in info točke imajo med drugim nalogo spodbujanja sodelovanja in iskanja novih priložnosti za sodelovanje pri konkretnih projektih, promocijo vsega, kar je »Nordijskega«, izmenjavo izkušenj, organizacijo različnih seminarjev, sodelovanje na področju kulture, sodelujejo pa tudi z diplomatskimi predstavništvi Nordijskih držav. V okviru Nordijskega sodelovanja delujejo številne institucije, med drugim Nordijska investicijska banka (solastnice so tudi tri baltske države) in Nordijski kulturni sklad, v sklopu Nordijskega sveta ministrov pa institucije s področja kulture (kot na primer Nordijska kulturna točka - *Nordic Culture Point*), raziskav, inovacij, energetike in regionalnega razvoja (več o Nordijskem sodelovanju dostopno na www.norden.org/en). Glede na to, da Nordijski svet v okviru nordijskega sodelovanja predstavlja sodelovanje med parlamenti, kar CoMoCoSEE ne predvideva, sklepam, da je prišlo pri sporočilu za javnost Ministrstva za kulturo za napako in je bila mišljena splošna referenca na nordijsko sodelovanje, ki je dobro razvito.

⁹⁵ Vrstni red predsedovanja držav je na podlagi abecednega vrstnega reda, ki je v veljavi v OZN (Ustanovna listina CoMoCoSEE 2005, 8. čl.).

3) ustvariti nov forum za dialog in stike med ministri za kulturo in drugimi vladnimi in nevladnimi strukturami z namenom ustvarjanja skupnih kulturnih strategij, priložnosti in projektov ter izmenjave informacij in izkušenj.

Navedeni cilji se bodo v skladu z Ustanovno listino CoMoCoSEE (2005, 2. čl.) zasledovali na naslednje načine: 1) s skupnimi kulturnimi projekti, 2) s spodbujanjem sodelovanja in usklajevanja neodvisnih kulturnih organizacij in institucij, 3) s povečanjem udeležbe civilne družbe v kulturnem življenju, 4) s pospeševanjem sodelovanja znotraj meja Evrope ter medregionalnega in širšega sodelovanja med sodelujočimi državami, 5) s spodbujanjem izmenjav in študij z namenom izboljšanja in harmonizacije področja kulturne zakonodaje, 6) z raziskovalnimi projekti in programi na družbeno-ekonomskem področju pomagati pri izmenjavi in izboljšanju kulturnih informacij na regionalnem nivoju, 7) preko regionalnih upravljavskih strategij zagotoviti vključevanje kulturnih dejavnosti v gospodarske in družbene cilje, vključujoč kulturni turizem, 8) z vzpostavitvijo skupnih programov za podporo mobilnosti umetnikov in kulturnih delavcev, kot tudi izmenjavo kulturnih artefaktov in umetniških del, 9) z izvajanjem programov za izboljšanje kulturne izobrazbe mladih generacij umetnikov in kulturnih delavcev, 10) s sodelovanjem na področju avtorskih pravic za izboljšanje skladnosti z mednarodnimi konvencijami, 11) z zagotovitvijo učinkovitega izvajanja bilateralnih in multilateralnih mednarodnih pogodb s področja kulture, 12) z izkoriščanjem priložnosti obstoječih programov Sveta Evrope, UNESCO, EU in drugih nevladnih in medvladnih organizacij doseči sinergijo med različnimi mednarodnimi pobudami v korist Jugovzhodne Evrope, 13) s kulturnimi politikami, strategijami in ukrepi pomagati državam, ki še niso članice EU, pospešiti proces njihove integracije v EU.

RS je v CoMoCoSEE najprej vstopila kot opazovalka konec leta 2009, nato pa se mu je tudi uradno pridružila na srečanju ministrov v Črni gori 24. aprila 2010⁹⁶ (Ministrstvo za kulturo 2010b). Ob tej priložnosti je takratna ministrica za kulturo Majda Širca izpostavila štiri področja interesa RS za sodelovanje, in sicer drugo fazo t. i. Ljubljanskega procesa, pri čemer je poudarila strokovno in organizacijsko pomoč RS,

⁹⁶ Letno srečanje ministrov za kulturo je potekalo v Črni gori na Cetinju. RS je za status opazovalke zaprosila septembra leta 2009, prošnja je bila sprejeta 7. novembra istega leta, za status polnopravne članice pa je zaprosila 12. februarja 2010 (Ministrstvo za kulturo 2010b).

informacijsko platformo,⁹⁷ okrepitev sodelovanja znotraj t. i. žive kulture ter »v nujnih razmislekih o tistih ukrepih, ki se ne omejujejo le na fizično obnovo spomenikov, temveč se ukvarjajo s človeškimi viri, kulturnimi industrijami, trajnostnim razvojem in zagotavljanjem javnega interesa v vse bolj ranljivih družbenih sredinah« (Ministrstvo za kulturo 2010a). Eden izmed glavnih razlogov, zaradi katerega se je RS pridružila CoMoCoSEE, »je bil skupni interes vrednotenja kulture kot pomembnega dejavnika miru in stabilnosti«, kot je leta 2012 pojasnil takratni minister dr. Žiga Turk.⁹⁸ Jurca Tadel (2016)⁹⁹ poudarja, da se je RS za članstvo v CoMoCoSEE odločila predvsem zato, ker je v času predsedovanja Odboru ministrov Sveta Evrope¹⁰⁰ želela, da bi bil na ministrski Konferenci o obnovi naše skupne dediščine novembra leta 2009¹⁰¹ sprejet dogovor o nadaljevanju t. i. Ljubljanskega procesa po njegovem formalnem zaključku v letu 2010, saj je takrat RS menila, da bi bil CoMoCoSEE primeren okvir za nadaljevanje, ker je bila večina takratnih članic CoMoCoSEE udeležena tudi v t. i. Ljubljanskem procesu. Spanželova¹⁰² (2015) pri tem izpostavlja tudi določen vpliv, ki ga je imel Svet Evrope tako glede pobude za organizacijo konference ob izteku prve faze Ljubljanskega procesa kot tudi na odločitev RS za članstvo v CoMoCoSEE, hkrati pa poudarja tudi velik pomen, ki ga ima podpora Sveta Evrope pri regionalnem

⁹⁷ MK je od leta 2010 do konca leta 2012 financiralo stično točko za BIFC v okviru Informacijske platforme za Jugovzhodno Evropo, razpis za vzpostavitev platforme pa je MK izvedlo na podlagi »usklažene odločitve« med MK in MZZ. BIFC je ustanovila Evropska kulturna fundacija leta 2006, ki je bil edini finančni instrument, namenjen izključno kulturnemu sodelovanju v regiji. Naloge stične točke je opravljalo društvo Asociacija v Ljubljani, naloge pa so obsegale svetovanje prijaviteljem projektov glede prijavnih kriterijev in obrazcev, pri razvoju in implementaciji projekta ter pomoč pri iskanju partnerskih organizacij. Programi sofinanciranja na področju kulture so potekali v okviru multilateralnih organizacij in povezav, ki so bile aktivne v Jugovzhodni Evropi (Ministrstvo za kulturo 2011a, 370; Ministrstvo za zunanje zadeve 2013b, 30; Društvo Asociacija 2016).

⁹⁸ Dr. Žiga Turk je bil minister za izobraževanje, znanost, kulturo in šport. 20. aprila 2012 je na ministrskem srečanju v Beogradu od srbskega ministra uradno prevzel predsedovanje CoMoCoSEE (Vlada RS 2012b).

⁹⁹ Kot vodja takratnega Sektorja za evropske zadeve in kulturni razvoj na MK je bila neposredno zadolžena za vse postopke vključevanja Slovenije v CoMoCoSEE in nekaj let tudi edina, ki se je s tem področjem ukvarjala (Jurca Tadel 2016).

¹⁰⁰ RS je predsedovanje prevzela 12. maja 2009 na 119. ministrskem zasedanju v Madridu, sklenila pa ga je 18. novembra 2009 (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016č).

¹⁰¹ Konferenco je RS pripravila v sodelovanju s Svetom Evrope in Evropsko komisijo (Ministrstvo za zunanje zadeve 2016č). MK je v sodelovanju s Svetom Evrope pripravilo program in vsebinski (ker je konferenca obravnavala področje kulturne dediščine) ter logistični del konference, MZZ pa je pokrivalo predvsem protokolarni in »politični« del (Spanžel 2015). Spanželova (2016) izpostavlja tudi velik pomen, ki ga je imela udeležba Kosova na konferenci, saj sta se je udeležila tako srbski kot kosovski minister za kulturo.

¹⁰² Špela Spanžel je bila v času predsedovanja RS CoMoCoSEE zaposlena na Direktoratu za kulturno dediščino Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport (v nadaljevanju MIZKŠ) kot strokovna sodelavka za področje varstva kulturne dediščine v mednarodnih organizacijah, v sklopu predsedovanja pa je bila vsebinska koordinatorica področja kulturne dediščine. V letu 2013 je postala generalna direktorica Direktorata za kulturno dediščino MK.

povezovanju v Jugovzhodni Evropi. V okviru ljubljanske konference je bilo nato organizirano izredno ministrsko srečanje CoMoCoSEE, kar je bilo, kot pojasni Jurca Tadel (2016), dogovorjeno na Forumu vodij držav Jugovzhodne Evrope na Cetinju 4. junija 2009 s takratno predsedujočo CoMoCoSEE Črno goro. Na izrednem ministrskem srečanju v Ljubljani so ministri za kulturo iz Jugovzhodne Evrope sprejeli Ministrsko izjavo Ljubljanskega procesa o obnovi kulturne dediščine upravičencev iz Jugovzhodne Evrope o implementaciji naslednje faze Ljubljanskega procesa, s katero so potrdili svojo voljo za nadaljevanje tega procesa, prav tako pa so predvideli, da bi imel RCC vlogo koordinatorja aktivnosti v tej drugi fazi (Regional Cooperation Council TFCS 2016a),¹⁰³ ki je potekala od leta 2010 do 2014. Po mnenju Jurce Tadel (2016) je bila pridružitev Slovenije CoMoCoSEE tako skoraj nujna oziroma edino smiselna. Bivši minister za kulturo dr. Uroš Grilc je dejal, da je bila pridružitev »skoraj kot samoumevna/ posledica/ konkretnih aktivnosti« (Ministrstvo za kulturo 2013a). Celoten postopek pridružitve je izpeljalo MK,¹⁰⁴ ki se je glede tega redno usklajevalo z MZZ, poskrbelo pa je tudi, da se je članstvo in aktivnosti CoMoCoSEE vključilo v Smernice za delovanje RS do ZB leta 2010 (Jurca Tadel 2016).

Z dodatkom k Ustanovni listini (CoMoCoSEE 2011), ki je bil sprejet 15. aprila 2011 na letnem ministrskem srečanju CoMoCoSEE v Bukarešti, so države izrazile potrebo po posodobitvi in okrepitvi vloge CoMoCoSEE tudi kot foruma za sprejemanje odločitev, hkrati pa so prepoznale potrebo po močnejši prisotnosti kulture in kulturne dediščine kot dejavnika, ki vplivata na trajnostni razvoj in višjo zaposlenost, na vseh področjih javnih politik tako na nacionalnem, regionalnem kot tudi na evropskem nivoju (CoMoCoSEE 2011, 2 in 3. odst.). S sprejetjem prvega dodatka se področje delovanja CoMoCoSEE z »do tedaj prevladujoče kulturne dediščine« (Jurca Tadel 2016) formalno razširi tudi na področje kulturnih in kreativnih industrij kot pomembnih virov gospodarske rasti, konkurence, zaposlovanja, trajnostnega razvoja in inovacij.¹⁰⁵ Države

¹⁰³ Na ministrskem srečanju CoMoCoSEE, ki je potekalo med 23. in 24. aprilom 2010 na Cetinju v Črni gori, je bila sprejeta Ministrska izjava o implementaciji Ljubljanskega procesa II: Obnova naše skupne dediščine, s katero so ministri ponovno potrdili ljubljansko ministrsko izjavo in vzpostavili dokončne pogoje za nadaljevanje procesa obnove kulturne dediščine po letu 2010 v okviru RCC (Regional Cooperation Council TFCS 2016a).

¹⁰⁴ MK samostojno vodi svoje mednarodne aktivnosti, vendar pa se z MZZ redno usklajuje glede mednarodnih tem, dobro sodeluje tudi z njihovim Sektorjem za javno diplomacijo in mednarodno sodelovanje v kulturi, po potrebi pa tudi z drugimi pristojnimi sektorji na MZZ. Pri svojih aktivnostih po potrebi neposredno komunicira tudi s pristojnimi veleposlaništvii (Culiberg 2016; Plavšak Krajnc 2016).

¹⁰⁵ Ekonomist Andrej Srakar v svoji analizi ugotavlja (Pišek 2016), da imajo sektorji kulturnih in kreativnih industrij zelo velik ekonomski donos. Kulturne dejavnosti imajo namreč visoke multiplikatorje,

so se tudi zavezale, da bodo razširjale informacije o regionalnih prioritetah s področja kulture in dediščine tudi znotraj EU, Sveta Evrope in UNESCO in podpirale različne programe in projekte, ki se posredno ali neposredno tičejo regije ter tako krepile institucionalno sodelovanje med članicami (CoMoCoSEE 2011, 6. odst.). Sodelovanje naj bi se v skladu s tem dodatkom k Ustanovni listini razširilo tudi na sosednje države in regije, med drugim na področje Črnega morja in Južnega Kavkaza (CoMoCoSEE 2011, 8. odst.).¹⁰⁶ Dodatek k Ustanovni listini predvideva sprejem skupne regionalne strategije, ki naj bi se redno dopolnjevala s predlogi članic in hkrati omogočala izvedbo skupnih aktivnosti. T. i. Akcijski načrt (*Action Plan*) naj bi se pregledal vsako leto, projekti in aktivnosti v načrtu pa bi se redno dopolnjevali (CoMoCoSEE 2011, 9.–11. odst.). Pomembna sprememba je bila z dodatkom uvedena na področju organizacije delovanja,¹⁰⁷ saj naj bi vsaka članica oziroma minister za kulturo imenoval t. i. nacionalnega koordinatorja,¹⁰⁸ poleg tega pa tudi po enega eksperta za področje kulturne dediščine ter za področje kulture in sodobne umetnosti. Eksperti za posamezno področje naj bi se ločeno srečevali enkrat letno in pripravili poročilo o napredku ter predlagali aktivnosti za spremembo akcijskega načrta (CoMoCoSEE 2011, 12.–14. odst.). Jurca Tadel (2016) glede akcijskih načrtov pojasni, da je bilo sicer že na sestankih nacionalnih koodinatorjev v letih 2010 in 2011 »na splošno ugotovljeno, da nima smisla izmišljevati si novih pobud, mrež ali projektov, ampak je smotrno v že obstoječe poskušati pritegniti čim več držav«, prav tako pa tudi ni bilo jasno, kako bi do oblikovanja akcijskega načrta, ki naj bi vseboval konkretne projekte za sodelovanje med državami, ki imajo zelo različne interese, sploh prišlo (prav tam).

med prvimi petnajstimi od analiziranih sektorjev pa je šest takšnih, ki jih štejemo med kulturne in kreativne industrije (npr. oglaševanje in raziskovanje trga, arhitektura, založništvo, nosilci zvoka, film).

¹⁰⁶ V letih 2010 in 2011 je bila aktualna ideja, da bi se primer dobre prakse sodelovanja med državami v okviru CoMoCoSEE prenesel tudi na področje Črnega morja in Južnega Kavkaza in bi prišlo do ustanovitve t. i. CoMoCoBlaCau (*Council of ministers of Culture of Black Sea and South Caucasus*) (Jurca Tadel 2016).

¹⁰⁷ Ustanovna listina (Ustanovna listina CoMoCoSEE 2005, 12.–15. čl.) sicer opredeljuje, da vsak minister imenuje visokega uradnika kot kontaktno osebo za CoMoCoSEE, imenovani uradniki pa tvorijo t. i. Odbor uradnikov, ki zagotavlja kontinuiteto in delovanje skupnih kulturnih platform in strategij s področja kulture ter izvaja in uresničuje zaveze in projekte, ki jih sprejme CoMoCoSEE. Trije predstavniki iz Odbora uradnikov (iz prejšnje, sedanje in prihodnje predsedujoče države) delujejo kot Sekretariat, ki opravlja priprave za srečanje Odbora uradnikov vsaj enkrat letno.

¹⁰⁸ Dodatek k Ustanovni listini podrobneje ne opredeljuje nalog nacionalnega koordinatorja.

RS je CoMoCoSEE predsedovala med aprilom 2012 in aprilom 2013, MIZKŠ pa je bilo vsebinski in organizacijski nosilec predsedovanja.¹⁰⁹ Plavšak Krajnc (2016) pojasni, da je bilo glede vseh aktivnosti vnaprej sproti obveščeno tudi MZZ, potrebno pomoč pa je nudil Sektor za Jugovzhodno Evropo. RS je med svojim predsedovanjem dala glavni poudarek povezovanju področja izobraževanja in kulture, saj si je za osrednjo vsebinsko temo predsedovanja izbrala vlogo »kulture in umetnosti v izobraževalnih procesih, s poudarkom na pomenu človeškega kapitala in s tem povezane reforme izobraževalnih sistemov za učinkovit izhod iz aktualne globalne krize« (Ministrstvo za zunanje zadeve 2013a). Med predsedovanjem so bili izvedeni naslednji dogodki:

- Sestanek Sekretariata 10. decembra 2012, na katerem je bil predstavljen, usklajen in potrjen program predsedovanja;
- 1. ekspertno srečanje nacionalnih strokovnjakov s področja kulturne dediščine 18. februarja 2013, na katerem je bil oblikovan predlog za iskanje sinergij med obstoječimi programi, projekti in pobudami v Jugovzhodni Evropi, ki potekajo v okviru mednarodnih organizacij;¹¹⁰
- 2. ekspertno srečanje nacionalnih strokovnjakov s področja kulture, na katerem je bil obravnavan predlog kulturno-umetnostne vzgoje kot ene izmed priorit regionalnega sodelovanja;¹¹¹
- ministrsko srečanje CoMoCoSEE 8.–9. aprila 2013,¹¹² na katerem so ministri za kulturo in drugi vodje delegacij sprejeli sklepno deklaracijo¹¹³ (Vlada RS 2013).

¹⁰⁹ Aprila 2012 je bila za odgovorno koordinatorico slovenskega predsedovanja (neformalno) imenovana mag. Kristina Plavšak Krajnc iz Službe za mednarodno sodelovanje in evropske zadeve takratnega MIZKŠ, konec junija istega leta je bil pri ministru za izobraževanje, znanost, kulturo in šport prvi sestanek širše delovne skupine za pripravo predsedovanja (sodeloval tudi državni sekretar in generalni direktorici za umetnost in kulturno dediščino), konkretne aktivnosti za pripravo vseh dogodkov pa so se začele jeseni z oblikovanjem (neformalne) delovne skupine znotraj ministrstva, ki je vodila logistične in vsebinske priprave (Plavšak Krajnc 2016).

¹¹⁰ Plavšak Krajnc (2016) v tem okviru navaja UNESCO ter Regionalni program Sveta Evrope.

¹¹¹ Kulturna vzgoja je bila neformalno sicer omenjana s strani drugih držav že na sestanku nacionalnih koordinatorjev leta 2011 (Jurca Tadel 2016), predlog RS, da bi bila kulturno-umetnostna vzgoja vodilna tema slovenskega predsedovanja CoMoCoSEE, pa je nastal v času srbskega predsedovanja v obdobju 2011–2012 znotraj takratnega Direktorata za mednarodno sodelovanje in analize na MK. Vsebinska izhodišča za vodilno temo predsedovanja sta pripravili pristojni strokovni sodelavki iz Direktorata za ustvarjalnost in Urada za razvoj izobraževanja MIZKŠ (Plavšak Krajnc 2016).

¹¹² Ob ministrskem srečanju CoMoCoSEE je 9. in 10. aprila 2013 potekalo tudi ministrsko srečanje FSK ob 1150. obletnici začetkov slovanske pismenosti in prihoda sv. Cirila in Metoda na Moravsko s spremljevalnim kulturnim programom (Vlada RS 2012č). V okviru srečanja je potekala otvoritev razstave starocerkevne Supraseljskega kodeksa v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, za udeležence pa je bil v Slovenski filharmoniji organiziran tudi večer slovanske glasbe. Na plenarnem zasedanju ministrov FSK z naslovom »Slovanski vmesnik – informacijske tehnologije in mobilnost kulturne politike v slovanskem svetu« je bil sprejet in podpisan memorandum o medsebojnem sodelovanju (Forum slovanskih kultur 2016č). Srečanje sta skupaj organizirala FSK in MIZKŠ.

Na ministrsko srečanje so bile povabljene vse države članice, opazovalke Avstrija, Kosovo¹¹⁴ in Italija¹¹⁵ ter predstavniki UNESCO, Sveta Evrope in Evropske komisije. Udeležba na ministrskem srečanju je bila na visoki ravni, saj se ga je udeležilo šest ministrov ter visoka predstavnica Sveta Evrope,¹¹⁶ pomembna pa je bila zlasti udeležba generalne direktorice UNESCO Irine Bokove ter evropske komisarke za izobraževanje, kulturo, večjezičnost in šport Androulle Vassiliou, saj sta se prvič obe udeležili ministrskega srečanja CoMoCoSEE (Vlada RS 2013, priloga 1), ki pa sta »to priložnost izkoristili za promocijo prioritet svojih organizacij, hkrati pa tudi za dragoceno 'nabiranje' idej, predlogov, projektov neposredno iz regije, ki bi jih lahko potencialno vključili v svoje regionalne programe in politike« (prav tam).¹¹⁷ Z deklaracijo,¹¹⁸ ki je bila sprejeta na ministrskem srečanju, so se države članice odločile za vzpostavitev nove platforme sodelovanja,¹¹⁹ ki bo z amandmaji k Ustanovni listini združila CoMoCoSEE

¹¹³ MK je ponovno postalo samostojno ministrstvo v letu 2013, zato je ministrsko srečanje vodil novi minister za kulturo dr. Uroš Grile.

¹¹⁴ RS je tudi pri organizaciji srečanj v okviru CoMoCoSEE obdržala tradicijo vabljenja predstavnikov Kosova, saj so bili vabljeni tako na sestanke ekspertnih skupin kot tudi na ministrsko srečanje, pri čemer »so konstruktivno vsebinsko sodelovali«, MK pa je kot organizator, ob pomoči MZZ, »spoštoval regionalni dogovor glede njihovega sodelovanja.« Kljub vsemu je prišlo do nekaterih pripomb in protestov predstavnikov Srbije in kot kompromisna rešitev na samem zasedanju države niso bile poimensko navedene (Vlada RS 2013, priloga 1).

¹¹⁵ Italija je prvič sodelovala na ministrskem srečanju CoMoCoSEE, kar je bilo sprejeto »z/elo pozitivno« (Vlada RS 2013, priloga 1). Vsekakor je bilo sodelovanje Italije tudi v skladu s priporočili 1. ekspertne skupine, ki je predlagala razširitev članstva v bodoči združeni platformi CoMoCoSEE, ki naj bi obsegala vse države in partnerske mednarodne organizacije iz obeh platform (CoMoCoSEE 2013a), saj je bila Italija ključna država pri Ministrskih konferencah o kulturni dediščini v Jugovzhodni Evropi.

¹¹⁶ Udeležili so se ministri Bosne in Hercegovine, Bolgarije, Hrvaške, Črne gore, Makedonije in Kosova, Svet Evrope pa je bil zastopan s strani generalne direktorice za demokracijo Snežane Samardžić-Marković. Turčija na srečanju ni imela svojega predstavnika kljub »številnim intervencijam na /.../ turškem kulturnem ministrstvu in turškem veleposlaništvu v Ljubljani ter brez ustreznega opravičila ali pojasnila« (Vlada RS 2013, priloga 1).

¹¹⁷ Spanželova (2015) pojasni, da je bila udeležba Irine Bokove povezana tudi z njeno ponovno izvolitvijo na mesto generalne direktorice UNESCO, saj si je želela zagotoviti podporo sodelujočih držav.

¹¹⁸ Do slovenskega predsedovanja je bil osnutek deklaracije običajno pripravljen pri UNESCO pisarni v Benetkah, RS pa je to nenapisano pravilo prvič prekršila, saj sta ga pripravili mag. Kristina Plavšak Krajnc in Špela Spanžel, nato pa je bilo posredovano naprej v nadaljnje usklajevanje (Plavšak Krajnc 2016). Za formalni postopek usklajevanja deklaracije med državami je skrbela mag. Kristina Plavšak Krajnc kot slovenska nacionalna koordinatorica, končno besedilo deklaracije pa je bilo pripravljeno na sestanku dan pred ministrskim srečanjem (Spanžel 2015). Pri končnem usklajevanju ni bilo posebnih težav, saj so bila vsa vsebinska vprašanja rešena na obeh predhodnih ekspertnih srečanjih (prav tam).

¹¹⁹ Ministri za kulturo (in drugi vodje delegacij) so se sicer že v deklaraciji, ki so jo sprejeli na Osmi ministrski konferenci o kulturni dediščini v Jugovzhodni Evropi (t. i. Osmo skupna deklaracija ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope o »Nesnovni kulturni dediščini in trajnostnem razvoju«, ki je bila sprejeta 25. oktobra 2012 v Sofiji v Bolgariji) strinjali, da je potrebno racionalizirati in okrepiti koordinacijo med obstoječimi platformami sodelovanja na ministrskem nivoju ter poiskati možne oblike zblíževanja med njimi. V skladu s tem so predlagali vzpostavitev nove, združene ministrske platforme s področja kulture in razvoja v Jugovzhodni Evropi v sodelovanju z UNESCO, Svetom Evrope in EU, ki naj bi bila predstavljena na ministrskem srečanju CoMoCoSEE leta 2013 (Osmo skupna deklaracija 2012, 9.–11. čl.).

in Ministrske konference o kulturni dediščini v Jugovzhodni Evropi¹²⁰ pod novim imenom Svet ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope – Krepitev kulture za trajnostni razvoj (*Council of Ministers of Culture of South-East Europe – Enhancing Culture for Sustainable Development*) (Vlada RS 2013, priloga 2), »s čimer je slovensko predsedovanje uspelo primerno in smiselno uravnotežiti interese držav članic, UNESCO, Sveta Evrope in Evropske komisije, kot tudi relevantnih deležnikov v regiji (Italija) z morebitnimi pomembnimi implikacijami za nadaljnje regionalne programe in njihovo financiranje /.../« (Vlada RS 2013, priloga 1). Plavšak Krajncéva (2016) pojasni, da je bilo usklajevanje z UNESCO, Svetom Evrope in EU posebno zahtevno zlasti pri oblikovanju izhodišč združevanja obeh platform,¹²¹ vendar pa se je po drugi strani »/k/ot izjemno povezujoča /.../ izkazala izbrana tema kulturno-umetnostne vzgoje, ki jo vse organizacije prepoznavajo kot pomembno in jo tudi izvajajo v svojih programih.« Na ministrskem srečanju je bila s strani držav članic ter zlasti s strani Evropske komisije in Sveta Evrope izražena podpora nadaljevanju t. i. Ljubljanskega procesa tudi po letu 2014 (Vlada RS 2013, priloga 1), čeprav trenutno še vedno ni dostopnih informacij glede možnosti njegovega bodočega financiranja (Culiberg 2016),¹²² »odlično« pa je bila sprejeta tudi s strani RS predlagana tema kulturno-umetnostne vzgoje »kot ene izmed prioritet regionalnega sodelovanja« (Vlada RS 2013, priloga 1). V okviru predlagane teme je bil namen RS v državah članicah spodbuditi tudi sprejem in implementacijo temeljnih dokumentov UNESCO¹²³ (Vlada RS 2012č), v deklaraciji (Vlada RS 2013, priloga 2, 4. tč.) pa je bila nato sprejeta (sicer bolj splošna) spodbuda po sprejetju in implementaciji nacionalnih strateških dokumentov s področja kulturno-umetnostne vzgoje v skladu z relevantnimi mednarodnimi standardi in dobrimi praksami. Slovenija je namreč že leta 2009 sprejela Nacionalne smernice za

¹²⁰ Ministrska konferenca, ki se je leta 2004 odvila v Mostarju ob otvoritvi prenovljenega Starega mostu, predstavlja začetek letnih ministrskih konferenc, ki so potekale pod okriljem UNESCO v sklopu iniciative »Kulturna dediščina: most k skupni prihodnosti« ter s (finančno) podporo Italije.

¹²¹ V tem okviru se je tudi usklajevanje glede novega imena združene platforme izkazalo kot zelo zahtevno, saj so imeli največ pripomb predstavniki UNESCO, ki so želeli, da bi bila vloga UNESCO jasno razvidna, v imenu pa so tudi želeli besedi 'razvoj' in 'medkulturni dialog' (Spanžel 2015).

¹²² Katarina Culiberg je po pooblastilu ministra vodja Službe za evropske zadeve in mednarodno sodelovanje na MK (Ministrstvo za kulturo 2016).

¹²³ Ključna dokumenta predstavljata Smernice umetnostne vzgoje (*Road Map for Arts Education*), ki so bile sprejete na svetovni konferenci o umetnostni vzgoji (*The World Conference on Arts Education: Building Creative Capacities*), ki je potekala med 6. in 9. marcem 2006 v Lizboni na Portugalskem (UNESCO 2006) ter Seul agenda: Cilji za razvoj umetnostne vzgoje (*Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education*), ki je bila sprejeta na drugi svetovni konferenci o umetnostni vzgoji, potekala pa je med 25. in 28. majem 2010 v Seulu v Južni Koreji (UNESCO 2010).

kulturno-umetnostno vzgojo v vzgoji in izobraževanju (Bucik in drugi 2011),¹²⁴ s tega področja pa ima tudi konkretne projekte, med najbolj vidnimi in množičnimi projekti je vsekakor Kulturni bazar.¹²⁵ Voden ogled te prireditve je bil v sklopu srečanja organiziran za udeležence 2. ekspertne skupine, udeležili pa so se tudi sklepne prireditve bazarja (Plavšak Krajnc 2016). Za udeležence obeh ekspertnih skupin so bili sicer organizirani vodeni ogledi Slovenskega etnografskega muzeja, Narodnega muzeja ter Muzeja sodobne umetnosti Metelkova, za ministre in druge vodje delegacij pa je bil organiziran vodeni ogled Ljubljane (prav tam). V okviru predsedovanja velja omeniti še otvoritev regionalne potujoče razstave »Podobe Balkana. Identiteta in spomin v dolgem 19. stoletju«, ki je potekala v Narodnem muzeju Slovenije, saj predstavlja pilotni regionalni projekt na tem področju in model sodelovanja med nacionalnimi muzejskimi institucijami »s konkretnimi rezultati, ki pomembno prispevajo k ozaveščanju o skupni dediščini in s tem h kulturi sobivanja v regiji« (Vlada RS 2013, priloga 1).

Na podlagi rezultatov predsedovanja je RS (oziroma MK) kot vodilni partner skupaj s partnerji iz Črne gore in Hrvaške na razpis Kreativne Evrope prijavila projekt na temo razvoja kulturno-umetnostne vzgoje v regiji z naslovom Kulturni bazar v evropski perspektivi (*Cultural Bazaar in a European Perspective*), k projektu pa so bile povabljeni tudi druge članice CoMoCoSEE (Ministrstvo za zunanje zadeve 2014a; 2015a). Projekt, ki naj bi se začel izvajati v letu 2015, na razpisu ni bil uspešen. Culibergova (2016) pojasni, da drugih projektov, ki bi izhajali neposredno iz sodelovanja v CoMoCoSEE, zaenkrat ni bilo. MK tudi sicer nima posebne proračunske postavke, iz katere bi se lahko financirale aktivnosti samo za CoMoCoSEE. Za konkretne projekte bi se potrebna finančna sredstva črpala iz drugih postavk proračuna MK (v kolikor bi bilo sredstev dovolj), drugo možnost pa bi predstavljalo medresorsko

¹²⁴ Na podlagi Nacionalnih smernic je bil pripravljen tudi Priročnik s primeri dobre prakse iz vrtcev, osnovnih in srednjih šol (Bucik in drugi 2011).

¹²⁵ Namen kulturnega bazarja je »doseči boljše obveščenost o kulturni ponudbi v RS ter v strokovni in širši javnosti prebuditi interes za kulturno-umetnostno vzgojo oziroma za kulturo« (Kulturni bazar 2016). Pri organizaciji enodnevne prireditve, ki poteka v Cankarjevem domu od leta 2009, sodelujejo nekatera ministrstva (med drugim MK in MIZŠ), Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, Zavod za varstvo kulturne dediščine, Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, nekateri arhivi, knjižnice in muzeji, kulturni zavodi in društva idr. V letošnjem letu je na razstavnih prostorih sodelovalo več kot 300 kulturnih ustanov iz Slovenije, pripravili so predavanja, delavnice in tudi strokovne razprave, razstave ter nastope ustvarjalcev in umetniških skupin. Cilji kulturnega bazarja so: predstaviti projekte in programe za otroke in mladino, spodbuditi in predstaviti možnosti za povezovanje in sodelovanje kulturnih ustanov z vrtci in šolami ter med samimi kulturnimi ustanovami, okrepiti zavest o pomenu kulturno-umetnostne vzgoje tako v vzgoji in izobraževanju kot tudi v širši družbi, seznaniti s pozitivnimi vplivi kakovostne kulturno-umetnostne vzgoje na otroke in mladino oziroma na vrtec in šolo ter spodbuditi kreativnost in kreativna partnerstva na področju kulture in izobraževanja (prav tam).

financiranje oziroma različni mednarodni viri (npr. v okviru Sveta Evrope, EU). Da bi morali za učinkovito realizacijo projektov v okviru CoMoCoSEE rezervirati posebna sredstva na proračunski postavki za mednarodno sodelovanje, je Jurca Tadel (2016) opozarjala že takrat, ko je bila nacionalna koordinatorica za CoMoCoSEE.

Tudi v skladu z doseženimi dogovori v času slovenskega predsedovanja je bil na naslednjem ministrskem srečanju 27. junija 2014 na Ohridu v Makedoniji sprejet drugi dodatek k Ustanovni listini z namenom »opredelitve prednostnih nalog in smernic za kulturno sodelovanje z in med državami v regiji«, ki predstavlja nadaljnjo nadgradnjo te regionalne povezave, saj je tudi formalno vzpostavil novo, združeno platformo za sodelovanje na področju kulture v regiji z novim imenom Svet ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope – Krepitev kulture za trajnostni razvoj (CoMoCoSEE 2014a, 2. tč.). Zaradi pomembnega prispevka njihovih regionalnih programov in projektov s področja kulture so bile kot opazovalke v CoMoCoSEE uradno povabljene tudi UNESCO, Svet Evrope in EU¹²⁶ (CoMoCoSEE 2014a, 6. tč.). Predstavniki UNESCO in Sveta Evrope so se sicer že udeleževali tako srečanj ekspertnih skupin kot tudi ministrskih srečanj, vendar pa niso imeli posebej opredeljenega statusa.

Regionalna strategija za kulturno sodelovanje (CoMoCoSEE 2014b), ki opredeljuje temeljna področja nadaljnjega regionalnega sodelovanja v okviru CoMoCoSEE, je bila, tako kot tudi drugi dodatek k Ustanovni listini, sprejeta na prvem ministrskem srečanju združene platforme CoMoCoSEE na Ohridu »z namenom vzpostavitve stalnega, avtonomnega mehanizma za posvetovanja na politični in institucionalni ravni med državami regije« (CoMoCoSEE 2014b, 2. odst.). Predsedujoča Makedonija je upoštevala dopolnilo slovenskega MK in je v strategijo vključila tudi področje kulturno-umetnostne vzgoje, ki je bilo potrjeno kot eno izmed prioritet regionalnega sodelovanja v času slovenskega predsedovanja (Vlada RS 2014a). Strategija poudarja razvojni pomen kulture in spodbuja vključevanje kulture v razvojne politike in programe na vseh nivojih, tako mednarodnem, regionalnem, nacionalnem kot tudi lokalnem. Izpostavlja potrebo po usklajevanju aktivnosti med številnimi obstoječimi regionalnimi oblikami sodelovanja, prioritete regionalnega sodelovanja pa je potrebno uskladiti tudi z načeli,

¹²⁶ Status opazovalke ima od leta 2008 tudi Avstrija.

standardi, usmeritvami in programi za CoMoCoSEE ključnih mednarodnih organizacij in EU.

Strategija opredeljuje pet prednostnih področij kulturnega sodelovanja med državami v Jugovzhodni Evropi (CoMoCoSEE 2014b, 3. pogl.), in sicer:

1. Izboljšanje upravljanja kulturne dediščine za inkluzivni gospodarski razvoj in okoljsko trajnost, dejavnosti na tem področju pa bodo vključevale razvoj trajnostnega kulturnega turizma, promocijo skupne kulturne in naravne dediščine regije, zaščito podvodne kulturne dediščine ter okrepitev sodelovanja pri upravljanju čezmejnih kulturnih in naravnih območij;
2. boj proti nezakonitemu trgovanju s kulturnimi dobrinami in spodbujanje vračanja takšnih dobrin, pri čemer bodo dejavnosti vključevale okrepitev sodelovanja med nacionalnimi organi v regiji, kot tudi z relevantnimi mednarodnimi organizacijami, zlasti pri krepitvi zmogljivosti (*capacity-building*), delitvi znanj in izkušenj, preprečevanju, preiskavi, vračanju in ozaveščanju;
3. zaščito nesnovne kulturne dediščine in krepitev njene vloge pri trajnostnemu razvoju in medkulturnemu dialogu, saj ima kot živa dediščina pomembno čezmejno dimenzijo;
4. spodbujanje kreativnosti in raznolikosti kulturnih izrazov za inkluzivno gospodarsko rast in družbeno kohezijo z uvedbo kulturnih politik in ukrepov na nacionalnem in regionalnem nivoju, ki spodbujajo kreativnost, omogočajo dostop ustvarjalcem na domače in mednarodne trge in zagotavljajo dostopnost teh izrazov splošni javnosti;
5. razvoj kulturno-umetnostne vzgoje s spodbujanjem izmenjave znanja in dobrih praks v regiji, usposabljanjem in mobilnostjo strokovnjakov s področja kulture in izobraževanja ter raziskovalnimi dejavnostmi, ki bodo vključevale tudi pripravo skupnih projektov in mrež.

Za uresničitev navedenih prioritetnih ciljev bodo dejavnosti CoMoCoSEE v skladu s strategijo (CoMoCoSEE 2014b, 4. pogl.) namenjene zlasti:

I. Krepitvi mednarodnih, regionalnih, čezmejnih in bilateralnih aktivnosti med državami v regiji, II. razvoju institucionalnih in strokovnih zmogljivosti, predvsem preko skupnih usposabljanj, povezovanjem strokovnjakov, študijskimi

obiski in drugimi aktivnostmi krepitve zmogljivosti, III. izboljšanju pravnih, institucionalnih in administrativnih okvirov, zlasti preko izmenjave znanja, izkušenj in dobrih praks, razvitih na nacionalni ravni, IV. podpori prizadevanjem za vključitev kulture v razvojne politike in programe na mednarodnem, regionalnem, nacionalnem in lokalnem nivoju, V. podpori vzpostavitvi baze podatkov iz celotne regije, iz katere bo razvidna vrednost kulturnih in kreativnih industrij v inkluzivni gospodarski rasti in družbeni koheziji, VI. podpori mobilnosti in izmenjavi strokovnjakov in študentov, VII. spodbujanju izobraževanja preko kulture in vključitvi kulture v formalne in neformalne programe izobraževanja, VIII. spodbujanju in pospeševanju regionalnih partnerstev za namenom priprave skupnih projektov zlasti v okviru možnosti EU financiranja.

V strategiji je predviden nadzor nad njenim izvajanjem, ki ga bo opravljal Odbor uradnikov ter ekspertni skupini. Odbor uradnikov mora v ta namen pripraviti letna poročila o implementaciji strategije, morebitne predloge dopolnil strategije ter po potrebi tudi akcijske načrte za implementacijo strategije (CoMoCoSEE 2014b, 5. pogl.).

V letu 2015 je prišlo do nekakšnega zastoja v delovanju CoMoCoSEE, saj ni bilo ministrskega srečanja v enoletnem obdobju, ko bi morala predsedovati Turčija. Ministrsko srečanje, ki ga je Turčija nato z enoletno zamudo sicer pripravila, je tako potekalo šele v letošnjem letu 24.–25. februarja v Istanbulu. Da CoMoCoSEE potrebuje večjo angažiranost s strani vseh držav članic, zlasti za kontinuirano delovanje povezave, je razvidno tudi iz sprejete deklaracije (CoMoCoSEE 2016), v kateri so se ministri in drugi vodje delegacij zavezali, da v skladu z Ustanovno listino CoMoCoSEE ponovno vzpostavijo nemoteno delovanje t. i. trojke oziroma Sekretariata, ki ga tvorijo predstavniki prejšnje, sedanje in prihodnje predsedujoče, poleg tega pa naj bi zopet tudi vzpostavili delujočo spletno stran (CoMoCoSEE 2016, 11. tč.). Poudariti velja, da naj bi tehnično pomoč Sekretariatu nudila UNESCO pisarna iz Benetk (prav tam). Deklaracija je nadalje pomembna zlasti glede pospešitve izvajanja regionalne strategije, ki je bila sprejeta leta 2014, saj naj bi se uresničevala tudi preko sodelovanja in skupnega financiranja s privatnim sektorjem (CoMoCoSEE 2016, 9. tč.). Podobno so države članice izrazile tudi željo po nadaljnji zaščiti in obnovi kulturne dediščine v regiji,

možnost za to pa bi lahko bila preko skupnih projektov z mednarodnimi organizacijami in privatnim sektorjem (CoMoCoSEE 2016, 10. tč.).

6 Razprava in zaključek

V diplomskem delu smo se osredotočili na analizo kulturne diplomacije kot sredstva za doseganje zunanjepolitičnih ciljev in tudi v okviru širšega koncepta javne diplomacije izpostavili njene bistvene značilnosti ter opredelili ključna orodja, ki jih države uporabljajo za uresničevanje ciljev kulturne diplomacije. Glede na to, da kulturna diplomacija predstavlja pomemben vidik mehke moči zlasti majhnih in gospodarsko ter vojaško šibkejših držav, je s tega vidika zasledovanje zunanjepolitičnih ciljev z orodji kulturne diplomacije za njih skoraj nujno. Skušali smo dokazati, da se aktivnosti kulturne diplomacije lahko izvajajo tudi na multilateralni ravni in ne le preko bilateralnih odnosov med državami ali pa s posebnimi kulturnimi predstavništvi oziroma inštituti, ki jih države ustanavljajo z namenom povečevanja prepoznavnosti in uveljavljanja lastne kulture v mednarodnem prostoru, kar seveda služi uresničevanju določenih zunanjepolitičnih ciljev držav.

Za analizo smo si izbrali RS in njeno delovanje v regionalnih pobudah oziroma povezavah v Jugovzhodni Evropi, pri čemer smo osrednje raziskovalno zanimanje posvetili njenemu delovanju v okviru CoMoCoSEE. Predvsem nas je zanimalo, katere aktivnosti, ki bi jih lahko prepoznali kot elemente kulturne diplomacije, je RS v okviru te regionalne povezave izvajala. V ta namen smo nadalje podrobneje analizirali njeno enoletno predsedovanje povezavi in poskušali ugotoviti, kateri so bili neposredni rezultati predsedovanja. S tem, ko smo izpostavili nekatere druge ključne regionalne povezave in pobude, smo skušali ugotoviti, ali je CoMoCoSEE osrednja regionalna povezava s področja kulture, v kateri (bolj ali manj) aktivno sodeluje RS.

Kot smo ugotovili že v uvodu diplomskega dela, je v razvoju slovenske zunanje politike v zadnjem obdobju opazen premik zanimanja zopet na področje Jugovzhodne Evrope, zato smo lahko upravičeno pričakovali, da je RS sprejela določene dokumente, ki opredeljujejo tudi njene temeljne zunanjepolitične usmeritve glede delovanja na tem prostoru. Dokumente smo analizirali predvsem z vidika pomembnosti za sodelovanje RS v regionalnih povezavah oziroma pobudah v Jugovzhodni Evropi, diplomacijo (kulturno in javno) ter vidike mehke moči. Ugotovimo lahko, da je pregled dokumentov navedeno domnevo vsekakor potrdil, medtem ko je povečanje ugleda, prepoznavnosti in privlačnosti RS skupna točka analiziranih dokumentov.

RS je sprejela posebna dokumenta, ki podrobneje opredeljujeta njene temeljne usmeritve za delovanje v Jugovzhodni Evropi, in sicer DeZB ter na njeni podlagi še konkretnije Smernice za delovanje RS do ZB. Slednje namreč tudi izrecno navajajo CoMoCoSEE kot eno izmed glavnih prioritet regionalnega sodelovanja RS na področju kulture in medkulturnega dialoga. To nas navaja k nadaljnji ugotovitvi, da je ob nastanku Smernic za delovanje RS do ZB CoMoCoSEE dejansko predstavljal pomembno povezavo s področja kulture, v kateri je RS videla konkretne možnosti za uresničevanje svojih zunanjepolitičnih ciljev. Z vidika povezave kulture in regionalnega sodelovanja pa velja izpostaviti tudi NPK 2014–2017, saj smo ugotovili, da je v okviru mednarodnega sodelovanja poudarjena aktivna vloga RS v regionalnih povezavah, med katerimi sta navedena tudi CoMoCoSEE ter SEP kot prioriteti.

Čeprav Smernice za delovanje RS do ZB nikjer dobesedno ne omenjajo kulturne diplomacije, govorijo namreč le o mednarodnem sodelovanju v kulturi in o medkulturnem dialogu, javna diplomacija pa je omenjena zlasti v okviru bolj splošne promocije RS in povečevanja njene prepoznavnosti, pa kljub temu zasledimo nekatere aktivnosti, ki bi jih lahko uvrstili med kulturno diplomacijo, med drugim izmenjave izkušenj, dobrih praks, akademskega osebja in študentov. Konkretnejše usmeritve glede kulturne diplomacije podaja Strateški dokument zunanje politike RS, v katerem ima kulturna (in javna) diplomacija izmed vseh analiziranih dokumentov najpomembnejše mesto, saj je poleg medkulturnega dialoga opredeljena kot ena izmed prioritet zunanje politike, hkrati pa jo je (poleg javne diplomacije) RS identificirala tudi kot pomemben vidik mehke moči zunanje politike. Ugotovili smo, da je prepoznan precej širši spekter aktivnosti oziroma orodij kulturne diplomacije, kot je bilo to zaslediti v drugih dokumentih, so pa nekatere aktivnosti s področja izobraževanja po našem mnenju dokaj »nerodno« uvrščene med t. i. znanstveno diplomacijo. Promocija in prepoznavnost RS sicer še vedno izstopata kot prioriteti. Da je kulturna diplomacija (p)ostala pomemben dejavnik v slovenski zunanji politiki konec koncev potrjuje tudi dejstvo, da je RS v skladu s sprejetim Strateškim dokumentom zunanje politike RS ustanovila nov kulturni center v Berlinu, že pred tem pa leta 2011 tudi center SKICA, ki ga je sicer vmes ukinila, a ga je nova vlada (vmes je namreč prišlo do zamenjave oblasti) kmalu zopet ustanovila. Slednji primer po našem mnenju nakazuje tudi na to, da so tovrstni, s strani vlade ustanovljeni (in nadzorovani) kulturni centri, preveč odvisni od vsakokratnih prioritet posamezne vlade in bi torej, vsaj na primeru RS, lahko pritrdili ugotovitvi (npr.

Schneider 2006), da mora biti kulturna diplomacija neodvisna, v kolikor želi ohraniti svojo verodostojnost. NPK 2014–2017 je glede kulturne diplomacije relativno skop, a dokaj konkreten glede nekaterih prioritet na tem področju (npr. imenovanje kulturnih atašejev na DKP), je pa pomemben za našo analizo, saj predvideva prizadevanja na področju kulturne diplomacije preko različnih projektov v okviru mednarodnih in regionalnih organizacij in povezav, tudi CoMoCoSEE. Glede na to, da je bil Strateški dokument zunanje politike RS sprejet šele v lanskem letu, pa so po našem mnenju glede analize CoMoCoSEE v določeni meri primernejša osnova Smernice za delovanje RS do ZB, ki so bile sprejete v času pridružitve RS tej povezavi, v veljavi pa so bile tudi v enoletnem obdobju, ko je RS pobudi predsedovala. Menimo, da je opazen napredek pri razumevanju pomena kulturne diplomacije pri novejših dokumentih, ki smo jih analizirali, vendar pa bi bila za potrditev tega potrebna širša analiza dokumentov, ki jih je RS sprejela v preteklosti, kar pa ni bil namen niti potreba tega diplomskega dela.

Da je CoMoCoSEE pomembna prioriteta regionalnega sodelovanja RS, smo že ugotovili, saj je kot tak opredeljen v temeljnih zunanjepolitičnih dokumentih, vendar pa nam analiza tako CoMoCoSEE kot tudi drugih regionalnih povezav oziroma pobud, ki smo jih obravnavali v diplomskem delu, po našem mnenju ne ponudi popolnoma enoznačnega odgovora na zastavljeni tezi. Temeljni dokumenti CoMoCoSEE sicer predstavljajo podlago, ki omogoča uporabo številnih orodij kulturne diplomacije, pa naj si bodo to izmenjave študentov, raziskovalcev, umetnikov, razstav, sodelovanje med različnimi nacionalnimi kulturnimi institucijami, kulturni turizem in s tem promocija in uveljavljanje slovenske kulture ter zlasti kulturne dediščine, predvsem pa prek vseh teh različnih aktivnosti CoMoCoSEE predstavlja priložnost za (tudi bilateralno) sodelovanje med različnimi narodi na prostoru Jugovzhodne Evrope in krepitev medkulturnega razumevanja. Zlasti druga faza t. i. Ljubljanskega procesa do leta 2014, ki ga lahko razumemo v luči medkulturnega razumevanja in za katerega si je RS intenzivno prizadevala ter je končno predstavljal tudi enega izmed glavnih razlogov njene pridružitve CoMoCoSEE, je pripomogla k večjemu ugledu in prepoznavnosti RS in s tem tudi posredno v določeni meri povečala njeno mehko moč. RS je po našem mnenju dobro izkoristila predsedovanje CoMoCoSEE, saj so kulturni dogodki, ki so bili izvedeni v okviru predsedovanja, promovirali slovensko kulturo in znanje. Vendar pa lahko ugotovimo, da smo s tem tudi bolj ali manj izčrpali dejanske aktivnosti, ki bi jih lahko opredelili kot kulturno diplomacijo RS v CoMoCoSEE, saj drugih projektov

oziroma konkretnega sodelovanja v okviru CoMoCoSEE ni zaslediti, razen (neuspešnega) poskusa sodelovanja v okviru projekta na področju kulturno-umetnostne vzgoje. Dejansko sodelovanje med državami je namreč ostalo, kot ugotavlja tudi Plavšak Krajnčeva (2016), samo na ravni srečanj v okviru posameznih predsedovanj. Odgovor na zastavljeno prvo tezo bi tako bil, da je RS uresničevala določene zunanjepolitične cilje s kulturno diplomacijo, vendar pa teh aktivnosti ni bilo veliko, saj je možnost za to predvsem odvisna od pripravljenosti (in finančnih zmožnosti) posameznih držav za konkretno sodelovanje ter od priložnosti, ki jih nudi vsakokratno predsedovanje povezavi, čeprav ključni dokumenti CoMoCoSEE za aktivnosti kulturne diplomacije nudijo ustrezno osnovo. To pa nas deloma napeljuje že k odgovoru na drugo tezo, ki smo si jo postavili.

Ugotavljamo, da CoMoCoSEE je osrednja regionalna povezava v Jugovzhodni Evropi s področja kulture na politični ravni, v kateri sodeluje RS, saj je v okviru CoMoCoSEE, čeprav je izpostavljena zlasti kulturna dediščina, predviden širok spekter področij sodelovanja, tako na področju kulturnih politik in programov, kulture, kulturne dediščine, izobraževanja, kulturnega turizma ter kulturnih in kreativnih industrij, kar pa pri obravnavi preostalih povezav oziroma organizacij nismo zasledili, saj je področje kulture, kulturne dediščine in tudi (kulturnega) turizma običajno samo eno izmed področij sodelovanja. Vendar pa na izvedbeni ravni CoMoCoSEE vsekakor ni osrednja povezava, saj kot smo že ugotovili, projektov in drugega konkretnega sodelovanja, razen srečanj v okviru predsedovanj, praktično ni, medtem ko npr. FSK, ki ga je ustanovila RS, izvaja mnogo konkretnih programov in projektov, je pa področje delovanja ožje (zlasti književnost, umetnost, izobraževanja, razstave, konference), poleg tega pa tudi predstavlja širši prostor slovanskih narodov in ne vključuje vseh držav članic CoMoCoSEE. Strinjati se moramo tudi s Spanželovo (2015) in Plavšak Krajnčevo (2016), ki ugotavljata, da bi bilo potrebno sodelovanje v okviru CoMoCoSEE bolj institucionalizirati, mu zagotoviti stalno osebje in redne vire financiranja, saj bi bilo na takšen način lažje pripraviti in izvesti konkretne projekte, delovanje pa ne bi bilo odvisno od vsakokratnega interesa predsedujoče države, kar lahko vidimo v primeru Turčije, ki v letu 2015 sploh ni izvedla predvidenih aktivnosti v okviru predsedovanja. Naloge stalnega sekretariata bi za CoMoCoSEE lahko nudil RCC, saj je to možnost omenil generalni sekretar RCC že leta 2012 na srečanju CoMoCoSEE v Beogradu (Vlada RS 2012b), lahko pa bi podobno nalogo opravljala

tudi UNESCO pisarna v Benetkah, vendar bi s tem po našem mnenju tvegali, da bi delovanje CoMoCoSEE prišlo pod prevelik vsebinski vpliv UNESCO in specifične regionalne teme ne bi bile več izpostavljene.

V sklopu obravnavanih regionalnih pobud velja izpostaviti tudi proces Brdo, ki zaradi udeležbe najvišjih predstavnikov držav na skupnih srečanjih in osebne angažiranosti zlasti slovenskega predsednika predstavlja pomemben poskus k medkulturnemu razumevanju na prostoru Jugovzhodne Evrope, nudi dobro priložnost za povečanje ugleda RS v regiji in posledično povečanja njene mehke moči.

7 Literatura

1. Bátor, Jozef in Monika Mokre. 2011. Introduction: What Role for Culture in External Relations? V *Culture and External Relations, Europe and Beyond*, ur. Jozef Bátor in Monika Mokre, 1–12. Dostopno prek: http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781409411178_sample_948599.pdf (12. marec 2016).
2. Benko, Vlado. 1997. *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: FDV.
3. --- 1998. Mesto in funkcije diplomacije v razvoju mednarodne skupnosti. V *Diplomacija in Slovenci: Zbornik tekstov o diplomaciji in o prispevku Slovencev v diplomatsko teorijo in prakso*, ur. Milan Jazbec, 39–58. Celovec: Založba Drava.
4. Berridge, Geoff R.. 2005. *Diplomacy: Theory and Practice. Third Edition*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
5. Bojinović Fenko, Ana. 2014. Uvod. V *Mehka moč v zunanji politiki in mednarodnih odnosih: študije aktualnih primerov*, ur. Ana Bojinović Fenko, 7–15. Ljubljana: FDV, Založba FDV.
6. --- in Jure Požgan. 2014. Mehka moč Slovenije: Študija izkoristka kulturnih zmogljivosti. V *Mehka moč v zunanji politiki in mednarodnih odnosih: študije aktualnih primerov*, ur. Ana Bojinović Fenko, 16–27. Ljubljana: FDV, Založba FDV.
7. Bojinović Fenko, Ana in Zlatko Šabič. 2014. From the Balkans to Central Europe and Back: The Foreign Policy of Slovenia. V *The Foreign Policies of Post-Yugoslav States: From Yugoslavia to Europe*, ur. Soeren Keil in Bernhard Stahl, 47–68. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
8. Bound, Kirsten, Rachel Briggs, John Holden in Samuel Jones. 2007. *Cultural Diplomacy*. Dostopno prek: http://www.demos.co.uk/files/Cultural_diplomacy_-_web.pdf (16. februar 2016).

9. Brglez, Milan. 1998. Kodifikacija sodobnega diplomatskega prava. V *Diplomacija in Slovenci: Zbornik tekstov o diplomaciji in o prispevku Slovencev v diplomatsko teorijo in prakso*, ur. Milan Jazbec, 59–88. Celovec: Založba Drava.
10. --- 2011. K slovenskim diplomatskim študijam. *Teorija in praksa* 48 (3): 545–561.
11. Bucik, Nataša, Nada Požar Matijašič in Vlado Pirc, ur. 2011. *Kulturno-umetnostna vzgoja: Priročnik s primeri dobre prakse iz vrtcev, osnovnih in srednjih šol – dopolnjena spletna različica*. Dostopno prek: <http://www.zrss.si/kulturnoumetnostnavzgoja/publikacija.pdf> (6. marec 2016).
12. Bučar, Bojko. 1993. *Mednarodni regionalizem – mednarodno večstransko sodelovanje evropskih regij*. Ljubljana: FDV.
13. --- 2001. Stroka in politika ob deseti obletnici slovenske zunanje politike. *Teorija in praksa* 38 (1): 142–151.
14. Bučar, Matija. 2007. *Kulturna diplomacija Republike Slovenije*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
15. Carlsnaes, Walter. 2005. Foreign Policy. V *Handbook of International Relations*, ur. Walter Carlsnes, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 331–349. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications
16. CoMoCoSEE. 2011. *Appendix to the Charter of the Council of Ministers of Culture of South East Europe – Dodatek k Ustanovni listini Sveta ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope*. Ljubljana: interno gradivo.
17. --- 2013a. *Recommendations from the Meeting of Experts on Cultural Heritage – Priporočila srečanja ekspertne skupine s področja kulturne dediščine, ki je potekalo v Ljubljani, 18. februarja*. Dostopno prek: http://web.archive.org/web/20130901004812/http://www.culturesee.org/sites/default/files/Recommendations_Meeting%20of%20Experts_Cultural%20heritage_Ljubljana_18_2_2013.pdf (7. junij 2016).
18. --- 2013b. *Recommendations from the Meeting of Experts on Cultural and Arts Education – Priporočila srečanja ekspertne skupine s področja kulture, ki je bilo v*

- Ljubljani, 13. marca. Dostopno prek: http://web.archive.org/web/20130901043033/http://culturesee.org/userfiles/file/2ndExpertMeeting_Recommendation12-13March2013.pdf (7. junij 2016).
19. --- 2014a. *Second Appendix to the Charter of the Council of Ministers of Culture of South-East Europe – Enhancing Culture for Sustainable Development* – Drugi dodatek k Ustanovni listini Sveta ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope – Krepitev kulture za trajnostni razvoj. Dostopno prek: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Venice/pdf/news/Ohrid_conclusions_2014.pdf (26. februar 2016).
20. --- 2014b. *Ohrid Regional Strategy for Cultural Cooperation in South East Europe* – Ohridska regionalna strategija za kulturno sodelovanje v Jugovzhodni Evropi. Dostopno prek: <http://www.kunstkultur.bka.gv.at/DocView.axd?CobId=56282> (26. februar 2016).
21. --- 2016. *Joint Declaration of the Ministers of Culture of South-East Europe on the »Protection and Sustainable Management of Cultural Heritage«* - Skupna deklaracija ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope o »varovanju in trajnostnem upravljanju s kulturno dediščino«, ki je bila sprejeta 25. februarja v Istanbulu. Dostopno prek: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Declaration_Comocosee_2016_01.pdf (7. junij 2016).
22. Culiberg, Katarina. 2016. *Pogovor z avtorjem, 11. avgust*. Ljubljana: interno gradivo.
23. Culture.si. 2016a. *Depot: Adriatic Ionian Initiative (AII)*. Dostopno prek: [http://www.culture.si/en/Depot:Adriatic_Ionian_Initiative_\(AII\)](http://www.culture.si/en/Depot:Adriatic_Ionian_Initiative_(AII)) (31. maj 2016).
24. --- 2016b. *Forum of Slavic Cultures International Foundation*. Dostopno prek: http://www.culture.si/en/Forum_of_Slavic_Cultures_International_Foundation (24. maj 2016).
25. Cummings, Milton C. 2009. *Cultural policy and the United states government: A survey*. Dostopno prek: <http://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MCCpaper.pdf> (18. februar 2016).

26. De Vries, Gijs. 2008. A Europe Open to Culture: Proposals for a European Strategy of Cultural Diplomacy. V *New Paradigms, New Models – Culture in the EU External Relations: Background Papers*, ur. Helena Drnovšek-Zorko, Eva Kalan in Meta Štular, 9-73. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Kulturno_sodelovanje/New_Paradigms__BACK_GROUND_PAPERS.pdf (27. februar 2016).
27. *Deklaracija o Zahodnem Balkanu* (DeZB). Ur. l. RS 58/2010. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=99131> (26. februar 2016).
28. *Deklaracija o zunanji politiki RS* (DeZPRS). Ur. l. RS, 108/1999. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=DEKL3> (26. februar 2016).
29. *Deklaracija o zunanji politiki RS* (DeZPRS-1). Ur. l. RS 53/2015. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=DEKL37> (26. februar 2016).
30. Društvo Asociacija. 2016. *BIFC regionalno stičišče*. Dostopno prek: <http://www.asociacija.si/slo/projekti/bifc-regionalno-sticisce> (11. junij 2016).
31. Državni zbor RS. 2013. *11. konferenca predsednikov parlamentov držav Jadransko-jonske pobude*. Dostopno prek: <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/ODrzavnemZboru/Dogodki/KonferencaJJP!/ut/p/z1/hU7BDoIwFPsarnsPUNy8oUQCGA5ewF0MmDmWACMwXeLXO48mGttT0zYtcKiBj81DycYoPTa902ceXXblaZ0VqY-YsgNmZVCEeZJguo-g-hfgzsYfiBFy4KodiL0OBMmKMhZSynzHCP1g896PxzakEvgsbmIWM7nP7lZnzLRsPfTQWkuk1rIXZFEefmt0ejFQfwRhGumUVTxCxIl2GA!/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/> (19. maj 2016).
32. --- 2016. *Delegacija Državnega zbora v Parlamentarni dimenziji Srednjevropske pobude*. Dostopno prek: <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/ODrzavnemZboru/KdoJeKdo/StalnaDelegacija?idSD=SD004> (19. maj 2016).
33. *Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih* (DKDO). 1961. Ur. l. RS 9/2013 – Mednarodne pogodbe (Ur. l. RS 42/2013): 341-346. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/2013/Mp/m2013042.pdf (20. junij 2016).

34. *Dunajska konvencija o konzularnih odnosih (DKKO)*. 1963. Ur. l. RS 9/2013 – Mednarodne pogodbe (Ur. l. RS 42/2013): 346-354. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/2013/Mp/m2013042.pdf (20. junij 2016).
35. EUNIC. 2016. *Members*. Dostopno prek: <http://www.eunic-online.eu/> (1. avgust 2016).
36. Fisher, Rod in Carla Figueira. 2011. *Revisiting EU Member States` international cultural relations*. Dostopno prek: <http://www.moreeurope.org/sites/default/files/EU%20International%20Cultural%20Relations%20Final%20Version%2006May2011.pdf> (29. maj 2016).
37. Forum slovanskih kultur. 2012. *Statut Mednarodne ustanove – Foruma slovanskih kultur*. Dostopno prek: http://fsk.si/wp-content/uploads/2013/09/Statut-FSK-april-2012_slo.pdf (24. maj 2016).
38. --- 2016a. *O Forumu*. Dostopno prek: http://fsk.si/?page_id=1126 (24. maj 2016).
39. --- 2016b. *Programi*. Dostopno prek: http://fsk.si/?page_id=61 (24. maj 2016).
40. --- 2016c. *Projekti*. Dostopno prek: http://fsk.si/?page_id=57 (24. maj 2016).
41. --- 2016č. *Slovanski vmesnik*. Dostopno prek: <http://fsk.si/?programi=slovanski-vmesnik> (24. maj 2016).
42. Hamilton, Keith in Richard Langhorne. 1995. *The Practice of Diplomacy: Its Evolution, Theory and Administration*. London, New York: Routledge.
43. Hill, Christopher. 2003. *The Changing Politics of Foreign Policy*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
44. Holsti, K. J. 1995. *International Politics: A Framework for Analysis*. Seventh Edition. New Jersey: Prentice-Hall International, Inc.
45. Jadransko-jonska pobuda. 2000. *The Ancona Declaration – Deklaracija iz Ancone*. Dostopno prek: <http://www.aii-ps.org/index.php/about-the-aii/guidelines-and-rules-of-procedures/item/4-the-ancona-declaration> (31. maj 2016).

46. --- 2004. *The Portorož Declaration – Portoroška deklaracija*, sprejeta 25. maja. Dostopno prek: <http://www.aii-ps.org/index.php/chairmanship/2003-2004-slovenia> (31. maj 2016).
47. --- 2012a. *Adriatic and Ionian Initiative – Regional Cooperation, Call for Proposals 2012*. Dostopno prek: <http://www.aii-ps.org/index.php/regional-cooperation-programme/item/40-aii-%E2%80%93-regional-cooperation-call-for-proposals-2012> (31. maj 2016).
48. --- 2012b. *AII Regional Cooperation Programme 2012 – Ranking List*. Dostopno prek: <http://www.aii-ps.org/index.php/regional-cooperation-programme/item/116-aii-rcp-ranking-list-published> (31. maj 2016).
49. --- 2016a. *Slovenian chairmanship: Key areas of focus*. Dostopno prek: <http://www.aii-ps.org/index.php/chairmanship/2011-2012-slovenia> (19. maj 2016).
50. --- 2016b. *Who we are*. Dostopno prek: <http://www.aii-ps.org/index.php/about-the-aii> (31. maj 2016).
51. --- 2016c. *Structure*. Dostopno prek: <http://www.aii-ps.org/index.php/about-the-aii/structure> (31. maj 2016).
52. --- 2016č. *Fields of activities*. Dostopno prek: <http://www.aii-ps.org/index.php/about-the-aii/fields-of-activities> (31. maj 2016).
53. Jazbec, Milan. 2009. *Osnove diplomacije*. Ljubljana: FDV.
54. --- 2011. Pomen in prihodnost paradiplomacije: Slovenija (izhodišča za študijo primera). V *Diplomacija med teorijo in prakso*, Boštjan Udovič, Milan Brglez, Dimitrij Rupel, Iztok Simoniti, Milan Jazbec, Jožef Kunič, Janja R. Avguštin, Zvone Žigon, Nataša Bergelj, Marko Smole in David Brozina, 103–124. Ljubljana: FDV.
55. Jönsson, Christer in Martin Hall. 2005. *Essence of Diplomacy*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
56. Jurca Tadel, Vesna. 2016. *Odgovori avtorju po elektronski pošti, 30. maj*. Ljubljana: interno gradivo.

57. Kajnč, Sabina. 2008. *Razvoj evropske zunanje politike: od Evropskega političnega sodelovanja do evropske varnostne in obrambne politike*. Ljubljana: FDV
58. Kulturni bazar. 2016. *O bazarju*. Dostopno prek: <http://www.kulturnibazar.si/o-bazarju/> (18. maj 2016).
59. Mark, Simon. 2008. *A Comparative Study of the Cultural Diplomacy of Canada, New Zealand and India*. Dostopno prek: <https://researchspace.auckland.ac.nz/handle/2292/2943> (12. avgust 2016).
60. --- 2009. *A Greater Role for Cultural Diplomacy*. Dostopno prek: http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20090616_cdsp_discussion_paper_114_mark.pdf (18. februar 2016).
61. Mednarodni literarni festival Vilenica. 2016a. *O Vilenici*. Dostopno prek: <http://vilenica.si/o-vilenici/> (4. junij 2016).
62. --- 2016b. *Publikacija SEP*. Dostopno prek: <http://vilenica.si/publikacije/publikacija-sep/> (4. junij 2016).
63. Melissen, Jan. 2005. The New Public Diplomacy: Between Theory and Practice. *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*, ur. Jan Melissen, 3–27. Dostopno prek: http://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/The_New_Public_Diplomacy.pdf (18. februar 2016).
64. --- 2006. *Reflections on Public Diplomacy Today*. Govor na konferenci »Javna diplomacija«, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Turčije, Ankara, 6. februar. Dostopno prek: https://www.clingendael.nl/sites/default/files/20060206_cdsp_online_melissen.pdf (2. julij 2016).
65. Ministrstvo za kulturo. 2004. *Akt o ustanovitvi ustanove »Mednarodna ustanova – Forum slovanskih kultur«*. Dostopno prek: <http://fsk.si/wp-content/uploads/2013/09/Akt-o-ustanovitvi-slo.pdf> (24. maj 2016).
66. --- 2010a. *Govor ministrice za kulturo Majde Širca, na srečanju Sveta ministrov za kulturo držav Jugovzhodne Evrope v Cetinju v soboto, 24. aprila 2010*. Dostopno

- prek: http://www.arhiv.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/govori_ministrice/2010/Cetinje_govor-L.pdf (26. februar 2016).
67. --- 2010b. *Govor ministrice za kulturo Majde Širca, na srečanju Sveta ministrov za kulturo držav Jugovzhodne Evrope v Celinju v soboto, 24. aprila 2010 – Splošna informacija o CoMoCoSEE*. Dostopno prek: http://www.arhiv.mk.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/browse/61/article/2131/5866/52d80c7eda/ (26. februar 2016).
68. --- 2011a. *Analiza stanja na področju kulture s predlogi ciljev za nacionalni program za kulturo 2012–2015*. Dostopno prek: http://www.arhiv.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Podatki/Letna_porocila/2011/Analiza_stanja_na_podrocju_kulture_s_predlogi_prednostnih_ciljev-marec_2011_popravljeno28032011.pdf (26. februar 2016).
69. --- 2011b. *Kultura med 2008 in 2011*. Dostopno prek: http://www.arhiv.mk.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/browse/9/article/2131/6160/55e4423397/ (26. februar 2016).
70. --- 2013a. *Govor ministra dr. Uroša Grilca na ministrski konferenci JVE, 9. aprila na Brdu*. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Novice/2013/Govor_ministra_za_kulturo_CoMoCoSEE_9_4_2013.pdf (6. april 2015).
71. --- 2013b. *Srečanje Sveta ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope*, sporočilo za javnost, 9. april. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/browse/1/select/sporocilo_za_javnost/article/12447/5680/1a54244911b447c00d439c3dfc63ff65/?tx_ttnews%5Byear%5D=2013&tx_ttnews%5Bmonth%5D=04 (18. maj 2016).
72. --- 2013c. *Ponovna ustanovitev Slovensko kulturno-informacijskega centra – SKICA na Dunaju v Avstriji*. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/archive/2013/5/select/sporocilo_za_javnost/article/12447/5714/ (12. avgust 2016).

73. --- 2014. *Nacionalni program za kulturo 2014 – 2017*. Dostopno prek: <http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/novice/NET.NPK.pdf> (26. februar 2016).
74. --- 2016. *Služba za evropske zadeve in mednarodno sodelovanje*. Dostopno prek: http://www.mk.gov.si/si/delovna_podrocja/sluzba_za_evropske_zadeve_in_mednarodno_sodelovanje/ (26. februar 2016).
75. Ministrstvo za zunanje zadeve. 2002. *Govor ministra dr. Rupla na neformalnem srečanju ministrov za zunanje zadeve Jadransko-jonske pobude*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/3247/10920/ (19. maj 2016).
76. --- 2007. *Poročilo Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije za leto 2006*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zakonodaja_in_dokumenti/Porocilo_MZZ_2006_web.pdf (2. junij 2016).
77. --- 2008. *Poročilo Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije za leto 2007*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zakonodaja_in_dokumenti/Porocilo_MZZ_2007.pdf (2. junij 2016).
78. --- 2009a. *Ljubljanska konferenca – obnova naše skupne dediščine*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/coe/konference/ljubljanska_konferenca_obnova_nase_skupne_dediscine/ (1. junij 2016).
79. --- 2009b. *Poročilo Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije za leto 2008*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/0906/MZZ_letnoporocilo_2008.pdf (2. junij 2016).
80. --- 2009c. *V oktobru »Ljubljanski proces« na Svetu Evrope v Strasbourgu*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/coe/ljubljanski_proces/ (1. junij 2016).
81. --- 2009č. *Razstava »Ljubljanski proces – obnova naše skupne dediščine«: po Strasbourgu na ogled tudi v Ljubljani*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/140/26189/ (1. junij 2016).

82. --- 2010a. *Minister Žbogar na srečanju ministrov za zunanje zadeve »Procesa sodelovanja v Jugovzhodni Evropi« - napoved*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/140/27128/ (3. junij 2016).
83. --- 2010b. *Poročilo Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije za leto 2009*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zakonodaja_in_dokumenti/dokumenti/MZZ_LETNO_POROCILO_2009_web.pdf (2. junij 2016).
84. --- 2011. *Poročilo Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije za leto 2010*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zakonodaja_in_dokumenti/dokumenti/Porocilo_MZZ_2010.pdf (2. junij 2016).
85. --- 2012a. *Akcijski načrt za delovanje RS do Zahodnega Balkana 2012*. Dostopno prek: <http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/1405/ANZB2012.pdf> (20. marec 2016).
86. --- 2012b. *Poročilo o dejavnosti Republike Slovenije na Zahodnem Balkanu v letu 2011 in o uresničevanju Smernic za delovanje Republike Slovenije do Zahodnega Balkana*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/1405/Porocilo_vladi_o_ZB-2011.pdf (20. marec 2016).
87. --- 2012c. *Poročilo Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije za leto 2011*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zakonodaja_in_dokumenti/dokumenti/Porocilo_MZZ_2011.pdf (2. junij 2016).
88. --- 2013a. *Akcijski načrt za delovanje RS do Zahodnega Balkana v letu 2013*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/1405/ANC_ZB_2013.pdf (20. marec 2016).
89. --- 2013b. *Poročilo o dejavnosti Republike Slovenije na Zahodnem Balkanu v letu 2012 in o uresničevanju Smernic za delovanje Republike Slovenije do Zahodnega Balkana*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/1405/Porocilo_vladi_o_ZB-2012.pdf (20. marec 2016).

90. --- 2013c. *Slovenija zaključila enoletno predsedovanje Jadransko-jonski pobudi*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/141/32134/ (19. maj 2016).
91. --- 2013č. *Minister Erjavec na neformalnem ministrskem zasedanju SEECP*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/141/31926/ (3. junij 2016).
92. --- 2014a. *Akcijski načrt za delovanje RS do Zahodnega Balkana v letu 2014*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/1406/ANC_2014-final-5.6.2014.pdf (20. marec 2016).
93. --- 2014b. *Poročilo Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije za leto 2013*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/1405/Porocilo_MZZ_2013.pdf (2. junij 2016).
94. --- 2015. *Akcijski načrt za delovanje RS do Zahodnega Balkana v letu 2015*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/1504/ANC_2015.pdf (20. marec 2016).
95. --- 2016a. *Akcijski načrt za delovanje RS do Zahodnega Balkana v letu 2016*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/1603/ANC_ZB_2016.pdf (16. maj 2016).
96. --- 2016b. *Brdo proces*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika_in_mednarodno_pravo/zahodni_balkan/brdo_proces/ (16. maj 2016).
97. --- 2016c. *Poročilo o dejavnosti Republike Slovenije na Zahodnem Balkanu v letu 2015 in o uresničevanju Smernic za delovanje Republike Slovenije do Zahodnega Balkana*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/1603/Porocilo_o_dejavnosti_Republike_Slovenije_2015.pdf (16. maj 2016).
98. --- 2016č. *Pregled Slovenskega predsedovanja Odboru ministrov Sveta Evrope*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/coe/pregled_slovenskega_predsedovanja_odboru_ministrov_sveta_evrope/ (18. maj 2016).

99. --- 2016d. *Regionalno sodelovanje*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika_in_mednarodno_pravo/regionalno_sodelovanje/ (26. februar 2016).
- 100.--- 2016e. *Sektor za javno diplomacijo in mednarodno sodelovanje v kulturi*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/si/o_ministrstvu/organiziranost/direktorat_za_gospodarsko_in_javno_diplomacijo/sektor_za_javno_diplomacijo_in_mednarodno_sodelovanje_v_kulturi/ (26. februar 2016).
- 101.Morgenthau, Hans J. 1995. *Politika med narodi: Borba za moč in mir*. Ljubljana: DZS.
- 102.*Nordijsko sodelovanje*. Dostopno prek: <http://www.norden.org/en> (11. junij 2016).
- 103.Nye, Joseph S., Jr. 1990. Soft Power. *Foreign Policy*, 80: 153–171. Dostopno prek: <http://faculty.maxwell.syr.edu/rdenever/PPA-730-27/Nye%201990.pdf> (16. februar 2016).
- 104.Oppmann, Patrick. 2016. *Obama engages in baseball diplomacy in Cuba*. CNN, 22. marec. Dostopno prek: <http://edition.cnn.com/2016/03/22/politics/obama-cuba-baseball-diplomacy/> (23. marec 2016).
- 105.Osma skupna deklaracija ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope o »Nesnovni kulturni dediščini in trajnostnem razvoju – *The Eight joint Declaration of the Ministers of Culture of South-Eastern Europe on »Intangible Cultural heritage and Sustainable Development«*. 2012. Dostopno prek: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Venice/pdf/news/DECLARATION_EN_25oct2012.pdf (26. februar 2016).
- 106.Petrič, Ernest. 2010. *Zunanja politika: Osnove teorije in praksa*. Mengeš: Center za evropsko prihodnost.
- 107.Pišek, Mojca. 2016. Kulturni ekonomist Andrej Srakar: Evro, vložen v kulturo, se najbolj obrne. *Dnevnik*, 23. marec. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042732414> (24. marec 2016).

108. Plavšak Krajnc, Kristina. 2004a. Javna diplomacija: Temeljni koncepti in trendi. *Teorija in praksa* 41 (3–4): 643–658.
109. --- 2016. *Odgovori avtorju po elektronski pošti, 15. junij*. Ljubljana: interno gradivo.
110. Podgornik, Ana, Boštjan Udovič in Iztok Simoniti. 2012. *Kulturna diplomacija slovanskih držav v Evropski uniji*. Ljubljana: FDV.
111. Požgan, Jure in Ana Bojinović Fenko. 2012. Kulturna diplomacija in kultura v mednarodnih odnosih: študija primera slovenske zunanje politike. *Družboslovne razprave* XXVIII (69): 25–53.
112. *Pravilnik o sofinanciranju kulturnih projektov s sodelovanjem diplomatskih predstavništva in konzulatov Republike Slovenije v tujini*. Ur. l. RS 26/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201126&stevilka=1247> (26. februar 2016).
113. Predsednik RS. 2013. *Predsednik republike Borut Pahor je danes gostil srečanje voditeljev Brdo Process*. Dostopno prek: <http://www.predsednik.si/up-rs/uprs.nsf/objave/0BE5AA07DAD13947C1257BB30059DA69?OpenDocument> (24. maj 2016).
114. --- 2014. *Predsednik Pahor in predsednik Josipović v Dubrovniku gostila voditelje Brdo Process*. Dostopno prek: <http://www.predsednik.si/up-rs/uprs.nsf/objave/42F6E4FDEB3328FAC1257D16004C71DB?OpenDocument> (24. maj 2016).
115. --- 2015a. *Predsednik Pahor na srečanju voditeljev Brdo-Brijuni Process: »Edina prava pot je evropska pot«*. Dostopno prek: <http://www.predsednik.si/up-rs/uprs.nsf/objave/7926DC9D75D686B3C1257E5F0029991F?OpenDocument> (24. maj 2016).
116. --- 2015b. *Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor v pogovoru za STA: Vrh procesa Brdo Brioni bo namenjen utrjevanju zaupanja*. Dostopno prek: <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs.nsf/objave/DBF6E02E77E8EB9BC1257F0700493802?OpenDocument> (31. julij 2016).

- 117.--- 2015c. *Voditelji Brdo Brijuni Process podpisali skupno deklaracijo*. Dostopno prek: <http://www.predsednik.si/up-rs/uprs.nsf/objave/FDC5DAAEECC53AA1C1257F0A00284B8B?OpenDocument> (24.5.2016)
- 118.--- 2016. *Predsednik Pahor na srečanju voditeljev Brdo Brijuni v Sarajevu*. Dostopno prek: <http://www.predsednik.si/up-rs/uprs.nsf/objave/757AC40282A4B87EC1257FC3002AEAF4?OpenDocument> (29. junij 2016).
119. Predsednik Vlade RS. 2010. *Predsednik vlade Borut Pahor na konferenci »Skupaj za Evropsko unijo: Prispevek Zahodnega Balkana k evropski prihodnosti«*. Dostopno prek: http://www.nekdanji-pv.gov.si/2008-2012/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/252/4489/ (25. maj 2016).
120. Proces sodelovanja v Jugovzhodni Evropi. 2016. *SEECF - Bulgarian Chairmanship-in-office 2015-2016: About SEECF*. Dostopno prek: http://www.mfa.bg/SEECF/index.php/About_SEECF (4. junij 2016).
121. Reeves, Julie. 2004. *Culture and International Relations: Narratives, natives and tourists*. Dostopno prek: http://www.academia.edu/1037475/Culture_and_International_Relation (12. marec 2016).
122. Regional Cooperation Council TFCS. 2016a. *Ljubljana Proces II*. Dostopno prek: <http://tfcs.rcc.int/en/projects/ljubljana-process> (30. maj 2016).
- 123.--- 2016b. *Regional Cooperation Council Task Force on Culture and Society – Usmerjevalni odbor za kulturo in družbo Sveta za regionalno sodelovanje*. Dostopno prek: <http://tfcs.rcc.int/en/rcc-tfcs/about-us> (31. maj 2016).
124. Regional Cooperation Council. 2016a. *Overview*. Dostopno prek: <http://www.rcc.int/pages/2/overview> (30. maj 2016).
- 125.--- 2016b. *Structure*. Dostopno prek: <http://www.rcc.int/pages/14/structure> (30. maj 2016).
126. *Resolucija o Nacionalnem programu za kulturo 2008 – 2011 (ReNPK0811)*. Ur. l. RS 35/2008. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=85932> (26.2.2016).

127. Russett, Bruce in Harvey Starr. 1996. *Svetovna politika: izbira možnosti*. Ljubljana: FDV.
128. RTVSLO MMC. 2015. *Forum slovanskih kultur v lokalnem centru povezuje med generacijami in narodi*. Dostopno prek: <http://www.rtv-slo.si/kultura/drugo/forum-slovanskih-kultur-v-lokalnem-centru-povezuje-med-generacijami-in-narodi/362225> (24. maj 2016).
129. Schneider, Cynthia P. 2006. *Cultural Diplomacy: Hard to Define, but You'd Know It If You Saw It*. Dostopno prek: <http://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MCCpaper.pdf> (18. februar 2016).
130. SEECP Sofia Summit Declaration. 2016. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Novinarsko_sredisce/Sporocila_za_javnost/2016/Final_SEECP_DECLARATION.pdf (3. junij 2016).
131. Simoniti, Iztok. 1995. Multilateralna diplomacija. *Teorija in praksa, posebna izdaja*. Ljubljana: FDV.
132. SKICA – Slovenski kulturno-informacijski center. Dostopno prek: http://www.skica.at/Skica_slovensko#O_Skici (18. maj 2016).
133. Slovar slovenskega knjižnega jezika. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=kultura&hs=1 (5. avgust 2016).
134. Spanželj, Špela. 2015. *Intervju z avtorjem, 30. junij*. Ljubljana: interno gradivo.
135. Srednjeevropska pobuda. 2013. *CEI Plan of Action 2014-2016*. Dostopno prek: <http://www.cei.int/content/cei-plan-action-2014-2016-0> (18. maj 2016).
136. --- 2014. *Interactive Booklet on 25-years of CEI 1989-2014*. Dostopno prek: <http://www.cei.int/sites/default/files/file/CEI%2025%20years%20INTERACTIVE%20for%20web%20FINAL%20FINAL%2025%20Nov.pdf> (31. maj 2016).
137. --- 2016a. *CEI Leaflet*. Dostopno prek: http://www.cei.int/sites/default/files/attachments/publications/cei_leaflet_eng_may_2016.pdf (18. maj 2016).

- 138.--- 2016b. *Functioning and Structure*. Dostopno prek: <http://www.cei.int/content/functioning-structure> (18. maj 2016).
- 139.--- 2016c. *Member States*. Dostopno prek: <http://cei.int/content/member-states> (18. maj 2016).
- 140.--- 2016č. *Mission and Objectives*. Dostopno prek: <http://www.cei.int/content/mission-objectives> (18. maj 2016).
- 141.--- 2016d. *Secretariat*. Dostopno prek: <http://www.cei.int/content/secretariat> (18. maj 2016).
- 142.Svet Evrope. 2014. *Ljubljana Process: Rehabilitating our Common Heritage*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/SEE/IRPPSAAH/LjubljanaProcess_en.asp (25. maj 2016).
- 143.--- 2016a. *Local Development Pilot Projects (LDPP)*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/see/ldpp/default_en.asp (25. maj 2016).
- 144.--- 2016b. *Regional Programme on Cultural and Natural Heritage in South East Europe (RPSEE)*. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/SEE/default_en.asp (25. maj 2016).
- 145.--- 2016c. *Slovenia: Karst region*. Dostopno prek: https://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/cooperation/SEE/LDPP/Slovenia_en.asp (25. maj 2016).
- 146.Šabič, Zlatko. 2009. The Power of Membership: An Obstacle to the European Perspective of the Southeastern European Region. V *Global Impact of Regional International Organizations: Issues of Regionalism and Regional Integration*, ur. Zlatko Šabič, Łukasz Fijałkowski in Ana Bojinović Fenko, 30–48. Toruń: Adam Marszałek.
- 147.*The Economist*. 2002. Thailand's gastro-diplomacy, 21. februar Dostopno prek: <http://www.economist.com/node/999687> (3. julij 2016).
- 148.Udovič, Boštjan. 2009. *Ekonomska in gospodarska diplomacija*. Ljubljana: FDV.

149. UNESCO. 2001. *Universal Declaration on Cultural Diversity – Unescova splošna deklaracija o kulturni raznolikosti*. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13179&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (18. maj 2016).
- 150.--- 2006. *Road Map for Arts Education*. Dostopno prek: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Arts_Edu_RoadMap_en.pdf (18. maj 2016).
- 151.--- 2010. *Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education*. Dostopno prek: http://portal.unesco.org/culture/en/files/41117/12798106085Seoul_Agenda_Goals_for_the_Development_of_Arts_Education.pdf/Seoul%2BAgenda_Goals%2Bfor%2Bthe%2BDevelopment%2Bof%2BArts%2BEducation.pdf (18. maj 2016).
152. Urad Vlade RS za komuniciranje. 2010. *Konferenca »Skupaj za Evropsko Unijo: Prispevek Zahodnega Balkana k evropski prihodnosti*. Dostopno prek: http://www.ukom.gov.si/si/medijsko_sredisce/vecji_dogodki/konferenca_skupaj_za_evropsko_unijo_prispevek_zahodnega_balkana_k_evropski_prihodnosti/ (25. maj 2016).
153. U.S. Department of State. 2005. *Cultural Diplomacy: The linchpin of Public Diplomacy*. Report of the Advisory Committee on Cultural Diplomacy. Dostopno prek: <http://www.state.gov/documents/organization/54374.pdf> (18. februar 2016).
154. *Uredba o sodelovanju, obveščanju in usklajevanju na področju zunanjih zadev in mednarodnih odnosov*. Ur. l. RS 112/2005. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2005112&stevilka=4921> (26. februar 2016).
155. Ustanovna listina Organizacije združenih narodov – *Charter of the United Nations*. 1945. Dostopno prek: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> (12. marec 2016).
156. Ustanovna listina Sveta ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope - *Charter of the Council of Ministers of Culture of South-East Europe (SEE)*. 2005. Dostopno prek: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/10/20111025-3-1.pdf> (26. februar 2016).

157. Vesenjak, Alenka. 2016. *Vodja slovenskega kulturnega centra v Berlinu Jagodič navezuje stike*. STA misli, 30. junij. Dostopno prek: <https://misli.sta.si/2277966/vodja-slovenskega-kulturnega-centra-v-berlinu-jagodic-navezuje-stike> (10. avgust 2016).
158. Vlada Republike Slovenije. 2003a. *Sporočilo za javnost o sklepih, ki jih je Vlada RS sprejela na 20. seji, 8. maja 2003 (2. del)*. Dostopno prek: http://www.vlada.si/delo_vlade/sporocila_%20za_javnost/sporocila_za_javnost/article/sporocilo_za_javnost_o_sklepih_ki_jih_je_vlada_rs_sprejela_na_20_seji_8_maja_2003_2_del_278/ (31. maja 2016)
- 159.--- 2003b. *Srečanje Jadransko-jonske pobude*, 12.5.2003. Dostopno prek: http://www.vlada.si/medijsko_sredisce/napovednik/arhiv_dogodkov/arhiv_dogodkov/article/srecanje_jadransko_jonske_pobude_28829/ (19. maj 2016).
- 160.--- 2012a. *Izhodišča za udeležbo ministra dr. Žiga Turka na srečanju Sveta ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope (CoMoCoSEE) v Beogradu 20. aprila 2012 – predlog za obravnavo*, 11. april. Dostopno prek: <http://vrs-3.vlada.si/MANDAT12/VLADNAGRADIVA.NSF/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/95ba4e51f7b987e1c12579dd002e0129?OpenDocument> (6. marec 2016).
- 161.--- 2012b. *Poročilo o udeležbi ministra dr. Žige Turka na Svetu ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope, Beograd, 19.-20.4.2012 – predlog za obravnavo*, 8. maj. Dostopno prek: [http://vrs-3.vlada.si/MANDAT12/VLADNAGRADIVA.NSF/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/118c47b059f06073c1257a0900450ec5/\\$FILE/Beograd-por.pdf](http://vrs-3.vlada.si/MANDAT12/VLADNAGRADIVA.NSF/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/118c47b059f06073c1257a0900450ec5/$FILE/Beograd-por.pdf) (6. marec 2016).
- 162.--- 2012c. *Smernice za delovanje Republike Slovenije do Zahodnega Balkana*, 23. avgust. Dostopno prek: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2014/Zahodni_Balkan/smerniceZB_final.pdf (6. april 2015).
- 163.--- 2012č. *Informacija o programu predsedovanja Republike Slovenije Svetu ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope – CoMoCoSEE – predlog za obravnavo*, 23. oktober. Dostopno prek: <http://vrs-3.vlada.si/MANDAT13/vladnagradaiva.nsf/>

aa3872cadf1c8356c1256efb00603606/c1257b330035d262c1257ab700374b28/\$FILE/comocosee.pdf (6. marec 2016).

- 164.--- 2013. *Poročilo o programu predsedovanja Republike Slovenije Svetu ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope – CoMoCoSEE (april 2012 – april 2013) – predlog za obravnavo*, 6. junij. Dostopno prek: <http://vrs3.vlada.si/MANDAT13/vladnagradaiva.nsf/aa3872cadf1c8356c1256efb00603606/8aef45f9d94cb043c1257b820023f545?OpenDocument> (6. marec 2016).
- 165.--- 2014a. *Izhodišča za udeležbo delegacije Republike Slovenije na ministrskem srečanju Sveta ministrov za kulturo Jugovzhodne Evrope, Ohrid, Makedonija, 27.-28.6.2014 – predlog za obravnavo*, 12. junij. Dostopno prek: [http://84.39.218.201/MANDAT13/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/a6b9e2ae20b350bec1257cf6002c4e00/\\$FILE/Maked-vl_podpisano.pdf](http://84.39.218.201/MANDAT13/VLADNAGRADIVA.NSF/18a6b9887c33a0bdc12570e50034eb54/a6b9e2ae20b350bec1257cf6002c4e00/$FILE/Maked-vl_podpisano.pdf) (6. marec 2016).
- 166.--- 2014b. *Poročilo o dejavnosti Republike Slovenije na Zahodnem Balkanu v letu 2013 in o uresničevanju Smernic za delovanje Republike Slovenije do Zahodnega Balkana*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/1405/POROCILO_ZB_2013.pdf (20. marec 2016).
- 167.--- 2015a. *Slovenija: varna, uspešna in v svetu spoštovana - Zunanja politika Republike Slovenije*. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/1507/STRATESKI_DOKUMENT_-_KONCNO_-_PDF.pdf (26. februar 2016).
- 168.--- 2015b. *48. redna seja Vlade RS, sporočilo za javnost*, 30. julij. Dostopno prek: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/Sporocila_za_javnost/2015/sev148-15.pdf (16. maj 2016).
- 169.--- 2016. *77. redna seja Vlade RS, sporočilo za javnost*, 3. marec. Dostopno prek: http://www.vlada.si/medijsko_sredisce/sporocila_za_javnost/sporocilo_za_javnost/article/77_redna_seja_vlade_rs_57742/ (3. marec 2016).

170. *Večer*. 2016. Pahor in Grabar-Kitarovičeva skupaj na obisku v Makedoniji, 12. april. Dostopno prek: <http://www.vecer.com/pahor-in-grabar-kitaroviceva-skupaj-na-obisku-v-makedoniji-6210527> (26. maj 2016).
171. Vodovnik, Dejan. 2015. Dva predsednika, dva procesa. *Delo*, 4. junij. Dostopno prek: <http://www.delo.si/svet/sosescina/dva-predsednika-dva-procesa.html> (24. maj 2016).
172. Vukadinović, Radovan. 1989. *Osnove teorije mednarodnih odnosa i vanjske politike*. Zagreb: Šolska knjiga.
173. White, Brian. 2005. Diplomacy. V *The globalization of world politics: an introduction to international relations, Third Edition*, ur. John Baylis in Steve Smith, 387–404. Oxford: Oxford University Press.
174. Wiseman, Geoffrey. 2010. »Polyateralism«: *Diplomacy's Third Dimension*. Dostopno prek: <http://publicdiplomacymagazine.com/polyateralism/> (13. maj 2016).
175. Wyszomirski, Margaret J., Christopher Burgess in Catherine Peila. 2003. *International Cultural Relations: A Multi-Country Comparison*. Dostopno prek: http://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MJWpaper_0.pdf (1. julij 2016).
176. *Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK)*. Ur. l. RS 77/2007 – UPB, 56/2008, 4/2010, 20/2011 in 111/2013. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3370> (26. februar 2016).
177. *Zakon o zunanjih zadevah (ZZZ-1)*. Ur. l. RS 113/2003-UPB, 20/2006-ZNOMCMO, 76/2008, 108/2009, 80/2010-ZUTD in 31/2015. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1611> (26. februar 2016).